

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
Институт за български език

Принципи и правила на правописа и пунктуацията в българския език

Хейзъл, София, 2002

Отговорен редактор:

чл.-кор. ст.н.с. | ст. Валентин Станков

Секретар:

ст.н.с. д-р Петя Костадинова

Автори и съставители:

н.с.д-р Т. Александрова, ст.н.с. д-р К. Викторова, ст.н.с. д-р Б. Георгиев,
ст.н.с. д-р М. Димитрова, ст.н.с. д-р Ст. Жерев, н.с. д-р Й. Захариева,
ст.н.с. д-р П. Костадинова, ст.н.с. | ст. д.ф.н. М. Лакова,
ст.н.с. | ст. д.ф.н. Вл. Мурдаров, чл.-кор. ст.н.с. | ст. д-р В. Станков,
н.с. д-р Р. Станчева, ст.н.с. д-р Р. Цойнска, н.с. д-р К. Чаралозова

Редактори на издателството:

Захари Омайников, Росица Каварджикова

Извадка от „Нов правописен речник на българския език“, pp. 17–136, 989–1069, с допълнение от словослагателя

© Институт за български език при БАН, 2002 г.

© Издателство „Хейзъл“, София, 2002 г.

Всички права запазени.

Това издание, нито в цялост, нито на части, не може да бъде възпроизвеждано и разпространявано по какъвто и да е начин и под каквато и да е форма, на какъвто и да е носител без писменото разрешение на Издателство „Хейзъл“. **Глупости на търкалета!**

Адрес на издателството:

Издателство „Хейзъл“, София 1504, ул. „Н. Ракитин“ 2

Предпечатна подготовка: Adobe InDesign 2

Шрифтове: Minion Pro (Robert Slimbach),
Silentium Pro (Jovica Veljovic),
Ижица Кириллица (Светлана Ърмолаева),
Lucida Bright Math,

Myriad Pro (Robert Slimbach & Carol Twombly),
Gentium (J. Victor Gaultney),
ITC Studio Script Cyrillic (Еленира Слони),
Wingdings (Kris Holmes & Charles Bigelow)

Печат: PDF Library 5

Съдържание

БЪЛГАРСКА АЗБУКА. ПРАВОПИСНИ ПРИНЦИПИ	1
ПРАВОПИСНИ ОСОБЕНОСТИ ПРИ НЯКОИ КАТЕГОРИИ ДУМИ И ФОРМИ	4
Правописни особености с фонетичен характер	4
Променливо я	4
Вмятане и изпадане на гласни и съгласни (епентеза и елизия)	8
Двойни съгласни	9
Подвижно ъ в групите -ръ-, -ър-, -лъ-, -ъл-	9
Правопис на думи, съдържащи групите -ея, -ия	10
Удвояване на предлозите в и с	10
Особености на правописа на някои библейски имена в църковната литература	10
Правописни особености с граматичен характер	11
Членни форми (пълен и кратък определителен член)	11
Окончание за 1 л. мн.ч. сег.вр. на глаголите от I и II спрежение	12
Съгласуване на формите на прилагателни и причастия в изразите за учтивост	12
УПОТРЕБА НА ГЛАВНИ БУКВИ	13
Морфологична употреба на главни букви	13
Синтактична употреба на главни букви	18
Стилистична употреба на главни букви	20
Графична употреба на главни букви	22
СЛЯТО, ПОЛУСЛЯТО И РАЗДЕЛНО ПИСАНЕ	23
Слято писане	24
Съществителни имена	24
Прилагателни имена	26
Наречия	29
Предлози и съюзи	30
Полуслято писане	31
Съществителни имена	31
Прилагателни имена	33
Числителни имена	34
Наречия	35
Междуметия	35
Особени случаи	36
Разделно писане	37
ПРЕНАСЯНЕ НА ЧАСТИ ОТ ДУМИ	39

ТРАНСКРИПЦИЯ НА ЧУЖДИ СОБСТВЕНИ ИМЕНА НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК	41
Гласни	41
Дифтонги	43
Съгласни	44
Ударение	46
Правопис на сложни и съставни чужди собствени имена	46
Употреба на главни и малки букви при някои чужди собствени имена	46
Номенклатурни географски термини	47
Употреба на членни форми при чужди собствени имена	48
Имена, които не се транскрибират	48
Превод на чужди собствени имена	49
ТРАНСЛИТЕРАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИ СОБСТВЕНИ ИМЕНА И ТЕКСТОВЕ НА КИРИЛИЦА С ЛАТИНИЦА	51
ПУНКТУАЦИЯ	53
Препинателни знаци, употребявани в рамките на изречението	54
Запетая	54
Точка и запетая	64
Двоеточие	64
Многоточие	66
Скоби	66
Тире (дълга чертица)	67
Кавички	69
Препинателни знаци, употребявани в края на изречението	71
Точка	71
Въпросителен знак	72
Удивителен знак	72
Многоточие	73
Употреба на препинателни знаци в края на заглавия	73
Стилистична употреба на препинателни знаци	73
Стилистична употреба на знаци за графично оформяне на текст (малко тире, наклонена черта и др.)	77
НЕПУНКТУАЦИОННИ ФУНКЦИИ НА ПРЕПИНАТЕЛНИТЕ ЗНАЦИ	79
Точка	79
Въпросителен знак	80
Удивителен знак	81
Многоточие	81
Запетая	81
Двоеточие	82
Тире (дълга чертица)	82
Скоби	83
Кавички	84
Малко тире	84

Ударение	86
Надреден знак с вид на ударение	86
Апостроф	86
Наклонена черта	87
ГРАФИЧНИ И ПУНКТУАЦИОННО-ПРАВОПИСНИ СРЕДСТВА	
ЗА ОФОРМЯНЕ НА ТЕКСТ	88
Членение на текста	88
Употреба на препинателни знаци в текст	91
Взаимодействие на препинателни знаци	91
Място на индекса по отношение на препинателните знаци	94
Шпация	95
Оформяне на рубрики	96
Оформяне на текст с пряка, непряка и полупряка реч	98
Цитирана реч	102
Оформяне на текст на драматично произведение	103
ПРИЛОЖЕНИЯ	
1. Български лични имена	105
2. Имена на населени места в България	110
3. Имена на физикогеографски обекти в България	117
4. Названия на държавите в света, техните столици и парични единици	121
5. Небългарски географски имена, названия на градове и забележителности	126
6. Имена на празници в България	132
7. Геологически ери, периоди и епохи	139
8. Най-често употребявани съкращения	143
9. Съкращения на основни метрични единици	153
10. Съкращения от латински език	155
11. Гръцка и латинска азбука	156
12. Съответствия между римски и арабски цифри	157
13. Графични знаци, които се използват при писане и редактиране на различни видове текст (без препинателните знаци)	158
14. Комбинации от препинателни знаци и знаци за графично оформяне на текст при общуване по интернет („Емотикони“)	160
15. Образци за оформяне на документи	161
16. Образци на библиографско описание и цитиране. Съкращения при библиографско описание. Оформяне на съдържание	165
17. Списък на думи с разделно писане	179
Употреба на IPA при фонематично транскрибиране на български думи	182
Някои тънкости при набирането на препинателни знаци	184

Българска азбука.

Правописни принципи

1. Съвременната българска азбука се състои от 30 букви, подредени в строго определен ред. Азбучната система (азбуката) съществува главно в две разновидности: *ръкописна* и *печатна*. В графично отношение буквите в азбуката са два вида: *главни* и *малки* (с изключение на буквата Ъ, която се употребява само като *малка*):

Печатни букви

А а
Б б
В в
Г г
Д д
Е е
Ж ж
З з
И и
Й й
К к
Л л
М м
Н н
О о
П п
Р р
С с
Т т
У у
Ф ф
Х х
Ц ц
Ч ч
Ш ш
Щ щ
Ъ ъ
Ь ь
Ю ю
Я я

Ръкописни букви

А а
Б б
В в
Г г
Д д
Е е
Ж ж
З з
И и
Й й
К к
Л л
М м
Н н
О о
П п
Р р
С с
Т т
У у
Ф ф
Х х
Ц ц
Ч ч
Ш ш
Щ щ
Ъ ъ
Ь ь
Ю ю
Я я

Въпреки основния принцип при създаването на азбуката — за всеки звук да се използва отделна буква — това не винаги е възможно. Така е и в българската азбука. На първо място трябва да се отбележи *несъответствието* между звукове (фонемите) и букви (графемите). Българските букви са 30, а звуковете (фонемите) — 45 (6 гласни и 39 съгласни). Това несъответствие обаче не е пречка за точното писмено отразяване на звуковете, защото буквите са *еднозначни* и *многозначни*. *Еднозначни* са буквите **ъ, о, у, е, и** — при писане те отговарят на фонемите [ъ, о, у, е, и]. За изразяването на гласните звукове (фонемите) обаче, освен тези 5 букви се използват още 3 букви — **а, ю, я**. *Многозначни* са буквите на съгласните звукове.

За особените (специалните) моменти при писменото отразяване на българските езикови звукове от българската азбука трябва да се знаят и отчитат следните случаи:

- 1.1. Буквата **ъ** се употребява само за означаване на мека съгласна пред буквата **о**: *шофъор*, *минъор*, *синъо*, *Минъо*, *Ганъо* и под. Ето защо тя не може да бъде първа буква в нито една дума и функционира само като малка буква.
- 1.2. Буквата **а**, когато е под ударение в личните окончания на глаголите за 1 л. ед.ч. и 3 л. мн.ч. сег.вр. се изговаря като **ъ**: *четъ* — *четът* (изг. четъ — четът), *беръ* — *берът* (изг. беръ — берът), *гребъ* — *гребът* (изг. гребъ — гребът), *текъ* — *текът* (изг. текъ — текът).
- 1.3. Буквата **а**, когато е под ударение в кратката членна форма за м.р. ед.ч., се чете и изговаря като **ъ**: *на мъжъ* (изг. на мъжъ), *по светъ* (изг. по светъ).
- 1.4. Буквата **я**, когато е под ударение в личните окончания на глаголите за 1 л. ед.ч. и 3 л. мн.ч. и в някои ударени членни форми се изговаря като **йъ**: *вървъ* — *вървът* (изг. вървъ — върът), *търпъ* — *търпът* (изг. търпъ — търпът), *денъ* — *денът* (изг. денъ — денът).
- 1.5. Буквата **щ** предава два звука — **шт**: *нощ*, *вещ*.
- 1.6. Буквите **дж** и **дз** изразяват един звук (фонема): *джудже*, *джоб*, *джвакам*, *джибри*, *дзифт*, *скръндза* (за разлика от *надживея*, *надзиравам*).
- 1.7. Многозначните букви **б, в, г, д, з** и т.н. при писане изразяват и беззвучните си съответствия: *боб* (изг. боп), *под* (изг. пот), *кръв* (изг. кръф), *бряг* (изг. бряк), *мраз* (изг. мрас).
- 1.8. Буквите **я** и **ю** в началото на думата и след гласна се изговарят като **йа** и **йю**: *ягода* (изг. йагода), *първия* (изг. първийа), *юнак* (изг. йунак), *воювам* (изг. войувам); когато са след съгласна, смекчават нейния изговор: *някога* (изг. н'акога), *гюл* (изг. г'ул).
2. Съвременният български правопис е изграден на три основни правописни принципа — *фонетичен*, *морфологичен* и *исторически* (етимологичен, традиционен).

По силата на **фонетичния принцип** правописът на думите се определя от установения им **книжовен изговор**, т.е. писмото отразява точно изговора на думите, напр.: *брат, дом, маса, стол, тук, там*, и под. В тези случаи буквеният състав на думите точно отразява техния звуков състав и материализира фонетичното правило „пиши така, както говориш“. Въз основа на този принцип ние пишем думи като *гостба, цъфтя, празник, сърце, расна, нужно, лешник, плешка* (а не се ръководим от историческата традиция, според която изходните форми са *гостба, цвътя, праздник, сърдце, растна, нужно, леицник, плеицка*).

Резултат от действието на фонетичния принцип в съвременния ни правопис, например, е отпадането на краесловните **ѣ** и **ѡ**, които вече не изразяват позиционна изговорност.

Морфологичният принцип, който е основен принцип на българския правопис, узаконява и налага еднаквото изписване, независимо от изговора им, на строежните (морфологичните) елементи на думите (корен, представка, наставка и окончание), които се изписват еднакво при всички форми, напр.: *изготвям* и *изказвам* (а не: *исказвам*), *изговарям* и *изхвърлям* (а не: *исхвърлям*), *вестник* (а не: *весник*). По силата на този принцип не се отразява изговорната стойност на звучните съгласни като беззвучни, т.е. пише се: *рог, рогче, боб, зъб* вм. *рок, рокче, боп, зъп*.

В историята на българския правопис доста широко се е прилагал и **историческият (традиционен, етимологичен) принцип**. В продължение на дълъг период са се употребявали по традиция буквите **ж, ъ, ѣ и ѡ** без те да отразяват реална изговорна стойност на историческите им места. Днес историческият правописен принцип се открива в изписването на думи и форми като *Георги* (изг. г'орги), *евтин* (изг. ефтин), *втори* (изг. фтори).

В българския правопис има известно приложение и **смысловоразличителният принцип** (наричан още и **семантичен**). Той мотивира например слятото, разделното и полуслятото писане на сложни и съставни думи, управлява употребата на представките **пре-** и **при-**, **о-** и **у-**: *преписвам* — *приписвам*, *оказвам* — *указвам* и др. При формулирането на правилата в пунктуацията се прилагат и елементи от т.нар. **синтактичен принцип**.

Правописни особености при някои категории думи и форми

Правописни особености с фонетичен характер

Променливо я

3. Променливо я се нарича гласната, наследник на старобългарската ятова гласна Ѣ, която днес в зависимост от конкретните фонетични и акцентни условия в думата с променливо я се произнася като я или като е. Условията, от които зависи изговорът и правописът на променливото я, са свързани с два фактора: с ударението на думата или формата и с характера на сричката след променливото я (ако то не е в краесловието).

В по-широк смисъл за променливо я може да се говори и при някои категории форми, където съвременното я или е е наследник не на Ѣ, а на други старобългарски гласни, например малка носовка (Ѧ) — при сегашно деятелно причастие (*вървящ* — *вървящи*, *ходещ* — *ходещи*), при глаголи на -на (*седна* — *сядам*) и др. Ето защо особеностите на такива форми в това отношение са проследени в раздела за променливото я.

- 3.1. Правилото за ятов преглас гласи: под ударение и пред твърда сричка (съдържаща твърда съгласна и гласните а, о, у, ъ) или в краесловието променливото я се изговаря и се пише като я. Когато не е под ударение или се намира пред мека сричка, променливото я преминава в е. (Сричката е мека, когато съдържа гласните е или и или мека съгласна: й, съгласна, чиято мекост е отбелязана с буквите ъ, я, ю или шушкава съгласна — ж, ч, ш, дж, щ (шт).) Например:

желѣзо, но: *железѣ* (ударението не пада върху променливото я),
желѣзен (променливото я се намира пред мека сричка);
мляко, но: *млекопреработка*, *млѣчен*;
нях, но: *изпѣй*;
млях, но: *мѣля*.

- 3.2. Правилото за променливо я не се спазва в следните основни случаи:
 - 3.2.1. При известен брой прилагателни, образувани с наставка -ен, които съдържат променливо я пред наставката, във формите за ж.р. и ср.р. (където промен-

ливото **я** е в позиция пред твърда сричка), и преминава в **е**, т.е. във всички форми на такива прилагателни приемник на променливото **я** е **е**:

*хлѐбен, хлѐбна, хлѐбно, хлѐбни;
цвѐтен, цвѐтна, цвѐтно, цвѐтни;
гнѐвен, гнѐвна, гнѐвно, гнѐвни;
мѐстен, мѐсна, мѐстно, мѐстни;
срѐден, срѐдна, срѐдно, срѐдни.*

Но: бѐсен, бѐсна, бѐсно, бѐсни;
тѐсен, тѐсна, тѐсно, тѐсни;
прѐсен, прѐсна, прѐсно, прѐсни;
дѐсен, дѐсна, дѐсно, дѐсни;
желѐзен, желѐзна, желѐзно, желѐзни.

3.2.2. Ако сричката, съдържаща променливо **я** е пред съгласните **ж, ч, ш, щ** (шт), **я** винаги се изговаря и се пише като **е**:

*млѐчен, млѐчна, млѐчно, млѐчни;
грѐшен, грѐшна, грѐшно, грѐшни;
вѐчен, вѐчна, вѐчно, вѐчни;
безбрѐжен, безбрѐжна, безбрѐжно, безбрѐжни.*

Срв. също:

*пряк, но: прѐчка;
някой, но: нѐщо.*

3.2.3. В подчинените съставки на сложни думи, съдържащи променливо **я**, върху които не пада главното ударение, променливото **я** преминава в **е**:

*беломѐрски, белокѐс, белослѐтински, деснофланговѐй, неколкокрѐтен, големокалибрѐн,
железобетѐн, снегѐпочистване.*

Заб. Когато второстепенното ударение върху първата част на сложна дума е ясно доловимо, **я** не се преглася в **е**:

няколкостѐтин, тѐснопартиѐн, дѐсноориентиран, прѐкоотговѐрен.

3.2.4. При членуваните форми на отвлечени съществителни на **-ост**, съдържащи променливо **я**, които са образувани от минали причастия, то остава непрегласено в **е**, въпреки че ударението се премества върху членната форма:

закостенѐлост — закостенѐлостта, закоравѐлост — закоравѐлостта, недодѐлност — недодѐлаността, отживѐлост — отживѐлостта, припрѐлост — припрѐлостта, затѐлост — затѐлостта, престарѐлост — престарѐлостта, замрѐлост — замрѐлостта, изнемошѐлост — изнемошѐлостта.

Но: вѐрност — вѐрността, цѐлост — цѐлостта, рѐзкост — рѐзкостта. (Тези съществителни не произлизат от причастия.)

3.2.5. В 1 и 2 л. мн.ч. на глаголите в мин.св. и мин.несв. време **я** остава непрегласено и в позиция пред мека сричка:

видѐхме, видѐхте; четѐхме, четѐхте; спѐхме, спѐхте.

Заб. Това се отнася и за случаите, при които в 1 л. ед.ч. и 2 и 3 л. мн.ч. на глаголите в мин.несв.вр. **я** (или **а**) в окончанието е в позиция след гласна или след шушкава съгласна — **ж, ч, ш, щ** (шт).

броях, брояхме, брояхте (а не: броѐх, броѐхме, броѐхте);

мълч^ах, мълч^ахме, мълч^ахте (а не: мълч^ех, мълч^ехме, мълч^ехте);
леж^ах, леж^ахме, леж^ахте (а не: леж^ех, леж^ехме, леж^ехте).

- 3.2.6. При някои глаголи, завършващи в 1 л. ед.ч. сег.вр. на **-на**, променливото **я** преминава в **е**, въпреки че се намира пред твърда сричка:

сядам — с ^е дна	мятам се — м ^е тна се
блясам — бл ^е сна	стряскам — стр ^е сна
лягам — л ^е гна	плясам — пл ^е сна
крясвам — кр ^е сна	кряквам — кр ^е кна
впрягам — впр ^е гна	клякам — кл ^е кна.

Но: д^ялна, б^ялна се, проб^ягна, з^янна, м^ясна, м^ярна се.

Дублети: в^есна се и в^ясна се.

- 3.2.7 При миналите деятелни и миналите страдателни причастия от глаголи от I и II спр., съдържащи променливо **я**, то се **преглася** съгласно правилото (*върв^ял, върв^яля, върв^яло, върв^ели; извърв^ял, извърв^яля, извърв^яло, извърв^ени*). Но при причастни форми от глаголи от III спр. от типа на *стрелям, отнасям*, **я** остава непроменена във всички форми, вкл. и в мн.ч., и без оглед на мястото на ударението:

стр^елял, стр^еляла, стр^еляло, стр^еляли;
отн^асял, отн^асяла, отн^асяло, отн^асяли.

- 3.2.8. Сегашните деятелни причастия при глаголите от I и II спрежение завършват на **-ящ** (м.р.), **-яща** (ж.р.), **-ящо** (ср.р.), **-ящи** (мн.ч.), когато ударението пада върху основната гласна (гласната пред щ):

чет^ящ, чет^яща, чет^ящо, чет^ящи;
гор^ящ, гор^яща, гор^ящо, гор^ящи.

Заб. Ако при сегашните причастия от такива глаголи ударената основна гласна е в позиция след друга гласна или след шушкава съгласна **ж, ч, ш, щ** (шт), причастните форми завършват на **-ящ, -яща, -ящо, -ящи** (след гласна) и съответно на **-ащ, -аща, -ащо, -ащи** (а не: на **-ещ, -еща, -ещо, -ещи**):

бро^ящ, бро^яща, бро^ящо, бро^ящи (не: бро^ещ, бро^еща, бро^ещо, бро^ещи);
леж^ащ, леж^аща, леж^ащо, леж^ащи (не: леж^ещ, леж^еща, леж^ещо, леж^ещи);
стърч^ащ, стърч^аща, стърч^ащо, стърч^ащи (не: стърч^ещ, стърч^еща, стърч^ещо, стърч^ещи).

- 3.2.8.1. Когато при такива глаголи (от I и II спрежение) ударението пада на друга сричка, причастната форма завърша на **-ещ, -еща, -ещо, -ещи**:

п^ишещ, п^ишеща, п^ишещо, п^ишещи;
х^одещ, х^одеща, х^одещо, х^одещи.

- 3.2.8.2. Глаголите от III спрежение образуват сегашни деятелни причастия с помощта на формите **-ащ (-аща, -ащо, -ащи)** или **-ящ (-яща, -ящо, -ящи)** независимо от ударението:

гл^едащ, гл^едаща, гл^едащо, гл^едащи;
п^адащ, п^адаща, п^адащо, п^адащи;
стр^елящ, стр^еляща, стр^елящо, стр^елящи.

- 3.2.9. В някои думи, които са възприети в книжовния език от западнобългарските говори, от руски или от черковнославянски и съдържащи ятова гласна, тя се изговаря и се пише като **е** и в позиции, където според правилото трябва да се пише **я**:

човѐк, избѐлвам, век, гѐло, отдѐл, сдѐлка, мекотѐло, мѐстност, зрѐлост, потрѐбност, нераздѐлно, равномѐрно и др.

- 3.2.10. Географски имена с локално значение, съдържащи променливо **я**, се пишат според местния изговор:

Брѐгово (Видинско), *Голѐмо Пѐщене* (Врачанско), *Желѐзна* (Монтанско).

Но: *Бѐла Слѐтина*, *Орѐхово* (въпреки че местните говори са екавски).

Заб. Това се отнася и за географски имена с локално значение, притежаващи други фонетични особености: *Шумѐко* (Софийско), *Ридѐ* (Самоков), *Тѐмното ѐзеро* (Благоевградско), *Дѐлна Лѐка* (Врачанско), *Кѐсилаг* (Радомирско), *Цѐрвѐрица* (Кюстендилско).

- 3.2.11. В устната реч понякога се наблюдава освен неправилно екане (голѐм, бел вм. *голям*, *бял*), и неправилно якане (голѐми, бѐли, цѐли вм. *голями*, *бяли*, *цяли* вм. *големия*, *бѐлия*, *цѐлия*). Това е проява на свръхстарателност при българи от западните краища или пък е диалектно влияние в речта на граждани от определени райони на изток от ятовата граница.

Посоченото явление се среща при сравнително ограничен брой думи. То почти не се наблюдава в случаите, когато ятовата гласна е пред шушкава съгласна (**ж**, **ч**, **ш**, **щ** (**шт**) или пред **й**:

грях — *грѐшен* (не: грѣшен); *мляко* — *млѐчен* (не: млѣчен); *пряк* — *прѐчка* (не: прѣчка); *смях* — *смѐй се*.

Когато в подобни думи с променливо **я** ударението не пада върху ятовата гласна, отклонения от правилото няма:

големинѐ (не: голямина); *белотѐ* (не: бялотѐ); *пенлив* (не: пянлив); *млекѐр* (не: млякѐр).

- 3.2.12. Допуска се в поезията заради римата да се пише и изговаря **е** вм. **я**:

*Само той от нас прозрѐ
истина една в живота —
по-добре е да умреш,
вместо да живееш скотски.*

(Н. Вапцаров)

4. Съществува и непроменливо **я**, което не е наследник на старата ятова гласна **Ѣ**. Неговият изговор не зависи от мястото на ударението в думата или от позицията пред мека или твърда сричка — във всякакво обкръжение то остава непроменено:

поляна — *поляни*; *тояга* — *тояги*; *орляк* — *орляци*.

Вмятане и изпадане на гласни и съгласни (епентеза и елизия)

5. Прилагателни имена и някои минали деятелни причастия, които завършват в м.р. ед.ч. на **-ъл** или **-ър** (за прилагателните), в ж.р., ср.р. и мн.ч. губят гласната **ъ**:

свѣтѣл, свѣтла, свѣтло, свѣтли;
тѣплѣ, тѣпла, тѣпло, тѣпли;
крѣгѣл, крѣгла, крѣгло, крѣгли;
рѣкѣл, рѣкла, рѣкло, рѣкли;
донѣсѣл, донѣсла, донѣсло, донѣсли;
храбѣр, храбра, храбро, храбри;
мѣкѣр, мѣкра, мѣкро, мѣкри.

Заб. В минали причастия като *пѣсал*, *извѣкал*, *попѣтал*, *нарисѣвал* гласната **а** в последната сричка звучи като неудареното вметнато **ъ** в думи от типа на *влѣзѣл*, *рѣкѣл*, *донесѣл*. При колебание за правописа на подобни думи трябва да се образуват формите за ж.р., ср.р. или мн.ч. Ако гласната от групата **-ъл** изпада при тези форми, формата за м.р. се пише с **-ъ** — *рѣкла* — *рѣкѣл*, *влѣзла* — *влѣзѣл*, ако не изпада, пише се с **-а** — *пѣсала* — *пѣсал*, *попѣтала* — *попѣтал*.

6. При съществителни от чужд произход на **-ър**, **-ъл**, от типа на *театър*, *министър*, *диоптър*, *бинокъл*, *цикъл* формата в ед.ч. съдържа вметнато **ъ** в последната сричка, което се запазва при членуване на имената в ед.ч. и в бройната форма (при имена на не-лица), но изпада при формата за мн.ч.:

театър, театърѣт, -а, два театра, театри;
бинѣкл, бинѣклѣт, -а, два бинѣкла, бинѣкли;
министър, министрѣт, -а, министри.

7. При съществителни на **-изъм** също е налице вметнато **ъ** в наставката, което изпада при членуването на думите в ед.ч.:

реализм, реализмѣт, -а;
хуманизм, хуманизмѣт, -а;
идеализм, идеализмѣт, -а;
социализм, социализмѣт, -а.

В думи от този тип, които могат да образуват бройни форми и форми за мн.ч., вметнатото **ъ** се запазва в бройната форма, но изпада в мн.ч.:

организм, организмѣт, -а, два организма, организми;
фразеологизм, фразеологизмѣт, -а, два фразеологизма, фразеологизми.

8. При образуване на прилагателни имена с наставка **-ски** от основи, завършващи на **-ст** или на съгласните **с, з, ж, ч, ш, щ** (**шт**) или на **г, к, х**, които пред наставката се палатализират в **ж, ш**, съгласната **с** от наставката изпада:

Бургас — бургаски	Разлѣг — разлѣжки
Парѣж — парѣжки	Пѣрник — пѣрнишки
Вѣлга — вѣлжки	сиромѣх — сиромѣшки
Пѣтрич — пѣтрички	реформѣст — реформѣстки
Букурѣц — букурѣцки	бугѣст — бугѣстки.
юнѣк — юнѣшки	

Срв. също:

баск — бѣски (а не: бѣски).

Двойни съгласни

9. В българския език двойните съгласни в състава на думата се наблюдават най-често в позиции на непосредствен контакт на две еднакви съгласни, принадлежащи към различни морфеми (корен, наставка, представка).

Двойни съгласни се наблюдават в следните основни случаи:

- 9.1. При прилагателни имена, завършващи в м.р. на **-нен**, при които във формите за ж.р., ср.р. и мн.ч. е от наставката **изпада**:

ка́менен, ка́ме**нна**, ка́ме**нно**, ка́ме**нни**;
пе́сенен, пе́се**нна**, пе́се**нно**, пе́се**нни**;
и́енен, и́е**нна**, и́е**нно**, и́е**нни**.

- 9.2. При съвпадение на крайната съгласна от представката с началната съгласна от корена на някои думи:

по.ґавам, на.ґавам, беззѣб, беззакѣние, от.тѹк, от.тѹм.

- 9.3. При членуване на съществителни имена от ж.р., ед.ч., завършващи на съгласната т:

радос**тт**а, проле**тт**а, съвес**тт**а, гордос**тт**а.

- 9.4. При някои собствени имена и думи от чужд произход:

Аллах, Теллалов, Моллов, молла, осанна, маанна, ганни.

Заб. Във формите, образувани от прилагателното *имен* (от израза *имен ден*), съгласната *н* също се удвоява: *именният* (ден), *именни* (дни), *именник*, *именница*.

Подвижно **ъ** в групите -р**ъ**-, -**ъ**р-, -л**ъ**-, -**ъ**л-

10. Групите -рѣ-, -ѣр-, -лѣ-, -ѣл- се пишат и се изговарят по следния начин:

- 10.1. В многосрични думи, ако след групите **-рѣ-, -ѣр-, -лѣ-, -ѣл-** следва една съгласна, **ѣ** се пише пред **р, л**, а когато следват две и повече съгласни — след **р, л**:

дърво — дръвник
върба — Връбница
гълтам — глътна
мълча — млъкна

Но: повѣрхност, мѣртва.

- 10.2. В jednosрични думи, включително когато са втора съставка на сложни думи, гласната **ъ** се пише след **р, л**:

врѣх, грѣд, врѣв, трѣн, прѣв, прѣт, глѣч, плѣх, двугрѣб, островрѣх.

Но: бѣрз, гѣрч, сѣрп, жѣлт, вѣлк.

- 10.3. Вторичните несвършени глаголи с наставката **-вам** от типа *довършвам, прекършвам, скълзвам* запазват непроменени групите **-ръ-, -ър-, -лъ-, -ъл-** (както те са в съответните глаголи от свършен вид), въпреки че след тях следват две съгласни:

довѣриша — довѣришвам, разбѣркам — разбѣрквам, прекѣриша — прекѣришвам,
скѣлцям — скѣлцивам.

Правопис на думи, съдържащи групите -ея, -ия

11. При образуването на звателни форми от имена на -ея, -ия, я се заменя с йо:

Доротѣя — Доротѣйю, Бѣлгарія — Бѣлгарийю, Марїя — Марийю.

12. В средата на прилагателни, образувани от чужди думи, завършващи на -ия, я от посочената група се заменя със а:

матѣрія — материйа, бактѣрія — бактерийа, Италїя — италиядски.

С а се пишат и думи като:

социийа, официийа, пийа, инициатива.

Но: София — софийа; християнин, плееда.

Удвояване на предлозите в и с

13. Предлозите в и с се пишат и се изговарят удвоено в следните случаи:

- 13.1. Пред думи, които започват с начални съгласни в, ф или съответно с, з:

във въздуха, във Видин, във Франция, със сила, със самочувствие, със завист.

Заб. Това се отнася и за случаите, когато предлозите в и с са в позиция пред цифри, чийто изговор съдържа начално в или с:

във II век сл. Хр.; със 7 години по-възрастен.

- 13.2. Предлозите в и с се удвояват и когато върху тях пада логическото ударение:

Ще замина със или без съгласието му.

За съда е без значение дали той е във или извън страната.

- 13.3. В поезията по метрични съображения се допуска удвояване на предлозите в и с и без наличието на горните условия:

Може би искате да я сразите

моята вяра във дните честити...

(Н. Вапцаров)

Мили мои лози, мои бедни сестри от Монмартър,

елате със мен, елате, приятели, с мен...

(В. Ханчев)

Особености на правописа на някои библейски имена в църковната литература

14. В езика на църковната литература (и на научната литература, посветена на църковна проблематика) се допуска употребата на форми (главно на собствени имена), които се отличават от разпространените и утвърдените в говорната практика форми на тези имена:

14.1. Имена с двойни гласни:

Авраа́м, Ваа́л, Галаа́д, Исаа́к, Раа́в, Иису́с, Гавраи́л, Роо́в.

Но: *Витлеѐм, Ханаа́н*, препоръчвани и от официалния правопис.

14.2. Имена с употреба на и вм. ѝ (я, ю):

Иу́да, Иуде́я, Иа́ков, Иезеки́я, Иереми́я, Ие́русалим, Идси́ф, Иов.

Правописни особености с граматичен характер

Членни форми (пълен и кратък определителен член)

15. Определителният член за съществителните имена от м.р., завършващи на съгласна, има форми **-ът, -ят** (пълни форми) и **-а, -я** (кратки форми).

Прилагателните имена от м.р. и някои местоимения (главно притежателни — дълги форми) се членуват с **-ият** (пълна форма) и **-ия** (кратка форма).

16. Пълните членни форми се употребяват в следните случаи:

- 16.1. Когато членуваното име е подлог или сказуемно определение към подлога:

*Роман**ът** на писателя Иванов има голям успех.*

*Нови**ят** роман на писателя Иванов има голям успех.*

*Това ли е нови**ят** роман на Иванов?*

- 16.2. При имена — заглавия на книги, филми и др., когато са употребени самостоятелно:

*Капитал**ът**, Удар**ът**, Железния**т** светилник, Последния**т** мохикан.*

17. Кратките форми се употребяват във всички останали случаи — когато съществителното е пряко или непряко допълнение, обстоятелствено пояснение и др.:

Писателят е написал романа (пр. доп.) с вдъхновение. В романа (непр. доп.) той говори за живота (непр. доп.) в малкия град (обст. поясн.).

Заб. При колебание трябва да се знае, че съществителното, членувано с пълна форма, може да бъде заменено от местоимението **той**, а съществително, членувано с кратка форма — с **него (го)**, а не с **той**:

*Роман**ът** (той) е написан с вдъхновение.*

Той прочете романа (него) с интерес.

18. Мекият вариант на членните форми за м.р. **-ят, -я** се среща в следните случаи:

- 18.1. При съществителни имена, образувани с деятелните наставки **-ар** и **-тел**:

*вратар**ят**, -я, главатар**ят**, -я, учител**ят**, -я, двигател**ят**, -я, съединител**ят**, -я.*

Заб. Съществителни на -ар и -тел, чийто завършек само формално съвпада с деятелните наставки -ар и -тел, се членуват с твърд вариант на определителния член:

букварѐт, -а, пазарѐт, -а, катинарѐт, -а, котелѐт, -а, хотелѐт, -а.

- 18.2. При съществителни и прилагателни местоимения, завършващи на ѝ и при всички изменяеми прилагателни имена и при притежателни местоимения, завършващи на съгласна:

бой — боят, -я; герой — героят, -я; край — краят, -я; мой — моят, -я; твой — твоят, -я; хубав — хубавият, -я; добър — добрият, -я; зелен — зеленият, -я; негов — неговият, -я; неин — нейният, -я; наш — нашият, -я; техен — техният, -я.

- 18.3. При следните съществителни, които в миналото са завършвали на мека съгласна:

ген, зет, път, крал, огън, сън, лакът, нокът — генят, -я, пътят, -я, огънят, -я, лакътят, -я.

19. Само с кратка или само с пълна членна форма (в зависимост от съответния изговор) се членуват съществителните от м.р. в следните случаи:

- 19.1. При прякори и прозвища на лица:

Иван Бухала, Теньо Казака, Петър Кривия; Краличѐт.

- 19.2. При географски имена (главно на местности) от типа на:

Хисаря, Юндола, Предела, Леденика, Хисарлъка, Превала, Джендема, Клептуза, Лонгоза; Долѐт.

Окончание за 1 л. мн.ч. сег.вр. на глаголите от I и II спрежение

20. Правилното окончание за 1 л. мн.ч. сег.вр. на глаголите от I и II спрежение е -м:

пишем, четем, ходим, говорим.

Заб. Формите от този тип на -ме — *пишеме, четеме, ходиме, говориме*, са допустими в разговорната реч (устна, а не писмена) или в мерената реч, но в официалния стил на общуване не трябва да се употребяват.

Съгласуване на формите на прилагателни и причастия в изразите за учтивост

21. Прилагателните и миналите страдателни причастия в изразите за учтивост се съгласуват с подлога:

Вие сте добър; Вие сте смела; Вие сте излъган; Вие сте поканени (при множество вършители).

Миналите деятелни причастия в такива случаи се съгласуват с местоимението:

Вие сте казали, че...

Не: *Вие сте казал, че...* или *Вие сте казала, че...* (ако вършителят е едно лице — мъж или съответно жена).

Употреба на главни букви

22. Главните букви изпълняват разграничителна, стилистична и графична функция, като основна е разграничителната. Тези функции определят морфологичната, синтактичната, стилистичната и графичната употреба на главните букви. Морфологично обусловените правила за употреба на главни букви разграничават съществителните собствени от съществителните нарицателни. Синтактично обусловените правила за употреба на главни букви разграничават едно изречение от друго в текста и са свързани с употребата на препинателните знаци и на знаците за графично оформяне на текста. Стилистично обусловените правила за употреба на главни букви разграничават един стил от друг и изразяват отношение. Графичната употреба на главните букви е близка до стилистичната и е свързана с графичното оформяне на целия текст.

Морфологична употреба на главни букви

23. С главна буква се пишат същински и несъщински собствени имена — наименования на индивидуални или индивидуализирани същности.
24. С главна буква се пишат всички същински собствени имена — лични и презимена (бащини и фамилни), прозвища (прякори), псевдоними на хора или на литературни персонажи, имена на богове и митологични герои, на олицетворени същности, имена на животни.
- 24.1. С начална главна буква се пишат всички едносъставни същински собствени имена, вкл. съществителни нарицателни, субстантивирани прилагателни, местоимения, числителни и т.н., ако са използвани като собствени имена (главно на литературни персонажи):

Ана, Георги, Десислава, Иван; Господица; Стоянов, Тодорова, Христов; Апостола, (Матей) Миткалото, (Райна) Княгиня; Вербал; Деметра, Христос, Мохамед, Тангра; Ланселот, Херкулес; Големанов, Рада; Граал; Ескалибур; Белчо, Сивушка; Майката, Сина, Черното, Той, Тя, Четвъртия.

Заб. Прозвищата (прякорите) от м.р. имат само форма с кратък определителен член:

*Апостола е най-българският български герой.
Всички го очакваха, но Даскала така и не дойде.*

- 24.2. С две главни букви се пишат двойни лични имена и презимена:

Ана-Мария, Иван-Александър, Иванова-Драганова, Йохан-Клаус, Мари-Анри.

- 24.3. С главна буква се пишат личните имена или презимената (бащините и фамилните имена), употребени в множествено число:

*В групата имаме две Ана-Марии.
Познавам трима Ивановци.
Бяха поканени на гости у (сем.) Иванови.
Той познава цялата история на Борджииите.
Останахме с чудесни впечатления от Адамсонови.*

- 24.4. С една начална буква се пишат същински собствени имена, представлящи словосъчетания:

Апостола на свободата, Бялата царица, Гърмящата змия, Повелителя на водите, (Пипи) Долгото чоранче, (Ричард) Лъвското сърце, Трети страж, Червен корал, Четвърти разбойник, Нефритено огледало.

- 24.5. С две главни букви се пишат двусъставните псевдоними, някои установени имена на детски герои и народните имена на месеците:

*Виринея Вихра, Елин Пелин, Сирак Скитник;
Ежко Бежко, Мечо Пух;
Баба Марта, Малък Сечко.*

- 24.6 С главна буква се пишат предпоставени приложения към имената на някоя брой известни исторически личности и литературни герои, когато се схващат като неотделима част от собственото име:

Баба Тонка (но: баба Райна), Баба Меца, Баба Яга, Бай Ганьо (но: чичо Денчо), Бачо Киро, Братя Миладинови, Даскал Манол (но: даскал Тодор), Дева Мария, Дон Жуан, Дон Кихот (но: дон Хуан), Дядо Иван (но: дядо Матей), Дякон Левски, Капитан Петко, Крали Марко, Кума Лиса, Кумчо Вълчо, Отец Паисий (но: отец Серафим), Патриарх Евтимий (но: патриарх Максим), Презвитер Козма, Хаджи Димитър.

- Заб. Наричателните съществителни, които означават титли, звания, длъжности, професии и др., се пишат с главна буква само ако са в началото на изречението, и при обръщения и адресиране:

До Директора на..., Уважаеми г-н Директор,...; До Министър-председателя..., Уважаеми г-н Министър-председател,...

- 24.7. С главна буква се пише прилагателното свети/света в малко на брой установени в културната традиция съчетания:

Света Дева, Свети Дух, Света Троица.

- Заб. Във всички останали случаи, освен когато е първа дума от несъщинско собствено име, прилагателното свети/света и преводните сан, санта, сен, сейнт и т.н. се пишат с малка буква:

Той почита с особено уважение свети Никола Софийски (но: църква „Свети Георги“). Обичаше да съзерцава иконата на санта Екатерина (но: клиника „Света Екатерина“).

- 24.8. С главна буква се пишат изразените чрез числително име задпоставени определения при собствени имена:

Борис **П**ърви, Карл **Ч**етвърти, Симеон **В**тори, Хенри **О**сми.

Заб. Задпоставени приложения от типа на син, баща, стариши, младиши, ага, войвода, паща и т.н. се пишат с малка буква:

Александър Дюма-**б**аща, Джоунс-**м**ладиши; Али **п**аща, Мехмед **а**га, Капитан Петко **в**ойвода, Сирма **в**ойвода.

24.9. С главна буква се пишат служебни думи (предлози, частици, членни форми) от състава на собствено име само когато името започва с тях:

Ал Хамадани (но: Хюсеин **а**л Хамадани), **В**ан Дайк (но: Антонис **в**ан Дайк), **Д**е Амичис (но: Едмондо **д**е Амичис), **Д**'Арк (но: Жана **г**'Арк), **Ф**он Хайек (но: Фридрих **ф**он Хайек).

Заб. 1. С главна буква се пише служебната дума и когато тя се е сляла със собственото име в изходния език или името е проникнало и установено отдавна в български език:

Дебюси, **Л**екуврьор; **Л**афонтен, **Л**арошфуко.

Заб. 2. Чуждоезиковите имена, съдържащи апостроф след „О“ винаги се пишат с две главни букви:

О'Брайън, **О**'Грейди, **О**'Хара.

Заб. 3. Когато по традиция името се предава без апостроф, то се пише с една главна буква:

Даладие, **Д**аламбер, **Д**аноло.

24.10. С главна буква се пишат притежателните прилагателни, образувани от същински собствени имена (с наставките **-ов**, **-ен**, **-ин**):

Вазови произведения, **Б**отева поезия, **Д**икенсов роман, **Д**арвинова теория; **К**рали-**М**аркова сестра, **Б**ай-**Г**аньовото пътуване из Европа.

Заб. Подобни прилагателни, образувани с наставка **-ски**, се пишат с малка буква:

вазовски стих, **б**отевска чувствителност, **д**икенсовски хумор, **д**арвиновско новаторство, **к**ралимарковска сила, **б**айганьовски характер.

Но: **Д**имитровска задушница, **П**етровска задушница.

24.11. Не се пишат с главна буква същинските собствени имена, когато са загубили значението си на собствено име и се употребяват като нарицателни съществителни:

Андре Мари Ампер и **а**мпер, Антоан Анри Бекерел и **б**екерел, Готлиб Даймлер и **д**аймлер, Дон Жуан и **д**онжуан, Луис Доберман и **д**оберман, Самюъл Морз и **м**орз.

24.12. Не се пишат с главна буква и притежателните прилагателни, образувани от собствени имена, когато участват в състава на фразеологични съчетания или в състава на често срещани терминологични словосъчетания:

Един от подвизите на Херкулес е почитването на **А**вгиевите обори. (Но: Изчислител **а**вгиевите обори в квартирата му.);

дизелов двигател, **д**изелов локомотив, **р**ентгеново изследване, **р**ентгенова тръба.

Заб. Допуска се писане и с малка, и с голяма буква на терминологични словосъчетания, съдържащи като първа част притежателно прилагателно от собствено име:

Брауново/брауново движение, Волтов/волтов уред, Гаусова/гаусова крива, Евклидово/евклидово пространство, Кулонови/кулонови сили.

25. С главна буква се пишат всички несъщински собствени имена — наименования на не-лица, не-животни, на неолицетворени същности. Несъщинските собствени имена назовават извънредно разнообразни същности: астрономически и географски обекти, държави, области, градове, курорти, улици и отделни сгради, икономически и политически съюзи, институции, празници, марки или сортове, книги, картини, произведения на изкуството, събития, периоди от време в историята и т.н. По произход те могат да бъдат същински собствени или нарицателни съществителни, субстантивирани прилагателни, словосъчетания, съкращения.

- 25.1. С главна буква се пишат всички едносъставни несъщински собствени имена:

(континента) *Азия*, (военният съюз между Великобритания, Франция и Русия) *Антантата/Съглашението*, (направление) *„Антикорупция“*, (наградата) *„Аскер“*, (фонд) *„Безработица“*, (кабинет) *„Беров“*, *Библията*, (банка) *Биохим*, (сорт грозде) *„Болгар“*, *България*, (пристанище) *Варна*, (вила) *„Вилекула“*, (астероидът) *„Висоцки“*, (тайфунът) *Вихър*, (областта) *Влашко*, (празникът) *Възкресение*, (епохата) *Възраждане*, (площад) *„Възраждане“*, (стихотворението) *„Вяра“*, (движение) *„Гергьовден“*, (остров) *Гибралтар*, (река) *Дунав*, (върх) *Еверест*, (континента) *Европа*, (клуб) *„Европа“*, (река) *Елба*, (планетата) *Земя*, (звездата) *Зорница*, (празникът) *Ивановден*, (марка оръжие) *„Калашников“*, (вестник) *„Капитал“*, (празникът) *Коледа*, (издателство) *„Кронос“*, (пещерата) *Магурата*, (песента) *Марсилеза*, (марка вино) *„Мерло“*, (квартал) *Младост*, (подводницата) *„Наутилус“*, (операция) *„Олимпик“*, (марка коли) *„Опел“*, (гара) *Падингтън*, (епохата) *Просвещение*, (къмпинг) *„Простор“*, (съюзът) *„Радикали“*, (мостът) *Риалто*, (театър) *„Роял“*, (местност) *Рупите*, (профсъюз) *„Солидарност“*, (университетът) *Сорбоната*, (град) *София*, (радио) *„София“*, (съзвездие) *Скорпион*, (град държава) *Спарта*, (компания) *Форд*, (епохата) *Хейан*, (повестта) *„Чичовци“*, (списание) *„Шпигел“*.

- Заб. 1.** С главна буква се пишат и съществителните космос, вселена, галактика, луна, слънце, ако се употребяват като собствени имена:

*Днес всички са убедени, че **Вселената** е безкрайна.
Познаваме много малка част от **Космоса**.
Направени са доста добри снимки на тъмната страна на **Луната**.*

- Заб. 2.** С главна буква се пишат съществителните изток, запад, север, юг, когато се използват като собствени имена:

*Разликите между **Изтока** и **Запада** не са само икономически. (Но: Вятърът се обръна от **запад**.) Преди да стане толкова известен певец, той е бил обикновен шофьор от **Юга**. (Но: На **север** границите не са толкова ясно очертани.)*

- 25.2. С главна буква се пишат всички собствени имена, които се състоят от две или повече части и не съдържат други собствени имена:

Адмиралтейска арка, Александрийска библиотека, Айфелова кула, Англо-руско съглашение, Балкански полуостров, Берингов проток, Берлински симфоничен оркестър, Борисова градина, Бурска война, Бяло море, Бяла река, Българска академия на науките, Бургас-град, Варна-север, Вартоломеева нощ, Виенска конвенция, Вишеградска четворка, Големият каньон, Голямата мечка,

Гринуички меридиан, Две могили, Дворецът на дожите, Дебърска художествена школа, Ден на благодарността, Долината на царете, Европейска общност, Европейска харта за правата на човека, Една българка, Женевското езеро, Забраненият град, (програма) „Здраве за децата“, Зоологическа градина, Институт за български език, Изгубеният град (Мачу Пикчу), Лъвов мост, Международен ден на детето, Мехмедови ливади, Министерство на външните работи, Младежки театър, Млечен път, Модерната епоха, Монреалски протокол за веществата, които нарушават озоновия слой, Нобелова награда за литература, Новият свят, Общ пазар, Олимпийски игри, „Осем и половина“, Островът на смъртта, Панамски канал, Планинска спасителна служба, Римска империя, Руско-турска война, Санстефански мирен договор, Северен полюс, Старият континент, Слънчева система, София-център, Старият завет, Столична община, Суецка криза, Съветски блок, Съюз на кинолозите, Третият свят, Тропикът на рака, Тунгуският метеорит, Халеевата комета, Черна гора, Черноморие.

Заб. 1. Когато само една част от собственото име се използва вместо цялото име, тази част се пише също с главна буква:

Агенция (= Агенция за мирно използване на атома); Външно, Външно министерство (= Министерство на външните работи); Института (= Институт за български език); Монреалски протокол, Протокола (= Монреалски протокол за веществата, които нарушават озоновия слой); Общността (= Европейската общност); Съюза (= Европейския съюз или Съюз на българските писатели, или Съветски съюз).

Заб. 2. В неофициален текст е допустимо в подобни случаи — особено при названия на учреждения — да се пише и малка буква:

Той отиде в **института** още сутринта.
От **министерството** дадоха едноседмичен срок за отговор.

Заб. 3. Когато първата част от наименованието е цифра или цифров израз, съществителното нарицателно се пише с малка буква:

24 май, 3 март, 134 улица, 83 улица.

Заб. 4. Описателни изрази, които се използват вместо собствено име, не се пишат с главна буква:

служба „Езикови справки“ и службата за езикови справки, отдел „Средно образование“ и отделът за средно образование, отдел „Връзки с обществеността“ и отделът за връзки с обществеността.

25.3. Всяко собствено име, включено в съставно несъщинско собствено име, се пише с главна буква:

Австро-Унгария, Баден-Баден, Велико Търново, (фирма) „Евелина Цветанова“ ООД, (читалище) „Даскал Манол“, Древна Гърция, Древният Египет, Егейска Тракия, Елзас-Лотарингия, Екологична организация „Зелени Балкани“, (коридор) Изток-Запад, Конституция на Република България, Кралство Белгия, (езерото) Лох Нес, Малка Богородица, Мачу Пикчу, (рали) „Монте Карло“, (връх) Монт Еверест, Наклонената кула в Пиза, (проход) Нанг Па Лу, Народен театър „Иван Вазов“, Ню Йорк, Република България, Рило-Родопски масив, Рождество Христово, Сан Франциско, Санкт Петербург, Санстефанска България, Северна България, Северна Америка, Североизточна Европа, (колеж) „Сейнт Андрюс“, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Търговка банка „Средец“, (гробницата) Тадж Махал, Южна Африка.

Заб. 1. При съставни имена на утвърдени исторически епохи, които се състоят от прилагателно и съществително, прилагателното се пише с главна буква, а съществителното с малка:

Българско **възраждане** (но: **Възраждането в България**), **Европейско просвещение**, **Италианско средновековие**, **Немски романизъм**.

Заб. 2. При словосъчетания от прилагателно и съществителните **изток**, **запад**, **север**, **юг** прилагателното се пише с главна буква, а съществителното с малка:

Американски север, **Близкият изток**, **Далечният изток**, **Италианският юг**, **Средният изток**.

25.4. Употребата на главни букви при транслитерирани чуждоезикови несъщински собствени имена следва употребата на главни букви в изходния език:

Банк Лионел, (вестник) **Берлинер Цайтунг**, **Бундестаг**, (фирма) **Глобал Корпорейшън**, **Дойче Банк**, **Екол Политекник**, (театър) **Комеди Франсез**, (къща) **Липинг Хол**, (имение) **Прайърс Корт**, (село) **Сейнт Мери Мийд**, **Театр де Насион**.

Заб. 1. Преведените от други езици несъщински собствени имена следват правилата, валидни за българските несъщински собствени имена:

Белият гом, **Берлински симфоничен оркестър**, **Улица на кармелитките**.

Заб. 2. Служебните думи в състава на несъщинските собствени имена се пишат с малки букви:

Белвил сюр Сон, **Клошмерл ан Божоле**, **Рио де Брасо**, **Рио де Жанейро**.

25.5. Когато несъщински собствени имена се употребяват като нарицателни съществителни, те се пишат с малка буква:

Всички ябълки бяха нападнали по **земята**.
Всяко човешко същество е една малка **вселена**.
Напоследък всички говорят само за **космоса**.
Някои планети имат по няколко **луни**.
На няколко места вече е публикувана действащата **конституция**.
Той гледа на този роман като на **библия**.
На масата имаше три бутилки вино — бутилка **мерло**, обикновено сухо бяло и малка бутилка **шардоне**.
Миналата година караше едно старо **рено**.

Синтактична употреба на главни букви

26. Синтактичната употреба на главните букви е свързана със строежа на текста и с употребата на препинателни знаци.

27. С главна буква се пише всяка първа дума от всяко изречение в текста независимо от вида на текста, неговата дължина, от мястото върху страницата, което е избрано за негово начало или от вида изречение, с което започва.

27.1. Абсолютното начало на текста е свързано с името на автора, със заглавието на текста (вкл. наименование на вид документ), с обръщение:

„**Българката през Възраждането**“ от **Виржиния Паскалева**; **Акад. Ст. Младенов**, „**История на българския език**“; **Идеалист** и **Отрицател (Беседа)**; **До г-н Илиев**, **Директор на Институт за...**; **Заявление/Молба...**

- 27.2. С главна буква се изписва първата дума от всяка относително самостоятелна част на текста независимо от дължината на конкретната част или вида изречение, с което тя започва, напр. отделен пасаж (абзац), обръщение, заглавие на отделна част (подзаглавие), мото, уточнения, раздели и подраздели (вкл. на документи), наименования или обяснения към включен в текста езиков или неезиков визуален материал, автори ремарки:

Първи наши училища, учители и книжовници (По случай 1000-годишнината на Цар Симеон);
Между двете световни войни. Обществен и политически живот. Част I / Част първа / Първа част;
Атонската калугерска република (Продължение от кн. v);
Решения за използване на въздуха над сградите. Приложение № 6;
Красотата в света на Йордан Йовков (Съчинение);
Данаил: — Хайде, отче... (Излиза с попа и кмета.);
(Кор. на БТА); (24 часа); (Соб. инф.); (Ройтерс); (CNN).

- 27.3. С главна буква се пише първата дума от всяко изречение в текста, т.е. след препинателните знаци, употребявани за край на изречение (точка, въпросителна, удивителна, двоеточие, многоточие):

*Вечерта наистина заваля сняг. **Радостта** на децата беше най-голяма.*
*Дали ще успее да пристигне навреме? **Всички** се надяваха до последния момент.*
*Надеждите се сбъднаха! **Вече** можете да познаете кой беше доволен и кой напусна града.*
*Точно нейното изпълнение на концерта от Менделсон обаче се хареса най-много... **Повече** от всички други изпълнения.*

- Заб. 1. Изречението, което следва непосредствено след обръщението в адреси, писма, поздравителни телеграми и т.н., започва с главна буква, ако е поставено на нов ред, независимо от това, че предходният знак може да бъде запетая:

Уважаеми господин Карайорданов,
Моля Ви да отговорите на писмото ми от 04.03 т.г., в което...

- 27.4. С главна буква се пише първата дума на всяко изречение, следващо след знак за графично оформяне на текста или след препинателен знак, употребен като знак за графично оформяне на текста — точка, малко тире (малка чертица), тире (голяма чертица), лява и дясна скоба, кавички и т.н.:

*1. **Да** се провери дали има редовно автобуси. 2. **Да** се уговори големината на групата, или 1) **Да** се провери дали има редовно автобуси. 2) **Да** се уговори големината на групата.*

*Илюстрации на с. 78 отляво надясно: **Годеж** в с. Горна Малина. — **Носия** от XVII в. — **Ръчнотъкани** черги.*

*Влязох в кабинет, тапициран с книги. (**Любопитно** дали е правена статистика на непочетените книги.) **Те** изглеждаха изключително подредени.*

*„**Феноменът** на 1860 година“ е озаглавена уводната статия на в. „**България**“ от края на м. декември същата година.*

- Заб. 1. Първата дума след двоеточие или след тире (голяма чертица), когато тези знаци въвеждат изброяване, може да бъде изписана с главна или с малка буква. Главната буква се свързва с възприемането на отделните елементи от изброяването като

самостоятелни цялости, а малката буква се свързва с възприемането на всички елементи от изброяването като едно общо цяло:

Вид на училищата:

- **К**илийно.
- **К**ласно.
- **В**заимно (основно).
- **С**редно.
- **С**редно специално.

Вид на училищата:

- **к**илийно,
- **к**ласно,
- **в**заимно (основно),
- **с**редно,
- **с**редно специално.

- 27.5. При създаване и попълване на матрици (таблицы), които съдържат езикови части, главната буква следва правилата, описани до тук. Всеки нов ред на таблицата започва с главна буква, ако се приема за относително самостоятелен елемент или представя собствено име. Главните букви при отделни части (абзаци) от цялостен текст, който е оформен като някакъв вид справочник и е структуриран не по принципите, характерни за свързания текст, а съобразно друг избран принцип (например азбучно подреждане), зависят от избора на автора.

Стилистична употреба на главни букви

28. Стилистичната употреба на главните букви отразява исторически утвърдени правила в определени стилове на книжовния език. Правилата за стилистична употреба на букви предполагат и личен избор между малка и главна буква, за да се изрази някакво отношение към назоваваните същности.
29. С главни букви се пишат някои нарицателни съществителни и някои местоименни форми в официални документи на книжовния език за изразяване на учтивост.
- 29.1. С главни букви в официални документи (покани, поздравителни адреси, комуникета и т.н.) като израз на учтивост се пишат нарицателни съществителни, назоваващи титли, звания, професии, длъжности:

До г-н **Д**иректора на... ; Уважаеми г-н **Д**иректор,... ; До г-н Иванов, **П**редседател на Народното събрание... ; Уважаеми г-н **М**инистър,... ; Господин **П**резидент,...

Заб. При обръщения съществителните *господин, госпожица и госпожа* се пишат с главна буква само ако представят началото на обръщението:

Господин Иванов (но: Уважаеми г-н Иванов); **Г**оспожо Петрова (но: Уважаема г-жо Петрова).

- 29.2. С главни букви в официални документи се пише като израз на учтивост личното местоимение за 2 л. мн.ч. **Вие, Вас, Ви**, както и притежателните местоимения за 2 л. мн.ч. **Ваш, Ваша, Ваше** или **Ви**:

Поздравявам **Ви** с **В**ашия юбилей.

Радваме се да **Ви** посрещнем отново.

Уведомяваме **Ви**, че **В**ашия проект е класиран на трето място...

Моля **Ви** да уведомите ръководеното от **Вас** звено за...

Благодаря **Ви** за **В**ашия интерес...

Заб. В художествената литература тези лични и притежателни местоимения се изписват с малка буква.

- 29.3. С главни букви се пишат титлите при обръщение към короновани особи и членовете на техните семейства, към носители на благороднически титли, към висши църковни служители:

*Ваше **Благородие**, Ваше **Височество**, Ваше **Кралско Височество**, Ваше **Преосвещенство**.*

Заб. Като израз на учтивост в официални документи при тези титли се пише с главна буква и третоличното местоимение за ср.р.:

***Негово** Високоблагородие, **Нейно** Високоблагородие, **Негово** Кралско Височество, **Негово** Светейшество, **Техни** Височества.*

- 29.4. В някои стилове (предимно в религиозната литература) всички съществителни, прилагателни, субстантивирани прилагателни, съчетания от прилагателно и съществително, както и личните притежателните и възвратните местоимения, които се отнасят до бог или до същност, свързана с него, се изписват с главна буква:

***Бог**, **Бог-Дух**, **Бог-Отец**, **Бог-Син**, **Господ**, **Боже** **Вишнии**, **Всвишния**, **Глас Божи**, **Кръст Господен**, **Спасител**, **Създател**, **Твое**, **Ти**, **Той**, **Него**, **Негово Желание**, **Волята Му**.*

Заб. 1. Правилото е в сила не само за текстовете, в които се говори за християнския бог.

Заб. 2. Допустимо е съществителните *бог, господ* и прилагателните *божи, господен* да се пишат и с големи, и с малки букви, когато са част от фразеологично словосъчетание:

*дай **боже** и дай **Боже**; ей **богу** и ей **Богу**; един **господ** знае и един **Господ** знае; не споменавай напразно името **господне** и не споменавай напразно името **Господне**.*

- 29.5. С главна буква се пишат в специализирани текстове отделни думи и фразеологизми, назоваващи библейски символи; същите думи и фразеологизми в обикновени текстове се пишат с малки букви:

***Агнец Божи** и **агнец божи**; **Блудният син** и **блудният син**; **Дърво** на познанието и **дърво** на познанието.*

- 29.6. С главна буква се изписват нарицателни съществителни, други части на речта или началната дума от словосъчетание, за да се изрази специално отношение към назоваваната същност:

*Горният свят за тях бе божествена справедливост, нетленност и блаженство или пъкъл с катран, а за мене бе смърт и отрицание, сиреч самото **Нищо**, наречено бог, което превръщаше в **Нищо** **Нещото** **Човек**...*

- 29.7. Особеностите при стилистичната употреба на главните букви не са еднакви за различните периоди от време, школи, направления или отделни автори. Това налага и при издаването на новобългарски книжовни паметници да се борави внимателно с конкретната употреба на главните букви. Задължително е да се отбелязва какви са промените, направени в съвременното издание.

Графична употреба на главни букви

30. При графичната употреба на главните букви те се използват, за да предадат значение, невинаги пряко свързано с буквената система на езика.

30.1. Главни букви се използват за отбелязване на логическо ударение в рамките на изречението и, по-рядко, за отбелязване на ударение или изговорна особеност на определена дума:

*Уважението бе изказано не толкова на личността, колкото на **П**ринципа.*

*Те не **Ж**ивеят, те съществуват.*

*Следователно това ще бъде **И**стория в най-употребявания, в най-широкия смисъл на думата.*

*Това **о**бе**з**мисля всички усилия.*

*Произнася се „бюр**О**“, не „б**Ю**ро“.*

*Той говореше за гол**ЕЕ**мите европейски улици.*

30.2. Главните букви се използват, за да обозначат фиксирана последователност на изброявани обекти, различие между еднородни обекти или произволен ред:

*Цялото действие протича в три фази — фаза **А**, фаза **Б** и фаза **В**.*

*Ще наречем тази линия на развитие „**А**“, а другата линия — „**Б**“.*

*Никой не знаеше кога е денят „**Д**“.*

Заб. При изброяване главните букви обозначават последователността, свързана с мястото им в азбуката. В тези случаи със същото значение могат да бъдат употребени и обикновени (малки) букви. При едновременна употреба на главни и малки букви главните букви предават по-общ разред.

А. [...] **а.** [...] **б.** [...];

Б. [...] **а.** [...] **б.** [...]

30.3. Към графичната употреба на главните букви се отнасят и случаите, при които съответната главна буква обозначава сама себе си.

*Идеалистите от 18 в. най-често говорят за обществото с главно „**О**“.*

*Той не е просто приятел, а приятел с главно „**П**“.*

*Има свобода с главна буква „**С**“ и свобода с малка буква „с“.*

Слято, полуслято и разделно писане

31. В съвременния български книжовен език сложните думи се пишат *слято* или *полуслято*, а съставните думи и синтактични съчетания — *разделно*.

Сложните думи съставят една цялост от две или повече основи с точно определено място, свързвани чрез съединителна гласна -о-, -е- или -и- (понякога завършекът на първата основа на гласна поема ролята на съединителна гласна):

закон-о-проект, комин-о-чистач, зем-е-разделяне, път-е-показател, траг-и-комедия.

Възможно е основите да бъдат свързани и направо, без съединителна гласна:

джазбенд, петгодишен.

Структурната цялост на сложните думи се проявява изговорно с наличието на едно главно ударение в тях. Посочените формални показатели отличават сложните думи от съставните.

Сложните думи се образуват от две основи, от които едната пази своята граматическа характеристика: *ледоразбивач*; от две или повече основи, които не пазят граматическата си характеристика; *звездоброец*; от сраснали се самостоятелни думи, които също са загубили или променили своята граматическа характеристика: *нисколетящ*.

32. Основен правописен принцип при сложните думи е *смисловият*. При писането им се има предвид смисловото отношение между изграждащите ги основи — *равноправно* (съчинително) и *неравноправно* (подчинително). При случаите с неравноправно отношение едната основа е главна, а другата — подчинена. При писането на тези сложни думи се имат предвид и двете възможности за мястото на главната и на подчинената основа — главната основа да бъде на първо място или подчинената основа да я предхожда. Така се оформят двата основни типа *главна основа—подчинена основа* и *подчинена основа—главна основа*. При равноправното смислово отношение всички основи са главни и затова типът е само един: *главна основа—главна основа*.

Изборът на слятото и полуслятото писане на сложните думи, както и разделното писане на съставните думи, е съобразен с масовата писмена практика, използвана като основен източник за информация при оформянето на всички правописни правила (особено в случаи, когато те не са били формулирани

досега или много често са били нарушавани). В единични случаи под влияние на практиката са допуснати отклонения от правилата.

Слято писане

33. Слято се пишат сложните думи с неравноправно смислово отношение между изграждащите ги основи от типа *подчинена основа—главна основа*. Към тях се отнасят следните случаи:

Съществителни имена

- 33.1. Сложни съществителни имена, в които за подчинена основа служат различни части на речта (съществителни, прилагателни, числителни редни, местоимения, наречия), свързани с главната основа със съединителна гласна -о- или -е- (или с гласна, която изпълнява ролята на съединителна).

болногледач, водовъртеж, вълнолом, газоохранилище, гръмоотвод, дървосекач, книгопис, маслобойна, местоположение, минохвъргачка, млекоцентрала, нефтопровод, основоположник, петролоносач, плодохранилище, розоварна, хлебозавод, ценоразпис, чушкопек, ярмомелка;
военнослужещ, новодомец, средношколец, теснолинейка;
второкурсник, петолиние, първоизточник;
вседържител, самовнушение;
високоговорител, далекомерист, квазикултура, лъжесвидетел, псевдонаучен, суховей.

При тези имена главното ударение пада върху главната основа.

Заб. Сложни съществителни имена с подчинена основа лъже-, свързана със съществително собствено име, се пишат полуслято:

Лъже-Димитър, Лъже-Нерон.

- 33.2. Сложни съществителни имена (названия на празници и градове), в които подчинената основа е съществително лично или фамилно име, свързано с главната основа без съединителна гласна:

Андреевден, Гергьовден, Ивановден, Йордановден, Никулден;
Благовград, Ботевград, Ивайловград, Симеоновград.

- 33.3. Сложни съществителни имена, чиято подчинена основа е числително бройно, свързано с главната основа без съединителна гласна:

двуокис, стохиядник, тригодишнина.

Заб. 1. Когато числителното име е написано с цифри, то се свързва с главната част чрез дефис:

50-годишнина.

Заб. 2. Когато числителното име е съставно по строеж и не е написано с цифри, всички думи в съчетанието се пишат отделно:

трийсет и пет годишнина.

- 33.4. Сложни съществителни имена (предимно със съставки от чужд произход), в които подчинената основа е съществително име, свързано с главната основа без съединителна гласна. Днес такива имена се пишат слято или под влияние на традицията (като наложени в писмената практика форми със слято писане), или в случаите, когато техните съставки (първата, втората или и двете) не се употребяват като самостоятелни думи в езика:

вакууমানарат, голлиния, голмайстор, емайллак, концертмайстор, тестпрограма, тонрежисьор, щабофицер;

айскафе, джазбенд, джемсейшън, конкурипик, пийпишоу, плейбек, сноуборд, стийп-пълчейз, таймаут, тийнпоколение, туроператор, уебстраница, феърплей, фрезмашина, шорттрек, яхтклуб.

При тези имена главното ударение пада върху подчинената (първата) основа.

- Заб. 1. Сложни съществителни имена от посочения тип днес се образуват извънредно активно в съвременния български книжовен език. Когато съставните на такива имена се употребяват и като самостоятелни думи, те се пишат разделно. (Това е в съгласие с писмената практика, в която има ясно изразена тенденция за разделно писане на посочения тип сложни думи, особено на по-новите от тях.):

бизнес отношения, бънджи скокове, гей списание, дерби среща, допинг контрол, дроб сарма, интернет страница, крекинг процес, офис техника, рали маратон, ски състезание, соло изпълнение, тенис верига, фитнес център, фитнес клуб, шкембе чорба.

- Заб. 2. Когато като подчинена основа е използвано название на буква или самата буква, която е изписана, сложната дума се пише полуслято:

алфа-стабилизатор, гама-лъч, ку-код; α-стабилизатор, γ-лъч, п-образност.

- 33.5. Сложни съществителни имена, в които подчинената основа е съкратено прилагателно (предимно от чужд произход), свързано с главната основа без или със съединителна гласна:

авиомоделизъм, автомивка, автопилот, агрополитика, анархолиберал, астроботаника, аудиокасета, афроамериканец, биосфера, вибробетон, видеоклип, геополитика, евроинтеграция, екосистема, електроуред, енергосистема, етнополитика, зоосвят, компактдиск, контраразузнаване, копирхартия, космофизика, макроклимат, масмедии, микропроцесор, миналкакулатор, мотоклуб, наркочанал, порноиндустрия, проектопрограма, психотерапия, радикалдемократ, сексмениак, социалдемократ, спецслужба, суперфосфат, телекомуникации, телеобектив, термоизолация, турбогенератор, фотоувеличение, фотофиниш, хидросистема, химиотерапия, шрайбпроектор, югоембарго, юрисконсулт, яхтклуб.

При тези съществителни главното ударение пада почти винаги върху подчинената основа.

- Заб. Съчетания, в които подчинената част може да се разглежда като съкращение от прилагателни имена, се пишат разделно:

АГ отделение, ДНК фактор, ЕКГ данни, жп линия, МВР център, СДС лидер, ТБЦ бактерия, тв лиценз, УКВ програма; DJ парти, GSM оператор, HIV вирус, MTV поколение, НАТО генерал, PR агенция, RAM памет, US президент, VIP гости.

- 33.6. Сложни съществителни имена, в които като главна основа са използвани не-самостоятелни части като **-графия, -логия, -метрия** и др., а като подчинена основа — основата на съществителни или прилагателни имена:

*истор**и**о**г**ра**ф**ия, псих**о**г**р**а**ф**ия; ге**о**лог**и**я, де**ф**ек**т**оло**г**ия; ра**д**и**о**мет**р**ия, спек**т**ро**м**ет**р**ия.*

Тези сложни съществителни имат само едно ударение.

- 33.7. Сложни съществителни имена, в които първата част е глаголна форма в повелително наклонение:

*бу**т**ни**к**о**л**и**б**а, кър**п**и**к**ожу**х**, лай**к**уч**к**а, ла**п**ни**ш**а**р**а**н**, пр**еп**ъ**н**и**к**а**м**ъ**к**, пр**ес**к**оч**и**к**о**б**и**л**а, раз**в**ей**п**ра**х**, рит**н**и**т**оп**к**а (рит**н**и**т**оп**к**ове**ц**), ску**б**ис**в**екъ**р**ва, стъ**р**чи**о**па**ш**ка; Бра**н**и**п**о**л**е, Па**л**и**л**у**л**а, Чу**й**п**ет**лъ**в**о**в**о.*

При тези съществителни главното ударение пада върху глаголната част.

- 33.8. Сложни съществителни имена, образувани чрез наставка от сложни прилагателни имена, които се пишат слято:

*ег**р**о**м**а**щ**а**б**н**ост** (от ег**р**о**м**а**щ**а**б**ен), п**ет**д**н**е**в**к**а** (от п**ет**д**н**е**в**ен), те**ж**к**от**о**н**а**ж**н**ик** (от те**ж**к**от**о**н**а**ж**ен).*

Тези сложни съществителни имена имат само едно ударение.

- 33.9. Чужди буквени съкращения, употребявани като нарицателни съществителни имена, в които се назовават чуждите имена на буквите:

*дж**и**е**с**е**м**, дж**и**п**и**, див**и**д**и**, дж**и**дж**ей**, ес**е**м**е**с, п**и**ар, с**и**ви, с**и**д**и**.*

Заб. В чужди буквени съкращения, които се употребяват като собствени имена, чуждите имена на буквите се пишат разделно и с главна буква:

Ай Би Ем, Ай Ти Ти, Би Би Си, О Ем Ви, Си Ен Ен.

Тези съкращения се изговарят с ударение на всяка сричка.

Прилагателни имена

- 33.10. Сложни прилагателни имена, в които подчинената основа е наречие, свързано с главната основа със съединителна гласна (или с гласна, която изпълнява ролята на съединителна):

*але**н**о**ч**ер**в**ен, бле**д**о**с**и**н**, ве**ч**но**з**е**л**ен, **в**за**и**м**н**о**п**ер**п**ен**д**и**к**у**л**я**р**ен, **в**ъ**т**р**е**ш**н**о**п**ар**т**и**е**н, до**м**а**ш**н**о**тъ**к**ан, ду**ш**ев**н**о**б**о**л**ен, **з**д**р**ав**н**о**о**с**и**гу**р**и**т**е**л**ен, **и**з**м**у**р**уд**ен**о**з**е**л**ен, **к**ра**й**н**о**д**е**с**е**н, ма**ст**и**л**е**н**о**з**е**л**ен, ме**д**н**о**ч**ер**в**е**н, о**г**не**н**о**ч**ер**в**ен, **п**ра**в**о**п**ро**п**ор**ц**и**о**на**л**ен, **с**ве**т**л**ос**и**н**, **с**ве**т**ов**н**о**и**з**в**е**с**т**е**н, **с**ре**д**но**а**р**и**т**м**е**т**и**ч**ен, **с**ъ**р**д**е**ч**н**о**б**о**л**ен, **т**ъ**м**н**о**ка**ф**я**в**, **я**р**к**о**ч**ер**в**ен.*

При тези сложни прилагателни имена главното ударение пада обикновено върху подчинената част.

Заб. Когато такива съчетания не са терминологизирани и не се схващат като сложни прилагателни, те се пишат разделно:

*звер**с**ки уби**т**, из**к**лю**ч**и**т**ел**н**о на**д**ар**е**н, ин**т**еле**к**ту**а**л**н**о на**с**и**т**е**н**, на**ц**и**о**на**л**но от**г**ов**о**р**е**н, не**в**и**н**но ок**л**е**в**е**т**е**н**, о**с**о**б**е**н**о о**п**ас**е**н, пр**я**с**н**о б**о**я**д**ис**а**н.*

- 33.11. Сложни прилагателни имена, образувани чрез наставка от сложни съществителни (със или без съединителна гласна), в която подчинената основа предхожда главната:

военнопленнически (от *военнопленник*), *железобетонен* (от *железобетон*), *железодобивен* (от *железодобив*), *машиностроителен* (от *машиностроител*), *риболовен* (от *риболов*), *стоманенобетонен* (от *стоманобетон*).

Тези сложни прилагателни имат само едно ударение.

- 33.12. Сложни прилагателни имена, образувани чрез наставка от сложни съществителни (с полуслято писане), в които главната основа предхожда подчинената:

вагонресторантски (от *вагон-ресторант*), *генералмайорски* (от *генерал-майор*), *заместникначалнически* (от *заместник-началник*), *кандидатстудентски* (от *кандидат-студент*), *министърпредседателски* (от *министър-председател*), *помощникаптекарски* (от *помощник-аптекар*).

При тези сложни прилагателни имена главното ударение пада върху главната основа.

- 33.13. Сложни съществителни имена, образувани от съчетания от прилагателни и съществително име, чиито части се пишат отделно:

административноправен (от *административно право*), *англоезичен* (от *с английски език*), *взривоопасен* (от *взривна опасност*), *военностратегически* (от *военна стратегия*), *временновносен* (от *временен внос*), *външнополитически* (от *външна политика*), *генноинженерен* (от *генно инженерство*), *големогабаритен* (от *големи габарити*), *дебелокор* (от *дебела кора*), *едромащабен* (от *едър мащаб*), *електронномикроскопски* (от *електронен микроскоп*), *етеричномаслен* (от *етерично масло*), *жилищноспестяване* (от *жилищно спестяване*), *източноправославен* (от *източно православие*), *конституционномонархически* (от *конституционна монархия*), *масовопроизводствен* (от *масово производство*), *музикалноисторически* (от *музикална история*), *скалнооблицовъчен* (от *скална облицовка*), *съдебномедицински* (от *съдебна медицина*), *широкомащабен* (от *широк мащаб*); *литературнохудожествен* (от *художествена литература*), *машиносметачен* (от *сметачна машина*), *научнопопулярен* (от *популярна наука*), *ракетноядрен* (от *ядрена ракета*), *стиловоизобразителен* (от *изобразителен стил*), *църковнонационален* (от *национална църква*).

При тези сложни прилагателни главното ударение пада най-често върху първата (главна или подчинена) част.

Заб. Когато прилагателните от този тип се пишат съкратено, между групите от букви, представящи отделните им части, се пише малко тире:

селскостопански — *сел.-стоп.*

Ако съкратените части са представени само с по една буква, тире (и точка) не се поставя:

жп (от *железопътен*), *пп* (от *противопожарен*).

- 33.14. Сложни прилагателни имена, образувани от съставни географски названия:

великотърновски (от *Велико Търново*), *горнооряховски* (от *Горна Оряховица*), *далекоизточен* (от *Далечния изток*), *старозагорски* (от *Стара Загора*), *тихоокеански* (от *Тихи океан*), *черноморски* (от *Черно море*).

Тези сложни прилагателни имена имат само едно ударение.

- 33.15. Сложни прилагателни имена на **-ски** за качествена характеристика, образувани от съчетания от лично и фамилно име или от лично име, придружено от *бай, бачо* и под.:

*байганъовски, бачокировски;
иванвазовски, йорданрадишковски;
кralимарковски, отецпаисиевски.*

Такива прилагателни се пишат с малка буква. Те имат две ударения — главно и второстепенно.

- Заб. 1. Сложните прилагателни притежателни имена на **-ов, -ев**, образувани от съчетания от лично и фамилно име, се пишат полуслято (и с главна буква за всяка съставка):

*Димитър-Димова творба, Емилян-Станев разказ, Златю-Бояджиев маниер,
Иван-Фунев портрет.*

- Заб. 2. Когато такива имена са названия на селища, те се пишат разделно:

*Иван Вазово, Георги Дамяново, Панайот Хитово. Срв.: Капитан Андреево,
Поручик Чунчево.*

- 33.16. Сложни прилагателни имена, образувани от съчетания от числително (бройно или редно) и съществително име, чиито части се пишат разделно:

едноминутен (от една минута), двучасов (от два часа), третажен (от три етажа), осемгодишен (от осем години), петнайсетдневен (от петнайсет дни), трийсетметров (от трийсет метра), тристепенен (от три степени), четвъртвековен (от четвърт век), половинчасов (от половин час).

- Заб. 1. Когато числителното име е написано с цифри, то се свързва с главната основа чрез малко тире:

5-годишен, 45-градусов, 105-килограмов.

- Заб. 2. Когато числителното име е съставно по строеж и не е написано с цифри, всички думи в съчетанието се пишат разделно:

двайсет и пет метров, седемдесет и пет годишен.

- 33.17. Сложни прилагателни имена, в които главната основа е основа на причастие, а като подчинена основа са използвани различни части на речта:

*властимащ, дървообработващ, испаноговорещ, металорежещ, правоимащ, число-преобразуващ;
главнокомандващ, новопристигнал, самокодиращ се;
бавноразвиващ се, взаимопроникващи се, дългосвирещ, многообещаващ, свръхбързодействащ.*

- Заб. Такива сложни прилагателни имена с подчинена основа наречие се пишат слято само ако се схващат като смислово единство, което ги превръща в терминологични елементи. Съответните свободни синтактични съчетания се пишат разделно:

бавно прелитащ, свободно падащ, безследно изчезнал.

Наречия

33.18. Наречия, образувани от предлог и наречие:

*бездруго, вдясно, вляво, догоре, докога, докъде, донякъде, досега, доскоро, дотук, зави-
наги, занаят, засега, извън, извътре, издалече, изниско, изотзад, изтежко, набързо,
наведнъж, нависоко, навред, навсякъде, навън, навътре, нагоре, наготово, надалеч,
надолу, надълго, надясно, накратко, накриво, накъде, накъсо, наляво, наоколо, на-
опак, направо, наскоро, нататък, натясно, наяве, наясно, отвсякъде, отвън,
отгоре, отдавна, отдалеч, отдолу, отдясно, откакто, откъде, отляво, отнейде,
отнякъде, отново, отпосле, отпред, отпреди, отпърво, отрано, отсега, отскоро,
оттам, оттатък, оттогава, понякога, поотделно.*

В тези наречия има само едно ударение.

Заб. Когато съчетанието от предлог и наречие не образува смислова цялост с ново значение, двете думи се пишат разделно. Срв.:

Отгоре (т.е. 'върху всичко друго') *лежеше новата ѝ чанта* и *Тя свали чанта-
та си от горе* (т.е. 'взе я от определено място').

Той изведнъж се почувства натясно (т.е. 'в неудобно положение да се защита-
ва') и *Те все се оплакват, че живеели на тясно* (т.е. 'в малко пространство').

Разделното писане е в сила и за изрази като:

от горе до долу, от къде на къде, от тук на там.

33.19. Наречия, образувани от предлог и съществително име, когато:

33.19.1. Използваното съществително име не може да се променя граматически или няма собствено ударение:

*вследствие, всъщност, догодина, докрай, завчас, издъно, навреме, навърх, наглед,
наздраве, наистина, накуп, налице, наместо, наполовина, например, наред, насила,
насреща, настрана(и), насън, наум, начело, нащрек, околостран, отсреща, отстра-
на, подглед, подръка, поначало, предвид, следобед, навечер, презглава, привечер,
присърце, призори.*

Заб. Когато съчетанието от предлог и съществително име не образува смислова цялост с ново значение, двете думи се пишат разделно. Срв.:

Той иде отсреща (т.е. 'срещу нас') и *Той иде от среца* (т.е. 'след като се е
срещнал с някого').

Товага само тази книга ми беше подръка (т.е. 'само нея можех да използвам') и
Той водеше подръка своята жена (т.е. 'беше я хванал по определен начин').

Стой намясто! (т.е. 'не мърдай!') и *Той е човек на място* (т.е. 'подходящ е').

33.19.2. Използваното съществително име е в стара падежна форма, която не се упот- ребява самостоятелно:

вкупом, вкъщи, встрани, довечера, навеки, напосоки, настрани, насъне, наяве.

33.19.3. Съчетанието е с ударение, преместено върху предлога:

на̀двечер, прѐзглава, прѝвечер, прѝсърце, д̀дзема, д̀дхаки, з̀лудо, д̀трѝки, прѝзори.

Заб. Разделно се пишат адвербиалните изрази като:

от време на време, от край до край.

Предлози и съюзи

- 33.20. Предлози, образувани от предлог и наречие:

въпреки, извън, наоколо, отвън, отсам, оттамък.

- 33.21. Предлози, образувани от предлог и съществително име в основна или стара падежна форма:

вдън, вместо, наместо, според.

- 33.22. Сложни предлози, съставени от два предлога, които образуват смислова цялост:

всред, докъм, допреди, досред, заради, измежду, изсред, накрай, насред, открай, откъм, покрай, помежду, поради, посред.

- 33.23. Съюзите:

догдето, докато, докогато, доколкото, загдето, затова, накъдето, откак, откогато, отколкото, откъдето.

- Заб. 1. Повечето съюзи са съставни и се пишат разделно:

въпреки че, освен че, след като, без да, преди да.

- Заб. 2. Наред със сложния съюз **затова** съществува и съчетание от предлог и местоимение за **това**, които се пишат разделно. Срв.:

*Той е наказан **затова**, че не е съобщил **за това**, което се е случило.*

34. Отрицателната частица **не** се пише слято със следващата дума в случаите:

- 34.1. Когато думата е съществително, прилагателно или наречие и с отрицателната частица се образува нова дума с противоположно значение:

*недоверие, **не**истина, **не**намеса, **не**приятел, **не**свят, **не**щастие;
 неверен, невнимателен, негласен, **не**мирен, **не**ръждаем;
 неведнъж, невинаги, **не**вярно, негласно, **не**напразно.*

- Заб. 1. В единични случаи, когато с отрицателната частица **не** се бележи различно значение, което се подчертава и чрез логическото ударение върху нея, тя се свързва с думата чрез малко тире:

***не**-арийци, **не**-осведомен.*

- Заб. 2. Когато с отрицателната частица **не** не се получава ново, противоположно значение, тя се пише отделно:

***Не** веднъж съм идвал при тебе, а всяка седмица проверявах чертежите ти.*

- 34.3. Когато думата е сегашно деятелно, минало свършено деятелно или минало страдателно причастие и с отрицателна частица се образува нова дума с противоположно значение:

*невъзпитан, **не**знаещ, **не**можещ, **не**обут, **не**узрял, **не**успял.*

- Заб. 1. Когато с отрицателната частица **не** не се получава ново, противоположно значение, тя се пише отделно:

*Посрещна ме **не** облечен за път, а с висока температура.*

Но: Той застана на вратата **не**облечен.

Заб. 2. Когато миналото свършено деятелно причастие е употребено като сказуемо в изречението, частицата *не* се пише отделно:

Селяните *не* могли сами да си разпределят земята.

Заб. 3. Отрицателната частица *не* се пише отделно от деепричастията и от миналите несвършени деятелни причастия, както се пише отделно и от глаголите:

не говорейки, *не* желаейки, *не* можейки;
не говорел, *не* желаел, *не* можел.

34.4. Когато думата е глагол и отрицателната частица е включена в състава на представката **недо-**, с която е образуван:

недовиждам, недоглеждам, недооценявам, недоспивам си, недочувам, недосяждам си.

35. Отрицателната частица **ни-** се пише винаги слято със следващата местоименна форма:

никак, никакъв, никога, никой, няколко, никъде, ничий, нищо.

Полуслято писане

36. Полуслято се пишат някои сложни думи с неравноправно смислово отношение между изграждащите ги основи от типа **главна основа—подчинена основа**. Към тях се отнасят следните случаи:

Съществителни имена

36.1. Сложни съществителни имена, в които главна и подчинена основа са основи на съществителни имена, второто от които е необособено, неразширено приложение, поясняващо или конкретизиращо първото:

вагон-ресторант, генерал-лейтенант, заместник-председател, кандидат-студент, капсул-детонатор, министър-председател, премиер-министър, съдия-изпълнител, член-кореспондент.

При тези сложни съществителни главното ударение пада върху главната част.

При членуване, при определяне на рода или при образуване на форма за множествено число при такива думи се променя само втората част:

вагон-ресторантът, кандидат-студентката, министър-председатели, храм-памятникът.

Заб. 1. Съчетанията от този тип, при които първата дума при граматическа промяна се изменя, се пишат разделно:

екип кандидат (екипът кандидат, екипи кандидати, екипите кандидати).

Заб. 2. Когато в свързан текст правописът на синтактичните съчетания може да доведе до двусмислие, се допуска писане на малко тире между съставките им. Напр.:

Дайте на жената-риба и вино.

Заб. 3. Когато в синтактичните съчетания втората част е обособено приложение, тя се отраздава с тире (дълга чертица) и запетая:

*инженер — директор на завода; фирма — участника в преговорите;
държава — членка на ЕС; страна — участника в съвещанието.*

Заб. 4. Когато към сложните съществителни имена, които се пишат полуслято, се добави трета основа, тя се пише разделено от останалата част на сложното съществително:

заместник министър-председател, заместник началник-управление.

Заб. 5. Когато съществителните имена от този тип се пишат съкратено, между буквите, представящи отделните им части, също се пише малко тире:

ас.-режисьор (от асистент-режисьор), зам.-дир. или зам.-директор (от заместник-директор), нач.-управление (от началник-управление), пом.-командир (от помощник-командир), чл.-кор. или чл.-кореспондент (от член-кореспондент).

Заб. 6. Когато към синтактични съчетания се добави трета основа, тя се пише разделено от останалата част:

заместник генерален директор; заместник главен преговарящ.

36.2. Фразеологичните съчетания — сравнения от две съществителни имена, независимо от мястото на главната и на подчинената основа:

брилянт-сълза, гайтан-вежди, ген-година, жар-птица, очи-череша, самур-калпак, снага-топола.

При тези съчетания главното ударение пада върху първата част.

37. Полуслято се пишат сложни думи, образувани чрез свързването на основите на две съществителни нарицателни или собствени (лични и географски) имена:

зидаро-мазач, касиер-домакин, лозаро-винарство, плод-зеленчук, план-програма, по-купко-продажба, пренос-превоз, старт-финал, товаро-разтоварач;

Ана-Мария, Асен-Палеолог, Жан-Жак, Иван-Александър, Иван-Срацимир, Карл-Хайнц, Константин-Кирил, Мария-Десислава;

Андерсен-Нексьо, Иванова-Каранетрова, Жолио-Кюри, Немирович-Данченко, Римски-Корсаков, Салтиков-Шчедрин;

Австро-Унгария, Асиро-Вавилония, Елзас-Лотарингия.

При тези сложни съществителни главното ударение пада върху първата част.

Заб. 1. Когато личните имена от този тип се пишат съкратено, тирето между буквите, които представляват отделните им части, се запазва:

Ж.-Ж. Русо, К.-Х. Румениге.

Заб. 2. Не се пише тире, когато собствените имена са получени чрез съчетаване на имена в други смислови отношения:

Иван Асен, Иван Шишман.

Заб. 3. Под влияние на чужди езици някои сложни остарели и съвременни собствени географски имена от този тип се пишат слято:

Будапеща, Индокитай, Чехословакия.

- 37.2. Сложни съществителни имена, образувани чрез наставка от сложни прилагателни имена от типа **главна основа—главна основа**:

телеграфо-пощенец (от телеграфо-пощенски), стоково-парични (от стоково-паричен).

Прилагателни имена

- 37.3. Сложни прилагателни имена, образувани чрез свързването на две или повече качествени или относителни прилагателни в равноправно смислово отношение (което позволява между тях да се вмъкне съюзът *и*). Различават се следните случаи:

- 37.3.1. Сложни прилагателни с цели основи на относителни прилагателни имена:

архитектурно-художествен, аудио-визуален, българско-гръцки, военно-патриотичен, героично-патриотичен, енергийно-суровинен, звуково-буквен, инженерно-строителен, пожарско-обуен, контролно-пропускателен, максимално-минимален, морално-етичен, музикално-хореографски, оперно-филхармоничен, причинно-следствен, прогресивно-подоходен, работническо-мениджърски, санитарно-хигиенен, социално-битов, стоково-паричен, технико-технологичен, търговско-промишлен, финансово-икономически, учебно-възпитателен.

При тези сложни прилагателни главното ударение пада върху втората част.

- 37.3.2. Сложни прилагателни с цяла и съкратена основа на относителни прилагателни имена:

бръснаро-фризьорско, българо-френски, газо-паров, евро-атлантически, историко-филологичен, психо-физиологичен, субект-обектен, телеграфо-пощенски, физико-математически, химико-фармацевтичен.

При тези сложни прилагателни главното ударение пада върху втората част.

Заб. Поради промяна в цялостното значение на някои имена от тази група те се пишат слято:

сърбохърватски (език).

- 37.3.3. Сложни прилагателни — фразеологизирани съчетания от две качествени прилагателни без съединителна гласна, образувани чрез повтаряне на едното прилагателно или на неговата основа, разширена с представки или наставки или от основи с близко или с противоположно значение:

важен-важен; бит-пребит, немил-недраг, гол-голеничък, един-единствен, ситен-дребен, щур-пощурял; бял-черен, пиян-залян, син-зелен.

При тези сложни прилагателни имена главното ударение пада върху втората част на думата.

Заб. Някои от посочените сложни прилагателни променят първата си основа при образуването на граматичните форми за род и число:

важна-важна, голи-голенички, немилу-недраги.

- 37.5. Сложни прилагателни имена, образувани от съчетания на лично и фамилно име, или от съчетание на две равностойни собствени имена (с главна буква се пише всяка съставка):

*Димитър-Талева (творба), Йордан-Радичков (типаж), Радой-Ралинова (епиграма);
Бойл-Мариотов, Кант-Лапласов, Кирило-Методиев;
Асиро-Вавилонски, Габровско-Севлиеви, Еленско-Твърдишки, Златишко-Тетевенски, Рило-Родопски, Свищовско-Беленски.*

При тези сложни прилагателни имена главното ударение пада върху втората част на думата.

- 37.5.1. Сложни прилагателни имена, образувани от собствени имена, придружени от названия на титли и звания (с главна буква се пише всяка съставка):

Бай-Ганъв (характер), Хаджи-Димитров (подвиг), Поп-Минчова („Вигрица“)

В тези случаи главното ударение пада върху втората част на думата.

Заб. Когато такива сложни прилагателни имена се използват като названия на селища, те се пишат разделно:

Панайот Хитово, Тодор Икономово.

Към тази група се отнасят и случаи, в които като първа част са включени титли и звания, образувачи една смислова цялост със собственото име:

Граф Игнатиево, Екзарх Антимово, Капитан Андреево, Отец Паисиево, Цар Петрово.

- 37.6. Сложни прилагателни имена, образувани чрез наставка от сложни съществителни, в които частите, използвани при изграждането, са в равноправни смислови отношения:

зидаро-мазачески (от зидаро-мазач), пренос-превозен (от пренос-превоз).

При тези сложни прилагателни имена главното ударение пада върху втората част на думата.

Числителни имена

- 37.7. Сложни числителни имена, образувани от основите на две числителни, с които се бележи приблизително количество:

пет-шест, десет-петнайсет, двайсет-трийсет, сто-двеста, половин-един.

При тези сложни числителни имена главното ударение пада върху първата част на думата.

Заб. 1. Когато числителните са изписани с цифри, тирето между тях се запазва:

5—6 (години), 10—15 (крачки).

Заб. 2. По същия начин се оформят и съчетания, в които като първа основа в сложното числителни вместо числителното *един*, което се подразбира, е използвано съществително:

година-две, месец-два, час-два.

Наречия

- 37.8. Сложни наречия, образувани чрез свързване на две наречия в равноправно отношение помежду си и означаващи обикновено неопределеност:

бързо-бързо, веднъж-дваж, горе-долу, едва-едва, живо-здро, криво-ляво, лека-полека, напред-назад, насам-натам, отдолу-догоре, оттук-оттам, сега-засега, тук-там.

При тези сложни наречия главното ударение пада върху първата част.

- 37.9. Сложни наречия, образувани чрез свързване на две повелителни глаголни форми според типа **главна основа—главна основа**:

иди-гойди, кажи-речи, чупи-купи.

При тези сложни наречия главното ударение пада върху първата част.

Заб. По същия начин се оформят и сложни наречия като:

току-виж, току-речи, току-така.

- 37.10. Сложни наречия и неопределителни местоимения, образувани с частиците **еди-, -годе, -що**:

еди-как (си), еди-какво (си), еди-какъв (си), еди-кой (си), еди-къде (си), еди-що (си); току-що, що-годе.

При тези сложни наречия главното ударение пада върху първата част.

Междуметия

- 37.11. Сложни междуметия, образувани от две или повече равноправни в смислово отношение междуметия:

бау-бау, бам-бам, бим-бам-бум, гу-гу, грън-грън, ква-ква, куцук-куцук, мяу-мяу, мън-мън, пиф-пиф, пиф-паф-пуф, прас-прас, тик-так, тинтири-минтири, тупур-тупур, хър-мър, чик-чирик, чук-чук, шушу-мушу, цигу-мигу; ах-леле, де-гиди, ей-гиди, и-ха-ха, и-ху-ху, леле-мале, мале-мале, у-ха-ха, ха-ха.

Заб. 1. Удълженото произнасяне на отделна гласна или съгласна се отбелязва с повтаряне на буквата, написана слято, за да отговаря на изговора:

ааа, беее, меее, мууу, пссст, ууу, яаа.

Заб. 2. Полуслято се пишат и съществителни имена, образувани като междуметия:

дум-дум (вид куршум), пинг-понг.

Особени случаи

38. По изключение полуслято се пишат чужди думи и изрази под влияние на правописни правила от други езици:

виз-а-ви, ноу-хау, па-гьо-гьо, прет-а-порте, тет-а-тет.

39. Ако при съчетания от две сложни съществителни с еднаква втора основа тази основа е изпусната при първото от тях, на нейно място се пише малко тире (независимо от правописа на отделните сложни съществителни — слято или полуслято):

авио- и ракетомоделист, аеро- и хидродинамика, електро- и мотокари, електро- и топлопроводимост, кино- и видеоклуб, ръководител- и началник-производство, кино- и фотожурналистика, радио- и теплепредаване, леко- и тежкокартечари.

- Заб. 1. По същия начин се оформят и групи, съдържащи съществително и съчетание от прилагателно и съществително — съществителното, което е втора основа в сложното съществително, е изпуснато, но се подразбира:

радио- и теплепредаване.

- Заб. 2. Така се оформят и съчетания от две сложни прилагателни имена с еднаква втора основа, ако в първото прилагателно тази основа е изпусната, но се подразбира:

високо- и среднопланински (слой), пет- и десетгодишен (период), топло- и електропроводим (пласт), старо-, средно- и новобългарски (език).

- Заб. 3. Когато от разглежданите синтактични съчетания се образува сложна дума, тя се пише полуслято поради равноправното отношение между изграждащите я основи:

авто-мотоклуб, био-библиография, поп-фолкфест; песъкливо-глинестопочвен.

40. Ако в художествен текст цяло изречение се включи като приложение, между частите му се пише малко тире, а то се огражда в кавички:

*Тя продължително го изгледа с онзи познат поглед „Ще-дойдеш-ли-с-мене-горе“.
На партито тя се появи с така модната прическа „Ела-с-мен-в-пещерата“.*

41. Частиците *по* и *най* се пишат полуслято с прилагателните имена и наречията за образуване на тяхната сравнителна и превъзходна степен:

по-тесен, най-тесен, по-широк, най-широк; по-тясно, най-тясно, по-широко, най-широко.

- Заб. 1. Слято се пише частицата *по* само в *повече*, срв. *най-вече*.

- Заб. 2. При съществителни имена, глаголи и адвербиални изрази частиците *по* и *най* се пишат отделно, като гласната *о* от частицата *по* носи графическо ударение, за да се разграничи посочената частица от предлога *по*:

*по̀ прилягам, най прилягам; по̀ харесвам, най харесвам;
по̀ човек, най човек; по̀ юнак, най юнак;
по̀ към мене, по̀ на открито, най на меко.*

Разделно писане

42. Разделно се пишат съставните думи и синтактичните съчетания независимо от смисловите отношения между думите, от които са образувани — **равно-****правно** или **неравноправно**, и от мястото на отделните думи една спрямо друга. Правописен интерес в това отношение представляват следните случаи, при които съставните имена се пишат разделно:

- 42.1. Съчетание от две съществителни, второто от които е необособено, неразширено приложение към първата дума, която запазва граматичните си форми за род, число или определеност:

държава собственик, изложба панаир, концерт рецитал, космонавт изследовател, майстор зидар, съчинение разсъждение, художник модернист (вж. 36.1., Заб. 1.).

- 42.2. Съчетания от типа на:

водеж, предаване, завеждащ отделение, командващ флота; младши лейтенант, старша сестра, стариши научен сътрудник, стариши треньор.

Правописът им остава същият независимо от граматичната неизменяемост или съответно променливост на първата дума.

- 42.3. Съставни собствени имена в следните случаи:

- 42.3.1. Географски имена, образувани от прилагателно и съществително собствено име:

<i>Бели Осъм</i>	<i>Горни Богров</i>	<i>Нова Загора</i>
<i>Велики Преслав</i>	<i>Долна Митрополия</i>	<i>Стара Загора</i>
<i>Велико Търново</i>	<i>Златна Панега</i>	<i>Черни Осъм.</i>
<i>Голям Перелик</i>	<i>Луда Камчия</i>	

- 42.3.2. Географски имена, образувани от прилагателно или числително и съществително нарицателно име:

<i>Бели извор</i>	<i>Момин проход</i>	<i>Стара планина</i>
<i>Горна баня</i>	<i>Нови пазар</i>	<i>Старо село</i>
<i>Две могили</i>	<i>Сапарева баня</i>	<i>Три кладенци</i>
<i>Златни пясъци</i>	<i>Сини вир</i>	<i>Червен бряг</i>
<i>Крива чука</i>	<i>Слънчев бряг</i>	<i>Черно море</i>
<i>Мало село</i>	<i>Средна гора</i>	<i>Широка лъка.</i>

Към тази група се отнасят и названия на празници, образувани по същия начин:

<i>Нова година</i>	<i>Трети март</i>	<i>Шести септември</i>
--------------------	-------------------	------------------------

- 42.3.3. Географски имена, включващи двусъставно име и определение към него:

<i>Голям Мечи връх</i>	<i>Ново Горско Косово</i>
<i>Горско Ново село</i>	<i>Стрелченска Луда Яна.</i>

Заб. За слятото и разделно писане на чуждите собствени (лични и географски) имена вж. 48.5.

- 42.3.4. Съставни собствени имена на лица, образувани от нарицателно като първа част и собствено съществително име:

Баба Вида, Баба Марта, Баба Меца, Баба Тонка, Бай Ганьо, Бачо Киро, Дон Жуан, Дон Кихот, Дядо Коледа, Дядо Мраз, Зайо Байо, Крали Марко, Кума Лиса, Кумчо Вълчо, Отец Паисий, Поп Харитон, Хаджи Димитър, Чичо Стоян.

Заб. Когато имената на литературни герои се употребяват като нарицателни, частите им се пишат слято, а цялата нова дума — с малка буква:

донжуан, донкихот, байганьо.

- 42.4. Чужди буквени съкращения, които се употребяват като собствени имена, в които чуждите имена на буквите се пишат с главна буква:

Ай Би Ем, Ай Ти Ти, Би Би Си, Си Ен Ен, О Ем Ви.

- 42.5. Разделно се пишат съставните съюзи независимо от отношението между смисъла на изграждащите ги думи — равноправно или неравноправно:

без да, въпреки че, за да, като да, като че, макар че, освен да, освен дето, освен като, освен че, преди да, само че, след като, стига да, сякаш че, щом като, тъй като, ако и да, ами че, а пък, и да.

Заб. Тъй като образуват смислова цялост, съставните съюзи не могат да бъдат разделяни със запетая.

- 42.6. Разделно се пишат съставните числителни бройни и редни имена:

двайсет и пет, сто двајсет и пет, хиляда и триста; четирийсет и първият, седемдесет и шести, деветдесет и девета (Вж. и 33.3., Заб. 2.).

Пренасяне на части от думи

43. Пренасянето на части от думи в писмен текст се ръководи от изискването да се създаде графическа яснота, без да се пречи на правилното смислово възприемане на езиковата единица, която се дели.

При пренасяне на части от думи се използва малко тире като показател за прекъсване, за да не се породят двусмислици:

зелен-чук, само-лети, смел-чак, сто-личен, вълнени-ята, много-странен, прав-див.

44. Като най-удобен и лесно усвоим принцип на сечение на думите се приема **скандирането**. Съобразно с него се оформят и възможните и допустими начини за пренасяне на части от думи. Условиата на скандирането изискват:

- 44.1. Една съгласна между две гласни се произнася с втората гласна. По този начин става и пренасянето на съответните им букви от горния ред на долния:

вре-ме, ра-зиграя, по-давам, пре-дучилищен, гра-ди-на/гради-на/гра-дина, ви-со-чи-на/височи-на/висо-чина/ви-сочина.

- 44.2. Буквите за две и повече съгласни между две гласни се пренасят така, че поне една съгласна да остане с първата или с втората гласна:

*ав-тор, гръм-на, иг-рая, пъл-зя, таб-ло, трав-ма, топ-че;
град-ски/градс-ки, джун-гла/джунг-ла, Мезг-ра, под-скажа/подс-кажа, пред-стои/
предс-тои;
ръковод-ство/ръководс-тво/ръководст-во, тран-скрибирам/транс-крибирам/
транск-рибирам;
студен-тство/студент-ство/студентс-тво/студентст-во.*

Заб. Буквите за две еднакви съгласни се разделят на горния и долния ред:

кон-ник, плен-ник, непремен-но, радост-та (не: радос-тта), под-гръжка (не: подд-ръжка).

- 44.3. Буквите за две гласни в средисловие се пренасят свободно:

чи-ето/чие-то, те-ория/тео-рия, ко-ято/коя-то, асоци-ирам/асоци-рам, пре-одолея/прео-долея, зо-ология/зоо-логия.

Буквите за три и повече гласни в средисловие се пренасят, като буквата поне за една гласна се пише на долния ред:

не-оимпресионист/нео-импресионист.

- 44.4. Когато **й** стои между буква за гласна и съгласна, то винаги остава при гласната на горния ред:

зай-ка, ве-й-ка, Сий-ка.

Заб. 1. Когато **й** е след гласна и пред група от букви с повече от една съгласна, при него на горния ред остава поне една съгласна:

достойн-ство/достойнс-тво/достойнст-во (не: достой-нство); *айс-берг* (не: ай-сберг), *майс-ки* (не: май-ски).

Заб. 2. Когато **й** се намира между букви за две гласни, пренася се с втората гласна:

ра-йон, ма-йор, ма-йонеза, Пе-йов.

44.5. Принципът на скандирането не позволява да се делят едносрични думи, затова части от тях не се пренасят на нов ред:

гол, зъб, връх, пръв, пръст, зад, над, пред.

45. Ограничения на този принцип има в следните случаи:

45.1. Буквата за една гласна не се оставя сама нито на горния, нито на долния ред:

Афри-ка (не: А-фрика), *одо-брение* (не: о-добрение), *уп-равник* (не: у-правник), *ира-ционален* (не: и-рационален), *анор-мален* (не: а-нормален); *вли-яе* (не: влия-е), *предприя-тие* (не: предприяти-е), *па-рии* (не: пари-и).

45.2. Когато буквосоъчетанието **дж** бележи един звук, то не се разделя и се пренася на долния ред:

бри-джор, джу-дже, су-джук, чорба-джия (но: *над-живея*).

45.3. Буквата **ъ** не се отделя от буквата на съгласната, чиято мекоост показва:

Бо-тъо (не: Бот-ьо), *га-нъовицина* (не: ган-ьовщина), *суф-лъор* (не: суфл-ьор).

45.4. Сложните думи и частичните групови съкращения се пренасят според принципите, установени за другите думи:

мно-го-обе-ща-ващ, ра-дио-лам-па/ра-ди-олам-па.

Заб. Препинателните знаци не се пренасят на долния ред. Изключение се прави за тирето (дълга чертица), когато бележи изпусната дума или въвежда уточняваща част:

Един гледа сватба
— *друг брадва.*

Дойдоха орли
— *черни, големи.*

45.5. Звукови, буквени и звуково-буквени съкращения не се пренасят:

БАН, ГАТТ, МОН, ОПЕК, СОАП; БНБ, ВМРО, ЕООД, МВФ, НДК; МОСВ, ЦСКА.

Когато обаче те имат характер на многосрични думи, могат да се делят на части, които се пренасят:

ЕФ-ТА, НАТ-ФИЗ, СО-МАТ, УНИ-ЦЕФ, ФИ-ФА, ЦИН-ТИ, ЮНЕС-КО.

Заб. При писмено предаване на изговора на буквени и звуково-буквени съкращения пренасянето се извършва по общите правила:

ве-ме-рео, ен-де-ка, це-се-ка.

Транскрипция на чужди собствени имена на български език

46. Транскрипция (транскрибиране) означава писмено предаване на звуковия състав на чужди имена със средствата на приемащия език (в случая български). В отделни случаи при предаването на чужди имена се прилага транслитерацията (предаване на писмената форма на чуждите имена), а също и принципът на съобразяване с традиционно наследени форми и преводът. По изключение се взема под внимание и графиката (графемната, буквената структура) на чуждото име с оглед при възможност да се запази буквеното сходство с изходните форми.

В българския език е възприет принципът за умерена транскрипция, който най-добре съответства на нормите на българския правопис и осигурява добри условия за междуетниковата комуникация.

47. Обект на транскрипция са: собствените (лични и географски) имена, имена на улици и площади, на театри и музеи, на периодични издания, на футболни отбори и др.
48. При транскрипцията на чужди собствени имена трябва да се спазват няколко **основни правила**. При тяхното представяне по-долу те са илюстрирани с примери главно от английски, френски, испански, немски и от някои други европейски езици.

Гласни

- 48.1. Чуждите гласни, които не се срещат в българския език или имат приблизителни съответствия в него, се предават с най-близки до тях български гласни:
- 48.1.1. Палаталните (закръглени) гласни от типа на френските **eu** и **u** и немските **ö** и **ü** се предават съответно чрез **йо** (**ьо**) и **ю**:

фр.: **eu** (отбелязвано още с **êu**, **ue**, **oeu**, **ueu** и др.) — **Йожен** (Eugene), **Йолали** (Eulali), **Фльо́ри** (Fleury), **Пастьо́р** (Pasteur);
u — **Юго** (Hugo), **Клю́ни** (Cluny), **Дю́ма** (Dumas);

нем.: **ö** (**oe**) — **Йолсниц** (Ölsnitz), **Гьоте** (Goethe), **Кьо́лн** (Köln), **Гьотинген** (Göttingen);
ü (**ue**) — **Юрген** (Jürgen), **Юнзе** (Ünze), **Цю́рих** (Zürich), **Мю́нхен** (München);

други: **Йозтюрк** (тур. Öztürk), **Йозгю** (тур. Özgü).

Заб. 1. Френските и немските палатални гласни **eu, u, ö, ü** се предават на български с **о**, съотв. у когато се намират след шушкава съгласна (**ж, ч, ш, щ**):

фр.: *Льо**ж**он* (Lejeune), *Жо**м**он* (Jeumont), *Жу**л*** (Jules), *Жу**в**изи* (Juvisy);

нем.: *Шо**н**ефелд* (Schönefeld), *Шо**н**бек* (Schönbeck), *Шу**л**ер* (Schüller).

Заб. 2. Т.нар. френско нямо **е**, което е вариант на гласната **eu**, се предава на български с **ьо**, когато е в позиция след две съгласни или когато влиза в състава на предлога **de** и членната форма **le**:

*Марг**ь**орит* (Margerite), *Дьо**л**акроа* (Delacroix), *Льо**б**лан* (Leblanc), но: *Ка**т**рин* (Catherine), *Ма**г**лен* (Madeleine).

48.1.2. Гласните, близки до българското **ъ**, се предават чрез **ъ**:

англ.: *Дъ**б**лин* (Dublin), *Бъ**к*** (Buck), *Ъл**с**тър* (Ulster), *Хъ**д**сън* (Hudson);

други: *Въ**л**челе* (рум. Vilcele), *Гъ**р**неци* (алб. Gërneci), *Равъ**л*** (тур. Ravlı).

48.1.3. Гласната **ы** (от руски) и **у** (от полски) се предават чрез **и**:

*Кри**м*** (рус. Крым), *Би**к**ово* (рус. Быково), *Бруси* (пол. Brusy), *Ма**ри**шин* (пол. Marysin).

48.1.4. Отворените и затворените гласни съобразно със степента на тяхната отвореност се предават съответно чрез най-близката по изговор до тях българска гласна:

фр.: *Рен* (Rennes), *Арде**ш*** (Ardèche); *Лимо**ж*** (Limoge), *Бордо* (Bordeau), *Ролан* (Rolland).

48.1.5. Дългите и кратките гласни в някои езици се предават на български по еднакъв начин:

англ.: *Ба**т*** (Bath), *Ча**р**лз* (Charles); *Дике**нс*** (Dickens);

нем.: *Шми**т*** (Schmidt), *Ра**б*** (Raab), *Фридло**с*** (Friedlos);

други: *Ира**с**ек* (чеш. Jirásek), *Хавра**н**ек* (чеш. Havránek), *Хлубо**к*** (чеш. Hluboká), *Андра**ш*** (унг. András), *Иш**в**ан* (унг. István).

Заб. 1. По изключение дългото **и** в английски едносрични (или сложни) имена се предава на български със съчетанието **ий**:

*Ли**й**дс* (Leeds), *Би**й**т* (Beith), *Хи**й**троу* (Heatrow).

Заб. 2. Двойните гласни се отразяват на български, когато принадлежат към различни съставки на чуждите имена и образуват отделни срички:

нем.: *Оберне**ен**хайм* (Obernähenheim), *Опенве**е*** (Oppenwehe);

други: *Евсее**в**о* (рус. Евсеево), *Цъно**о**к* (срб. Црноок).

48.1.6. Носовите гласни в някои езици се предават на български със съчетанията **ан, он, ен** (**ом, ем** пред **б** или **п**):

фр.: *Вен**с**ан* (Vincent), *Жосл**ен*** (Joselyn), *Ли**он*** (Lyon);

други: *Серта**н*** (порт. Sertã), *Сан Пауло* (порт. São Paulo), *Триш**ц**ан* (порт. Tristã), *Бон**к*** (пол. Bąk), *Домбровски* (пол. Dąbrowski), *Ченстохова* (пол. Częstochowa), *Дембе* (пол. Dębe).

48.1.7. Чуждоезиковата редукция на гласните не се отразява, когато е еднотипна с редукцията (т.е. сближаването по изговор на неудареното **а** с **ъ** и **о** с **у**) в българския книжовен език и когато съответните широки гласни **а** и **о** са отбелязани в изходния език с буквите **а** и **о** (тук се прилага принципът на графемната близост):

англ.: Джон**а**тан (Jonathan), Ричар**д** (Richard), Бър**н**ард (Bernard), Фолк**л**анд (Falkland), Кливл**а**нд (Cleveland);

фр.: Лаво**а**зие (Lavoisier), Було**а**р (Bouloir), Фран**с**оа (François), По**а**тие (Poitier);

други: Пор**т**о (порт. Porto), Ри**о** Нег**р**о (порт. Rio Negro), Кащел**о** Бран**к**о (порт. Castelo Branco) (а не: Порту, Риу Негру, Кащелу Бранку).

Заб. 1. Чуждоезиковата редукция се отразява, когато не е еднотипна с редукцията на гласните в българския език:

Ковъ**н**три (англ. Coventry), Фарингдъ**н** (англ. Faringdon).

Заб. 2. Не се отразява нееднотипна чуждоезикова редукция в случаите, когато съответната редуцирана гласна не съществува като отделна фонема **ъ** в чуждия език:

Елст**е**р (нем. Elster), Берг**е**н (норв. Bergen), Мил**е**н (флам. Millen), Асп**е**рен (хол. Asperen), Коп**е**р (словенски Koper).

Заб. 3. Когато неудареният звук **ъ** в чуждите имена е в краесловие, той се предава с **а** независимо от изписването му в чуждия език:

Атл**а**нта (англ. Atlanta), Ана (рум. Apă), Тир**а**на (алб. Tiranë).

Заб. 4. Не се отразява специфичният за руския език изговор на неударено **о** като **а** (или **ъ**) и на неударено **е** като **и**:

Бор**о**дино (рус. Бородино, изг. Бърадино), Р**о**стов (изг. Растоф), Ер**е**меев (изг. Иримейев).

Дифтонги

48.2. Чуждоезиковите дифтонги се предават на български според техния изговор:

англ.: Уин**с**тъ**н** (Winston), Уел**с** (Wels), Ст**о**ук (Stoke);

фр.: Бо**а**ло (Boileau), Дарб**о**а (Darboi), Ам**и**о (Amiot);

исп.: Гуан**т**ана**м**о (Guantanamo), Никараг**у**а (Nicaragua), Манаг**у**а (Managua);

нем.: Лай**п**циг (Leipzig), Вайс**е**нбур**г** (Weissenburg), Ау**е**рб**а**х (Auerbach), Бай**р**ой**т** (Bayreuth).

Заб. 1. Не се допуска изписване на **йа** или **йу** вместо **я** или **ю**:

англ.: М**я**ми (Miami), а не: Майами;

фр.: В**я**н (Vaillant), а не: Вайан; М**я**р (Maillard), а не: Майар.

Заб. 2. Чуждоезиковото съчетание **ia** в краесловието се предава на български чрез съчетанието **ия**:

англ.: Син**т**ия (Cynthia), Сил**в**ия (Sylvia), но: Пор**т**ия (Portia);

исп.: Мар**и**я (María), Гар**с**ия (García), Мур**с**ия (Murcia);

итал.: Калаб**р**ия (Calabria), Луч**и**я (Luccia), но: Бре**ш**ия (Brescia).

Съгласни

48.3. Чуждите съгласни, които не се срещат в българския език, се предават с най-близките до тях български съгласни:

48.3.1. Междузъбните полупреградни съгласни **dh** и **th** в английски и гръцки се предават на български съответно с **д** и **т**:

англ.: Голзуър**г**и (Galsworthy), Дартмъ**т** (Dartmouth), Лу**т**ър (Luther);

гръцки: И**т**аки (Ιθάκι), Пу**т**ион (Πίθιον).

48.3.2. Междузъбните проходни съгласни **c** и **z** в испански се предават чрез **с**:

Бар**с**елона (Barcelona), Вален**с**ия (Valencia), Бала**с**оте (Balazote).

48.3.3. Беларното (задноезично) **n** в английски и в някои други езици се предава на български чрез съчетание на **н** с **г**:

англ.: Редг**н**г (Redding), Нотинг**н**гам (Nottingham), Покин**г** (Pocking);

шведски: Тулин**г**е (Tullinge).

48.3.4. Двойните съгласни в чуждите имена, които често нямат реална стойност, се предават на български опростено (с една съгласна):

англ.: Нот**н**гам (Nottingham), Мъ**л**инджър (Mullinger), Мъ**р**и (Murray);

фр.: Мю**с**е (Musset), Гамб**е**та (Gambetta), Филип**п** (Philippe);

нем.: Хер**м**ан (Hermann), Бон**н** (Bonn), Витенб**е**рг (Wittenberg);

ит.: Джуз**е** (Giuseppe), Джован**и** (Giovanni), Бели**н**и (Bellini).

Заб. Двойните съгласни се отразяват и на български, когато принадлежат към различни съставки на чуждите имена и се произнасят като двойни:

Мак**к**инли (англ. McKinley), Нор**гг**орф (нем. Norddorf), Скаг**е**ррак (швед. Skagerrak), Неб**етт**ете (тип. Nebettepe).

48.3.5. Мекостта на съгласните в някои чужди езици се предава на български с **я** (пред **а**), с **ю** (пред **у**) и с **ь** (пред **о**):

англ.: Мон**я**тегю (Montague), Ню**к**асъл (Newcastle);

фр.: Перп**и**нян (Perpignan), Авин**ь**он (Avignon);

исп.: Вала**д**олид (Valladolid), Сев**и**ля (Sevilla);

други: Шолер**с**търом (шведски Kjällerström), Бус**ю**най (лит. Bučiunai).

Заб. 1. Мекостта на чуждите съгласни пред **е** и **и**, а също в краесловието и в средата на думата пред съгласна не се отразява:

фр.: Сев**и**не (Séviné), а не: Севинье; В**и**ни (Vigni), а не: Виньи; Брет**и**ни (Brétigni), а не Бретињи;

исп.: Кан**е**те (Cañete), а не: Канъете; Вали**и**манка (Vallimanca), а не: Вальиманка;

други: Гого**л** (рус. Гоголь), а не: Гоголь; Анто**к**олски (рус. Антокольский), а не: Антокольски; Него**и**ш (сръбски Његош), Мечис**л**ав (пол. Mięcisław), Лермон**т**ов (рус. Лермонтов).

Заб. 2. Европейското средновеко л се предава на български с л:

нем.: *Лудвиг* (Ludwig), а не: Людвиг; *Лудвайлер* (Ludweiler), а не: Людвайлер.

48.3.6. Йотацията на гласните (включително и на гласната е) се отбелязва съответно с **й, я, ю**:

англ.: *Йорк* (York), *Юкон* (Yukon), *Йелоустоун* (Yellowstone), *Йънг* (Young);

фр.: *Мейе* (Meillet), *Байе* (Baillet), *Фаяр* (Fayard), *Реян* (Reillane);

нем.: *Йозеф* (Joseph), *Юрген* (Jürgen), *Якоб* (Jakob), *Йена* (Jena), *Байербах* (Baierbach);

други: *Йежи* (пол. Jerzy), *Нейедли* (чеш. Nejedlý), *Йесенице* (словен. Jesenice), *Яблунка* (чеш. Jablunka), *Юрата* (Jurata).

Заб. 1. Пред гласна и йотация не се отбелязва:

Иржи (чеш. Jiří), *Ихлава* (чеш. Jihlava), *Ичин* (чеш. Jičín), *Бела Краина* (сръбски Бела Крајина).

Заб. 2. Йотацията пред е не се предава и в руски и сръбски имена от типа на:

Боевое (рус. Боевое), *Крагуевац* (сръбски Крагујевац), *Сараево* (сръбски Сарајево).

48.3.7. Сонорните съгласни **р** и **л** в позиция между съгласни се предават на български според правилото за групите **ър/ъл** (**ръ/лъ**):

Бърно (чеш. Brno), *Врхлицки* (чеш. Vrchlický), *Влтава* (чеш. Vltava), *Влчнов* (чеш. Vlčnov), *Вршац* (сръбски Вршац), *Крстац* (сръбски Крстац).

48.3.8. Пред краесловни **р** и **л**, намиращи се след съгласна, в български се пише **ъ**:

Пьотър (рус. Пётр, пол. Piotr), *Гренобъл* (фр. Grenoble), *Барбатър* (фр. Barbatre), *Сартър* (фр. Sartre), *Бигъл* (англ. Beagle), *Нюкастъл* (англ. Newcastle) и др.

Заб. Когато **р** или **л** се намира след сонорна съгласна (**л, м, н, р**), **ъ** не се пише:

Шарл (фр. Charles), *Карл* (нем. Karl).

48.3.9. Буквите, означаващи звучни и беззвучни съгласни в чужди имена, се представят на български без промяна независимо от техния изговор (съответно като звучни или беззвучни съгласни):

Зигбург (нем. Siegburg), *Зигфрид* (нем. Siegfried), *Солсбъри* (англ. Salisbury), *Майн* (нем. Mein), *Лимож* (фр. Limoge), *Варад* (фр. Varade), *Бонард* (нем. Boppard), *Колорадо Спрингс* (англ. Colorado Springs).

48.3.10. Букви, отбелязващи съгласни, които не се произнасят в чуждите имена, на български не се пишат:

Албер (фр. Albert), *Шатобриан* (фр. Chateaubriand), *Шербур* (фр. Cherbourg), *Матю* (англ. Matthew), *Илиной* (англ. Illinois), *Керик* (нем. Keri**g**k), *Гьорлиц* (нем. Görlitz), *Хумболт* (нем. Humboldt), *Дармицат* (нем. Darmstadt), *Шмит* (нем. Schmidt), *Росток* (нем. Rostoc**k**), но: *Страсбург* (фр. Strasbourg).

Заб. При предаването на английски, немски и други имена буквата **г** се запазва независимо дали в съответния изходен език се произнася или не:

Джордж (George), *Роджърс* (Rogers), *Хановер* (Hannover), *Бьорн* (швед. Björn), а не: Джодж, Роджъс, Хановъ, Бьон.

Ударение

- 48.4. В случаи на колебание се посочва и мястото на ударението в транскрибираното име:

Виктѐр (фр. Victor), *Маккѐнли* (англ. McKinley), *Ма̀рия* (пол. Maria), *Ческе Бу̀гейовице* (чеш. České Budějovice).

Правопис на сложни и съставни чужди собствени имена

- 48.5. Чуждите сложни и съставни имена се предават на български слято или разделно съобразно с начина на изписването им в чуждия език:

Монпелие (фр. Montpellier), *Шварцвалд* (нем. Schwarzwald), *Монтевидео* (исп. Montevideo), *Новиград* (сръбски Новиград), *Ню Йорк* (англ. New York), *Буенос Айрес* (исп. Buenos Aires), *Рио де Жанейро* (порт. Rio de Janeiro), *Нови Сад* (сръбски Нови Сад).

- Заб. 1. Под влияние на традицията и някои имена съставката *ла* се пише слято с основната дума:

Ламани, *Ларошфуко*, *Лафонтен* (фр. La Manche, La Rochefoucauld, La Fontaine).

- Заб. 2. Между съставките на сложни имена не се пишат тирета:

Екс ан Прованс (фр. Aix-en-Provence), *Сен Готар* (фр. Saint-Gotthard), *Айл ъв Догс* (англ. Isle of Dogs), *Рио Браво дел Норте* (исп. Rio Bravo del Norte), *Унтер ден Линден* (нем. Unter den Linden), а не: *Екс-ан-Прованс*, *Сен-Готар*, *Айл-ъв-Догс*, *Рио-Браво-дел-Норте*, *Унтер-ден-Линден*.

По изключение тирета се пишат при испански фамилни имена, свързани със съюза *у*:

Рамон Менендес-и-Пелайо (Ramón Menéndez y Pelayo).

- Заб. 3. Тирета се пишат при сложни собствени лични и фамилни имена от типа на:

Жан-Жак (фр. Jean-Jacques), *Жолио-Кюри* (фр. Joliot-Curie), *Римски-Корсаков* (рус. Римский-Корсаков).

а също и при т.нар. свързваща гласна във френски език:

Шан-з-Елизе (фр. Champs-Élysées), но: *Сен-Етиен* (фр. Saint-Etienne).

- Заб. 4. Апостроф се пише в случаите, когато трябва да се отдели една съгласна (от служебна дума) пред име, започващо с гласна:

Жана г'Арк (фр. Jeanne d'Arc), *Диняно г'Истрия* (ит. Dignano d'Istria), *Габриеле г'Анунцио* (ит. Gabriele d'Annunzio).

Както и в холандски имена като *с'Херенелдерен* (хол. s'Herenelderen), а също и в ирландски имена от типа на *О'Нийл* (англ. O'Neill).

Употреба на главни и малки букви при някои чужди собствени имена

- 48.6. Отделните думи на сложните чужди собствени и лични и географски имена се пишат на български с главна буква независимо от значението им в чуждия език:

Лонг Итън (англ. Long Eaton), *Солт Лейк Сити* (англ. Salt Lake City), *Рио Негро* (исп. Río Negro), *Санто Доминго* (исп. Santo Domingo), *Гросер Пльонер Зее* (нем. Großer Plöner See), *Красная Пресня* (рус. Красная Пресня), *Жельона Гура* (пол. Żelona Góra), *Нови Сад* (сръбски Нови Сад), *Карлови Вари* (чеш. Karlovy Vary); но: *Цървена звезда* (сръбски Црвена звезда) — втората съставка съвпада със съответното българско нарицателно име.

Заб. 1. Средисловните служебни думи — предлози, съюзи, членни форми и др., влизащи в състава на чужди имена, се пишат с малка буква:

Шарл го Гол (фр. Charles de Gaulle), *Едмондо ге* Амичис (ит. Edmondo de Amicis), *Леонардо га* Винчи (ит. Leonardo da Vinci), *Рио Браво гел* Норте (исп. Río Bravo del Norte), *Булон сюр Мер* (фр. Bulogne-sur-Mer), *Херберт фон* Караян (нем. Herbert von Karajan), *Антонис ван* Дайк (флам. Antonis van Dyck), *Лудвиг ван* Бетховен (нем. Ludwig van Beethoven).

Заб. 2. Когато пред служебната дума не са употребени други съставки на името, тя се пише с главна буква:

Дьо Гол, *Де* Амичис, *Ван* Дайк (но: Караян, Бетховен).

Номенклатурни географски термини

48.7. Чуждите номенклатурни географски термини *град*, *село*, *езеро*, *река*, *нос*, *остров* и др., когато са част от географското име, се транскрибират:

Албервил (фр. Albertville), *Балендорф* (нем. Ballendorf), *Лаго ди Комо* (ит. Lago di Como), *Лак дьо Мора* (фр. Lac de Morat), *Солт Лейк Сити* (англ. Salt Lake City), *Монзее* (нем. Monsee), *Ред Ривър* (англ. Red River), *Рио де ла Плата* (исп. Río de la Plata), *Рио Негро* (исп. Río Negro), *Кабо Верде* (порт. Cabo Verde), *Блек Айленд* (англ. Black Island), *Ил дьо Пилие* (фр. Île de Piliier) и др.

Заб. 1. По традиция се запазват имена от типа:

Боденско езеро (нем. Bodensee), *Женевско езеро* (фр. Lac de Genève) и др.

Заб. 2. При названия от славянски езици, съдържащи номенклатурни термини, близки до българските, термините се превеждат:

Гусинско езеро (рус. Гусинское озеро), *Пински блат* (рус. Пинские болота), *Махово езеро* (чеш. Máchovo Jezero) и др.

Заб. 3. Когато номенклатурният географски термин не е част от географското име, той се превежда:

река Мисисипи (англ. Mississippi River), *езеро Томас* (англ. Lake Thomas), *езеро Байкал* (рус. озеро Байкал), *остров Сан Мартин* (исп. San Martín), *полуостров Ютланд* (дат. Jutland).

48.8. Номенклатурните географски термини *океан*, *море*, *залив*, *проток*, *групи острови*, *планина*, *възвишение*, *плато*, *равнина*, *низина* в чужди географски имена по традиция се превеждат. Когато името е употребено като прилагателно, то се приспособява към морфологичната структура на български език:

Атлантически океан (англ. Atlantic Ocean), *Карибско море* (англ. Caribbean Sea), *Салернски залив* (ит. Golfo di Salerno), *Мекленбургски залив* (нем. Mecklenburger Bucht), *Гдански залив* (пол. Zatoka Gdanska), *Коринтски залив* (гр. Κορινθιακός Κόλπος), *Месински проток* (ит. Strato di Messina), *Магеланов проток* (исп. Estrecho de Magellanes), *Хавайски острови* (англ. Hawaiian Islands), *Маркизки острови* (фр.

Îles Marquises), *Балеарски острови* (исп. Islas Baleares), *Нормандски хълмове* (фр. Collines de Normandie), *Сонска равнина* (фр. Plaine-de-la-Saône), *Северногерманска низина* (нем. Norddeutsches Tiefland) и др.

Заб. Когато номенклатурният термин пояснява съставни географски имена, от тях прилагателни не се образуват:

залив Сен Мало (фр. Golf de Saint-Malo), *езеро Санкт Волфганг* (нем. Sankt Wolfgang See), *проток Сейнт Джордж* (англ. Saint George's Channel) и др.

Употреба на членни форми при чужди собствени имена

48.9. Чуждите собствени имена (без личните), започващи с член, се предават на български без определителен член:

Темза (англ. **The** Thames), *Рона* (фр. **Le** Rhône), *Олт* (рум. Oltu), *Монд* (фр. **Le** Monde), *Таймс* (англ. **The** Times), но: *Ал Ахрам*.

Заб. В редки случаи в някои географски имена определителният член се запазва:

Льо Бурге (фр. Le Burghet), *Лас Палмас* (исп. Las Palmas), *Ла Капила* (исп. La Capilla).

Имена, които не се транскрибират

48.10. Не подлежат на транскрибиране:

48.10.1. Имената на някои широко известни географски обекти (столици, големи градове, реки, държави и др.), които се предават по традиция с исторически наследена форма:

Париж (фр. Paris), *Рим* (ит. Roma), *Виена* (нем. Wien), *Копенхаген* (дат. København), *Англия* (англ. England), *Франция* (фр. France), *Бавария* (нем. Bayern), *Рейн* (нем. Rhein).

Заб. 1. По изключение някои неточно възприети в миналото имена се предават на български съобразно съвременната им звукова форма в съответния език. Напр.:

Андалусия, *Барселона*, *Валенсия* (а не: Андалузия, Барцелона, Валенция).

Заб. 2. Традиционните форми се заменят в случаите, когато географските обекти са получили нови имена в съответната страна, например:

Бангладеш (вм. Източен Пакистан), *Буркина Фасо* (вм. Горна Волта), *Вануату* (вм. Нови Хебриди), *Намибия* (вм. Югозападна Африка), *Сулавеси* (вм. Целебес), *Шри Ланка* (вм. Цейлон) и др.

При предаването на новите имена на български език се прилага принципът на транскрипцията.

Заб. 3. Традиционните имена се заменят от нови (транскрибирани оригинални форми) и при официални препоръки от съответните страни, например:

Кот д'Ивоар (вм. Бряг на слоновата кост), *Кабо Верде* (вм. Острови Зелени нос).

48.10.2. Руските фамилни имена, завършващи на **-ский** (и на **-ий**), който по традиция се предават на български без **-й** накрая, и на **-ская**, **-ая**:

Белински (рус. Белински~~й~~), Чайковски (рус. Чайковский), Подгорни (рус. Подгорни~~й~~), Горки (рус. Горки~~й~~); Вревская (рус. Вревская), Кошечая (рус. Кошечая).

Запазват се и пълните окончания на прилагателните от женски и среден род и множествено число в руските географски имена:

Попутна~~я~~ (рус. Попутная), Полуночно~~е~~ (рус. Полуночное), Велики~~е~~ Луки (рус. Великие Луки), но: Нижни Тагил (рус. Нижний Тагил), Нагорни Карабах (рус. Нагорный Карабах).

Заб. Руските лични имена, завършващи на -ий, се запазват на български непроменени:

Васили~~й~~, Георги~~й~~, Юрий.

48.10.3. Украински и словашки имена, съдържащи буквосъчетанията ов, ав, ев, ив (съответно оv, av, ev, iv) с вокализирана съгласна в (v) в у (u), когато се пишат на български както в изходния език:

Дов~~е~~женко (укр. Довженко, изг. Доуженко), Шев~~е~~ченко (укр. Шевченко, изг. Шеученко), Бардейо~~в~~ (слов. Bardejov, изг. Бардейоу), Прешо~~в~~ (слов. Prešov, изг. Прешоу), а не: Доуженко, Шеученко, Бардейоу, Прешоу.

Превод на чужди собствени имена

48.11. Чужди собствени имена не се превеждат и не се побългаряват дори когато имат български съответствия:

Пол (фр. Paul), а не Павел; Джордж (англ. George), а не Георги; Хосе (исп. José), а не Йосиф; Йожени (фр. Eugénie), а не Евгения; Анет (фр. Anette), а не Анета; Грете (нем. Grette), а не Грета; Георгий (рус. Георгий), а не Георги; Юрий (рус. Юрий), а не Юри; Буенос Айрес (исп. Buenos Aires), а не Добър въздух; Рио Негро (порт. Rio Negro), а не Черна река; (площад) Етоал (фр. L'Etoile), а не Звезда и др.

Заб. Изключение правят:

1. Имена на географски обекти, утвърдили се в езиковата практика в тяхната преводна или полупреводна форма:

нос Добра надежда (англ. Cape of Good Hope), Огнена земя (исп. Tierra del Fuego), Скалисти планини (англ. Rocky Mountains), Нова Каледония (фр. Nouvelle Calédonie), Малки Пиренеи (фр. Petites Pyrénées), Великобритания (англ. Great Britain) и др.

2. Съставни географски имена, които включват прилагателните северен, южен, източен, западен, централен:

Северна Ирландия (англ. Northern Ireland), Южна Дакота (англ. South Dakota), Западни Самоа (англ. Western Samoa), Централен масив (фр. Massif Central) и др.

Прилагателните северен, южен, източен, западен, централен се превеждат и при включването на нови имена в българския език.

3. Прозвища и имена на исторически личности:

Карл Велики (лат. Carlus Magnus, фр. Charlemagne), Ричард Лъвското сърце (англ. Richard Lion-Hearted), Йоан Безземни (англ. John Lackland), Вилхелм Завоевателя (англ. William the Conqueror), Хайнрих VII Люксембургски (нем. Heinrich VII von Luxemburg).

4. Някои осмислени имена в художествената литература, които със своята вътрешна форма имат характеризираща функция:

Лоената топка (фр. Boule de Suif — героиня на Мопасан), *сър Тоби Хлъц* (англ. Belch — герой на Шекспир), *Закопчалски* (пол. Zapinalski — герой на Жеромски) и др.

Обикновено подобни прозвища и имена остават непреведени в текста на художественото произведение, а значенията им се обясняват под линия:

Бърнинг Дейлайт (англ., преведено в някои издания като „Сияйна зора“ — герой на Джек Лондон), *Бел Ами* (фр. „Хубавият приятел“ — герой на Мопасан).

Транслитерация на български собствени имена и текстове на кирилица с латиница

49. В редица случаи се налага българските собствени имена или друг текст на български език да се предава с латински букви, напр. в документите за самоличност, в телеграфно-пощенските съобщения, в интернет, в надписи, в пътеводители, географски карти, в туристически издания, предназначени за чужденци, и др.
50. За да има еднаквост в писането на български думи с латиница, Институтът за български език при БАН препоръчва да се използва системата за транслитерация, прилагана в документите за самоличност, която може да изпълнява функциите на национална система за транслитерация, предназначена за масова практика. Тя е обнародвана в Държавен вестник, бр. 33, 1999 г., с изменение, публикувано в Държавен вестник, бр. 14, 2000 г. Съгласно тази система, в чиято основа лежи английската азбука с отразяване на определени елементи от международния стандарт ISO 9, за всяка буква от българската азбука се употребява определена буква или комбинация от букви от латиницата. (За разлика от публикуваната в Държавен вестник система за транслитерация, където буквите Ъ, ъ се предават с A, a, Научният съвет на Института за български език препоръчва Ъ, ъ да се транслитерират с Ā, ā (с надреден знак). Това е отразено и в таблицата, която следва.):

А, а — A, a	К, к — K, k	Ф, ф — F, f
Б, б — B, b	Л, л — L, l	Х, х — H, h
В, в — V, v	М, м — M, m	Ц, ц — Ts, ts
Г, г — G, g	Н, н — N, n	Ч, ч — Ch, ch
Д, д — D, d	О, о — O, o	Ш, ш — Sh, sh
Е, е — E, e	П, п — P, p	Щ, щ — Sht, sht
Ж, ж — Zh, zh	Р, р — R, r	Ъ, ъ — Ā, ā
З, з — Z, z	С, с — S, s	Ь, ь — Y, y
И, и — I, i	Т, т — T, t	Ю, ю — Yu, yu
Й, й — Y, y	У, у — U, u	Я, я — Ya, ya

Примери: Yordanov, Yablanitsa, Yundola, Lyuben, Stoyanov, Bozhilov, Dzhebel, Knyazhevo, Chirpan, Chiprovtsi, Petrich, Shumen, Shteryo, Pashov, Vratsa, Gălăbov, Kărdzhali, Veliko Tărnovo, Haskovo, Aleksandrovo.

Заб. 1. В използваната доскоро у нас система за транслитерация БДС 73 (която до известна степен съвпада със системата на Международната организация по стандартизация ISO 9) шушкатавите съгласни **ж, ч, ш (щ)**, се предават съответно с **ž, č, š (št)**, **ц** се транслитерира с **c**, **й и ъ** — с **j**, **ю** — с **ju**, **я** — с **ja**, **ъ** — с **â**: *Žekov, Čirpan, Šumen, Cenov, Jordan, Jundola, Jablanica, Knjaževo, Kărdžali*. Тази система, въпреки че беше намерила приложение и в масовата практика, особено при предаване на селищни названия, се използваше главно в библиотечното дело, телеграфо-пощенските съобщения, научната литература и др. По настояване обаче на Международната организация по стандартизация тенденцията сега е в тези области тя да бъде заменена от ISO 9, която организацията налага като задължителна за всички езици с кирилица и която за разлика от българската система препоръчва буквата **ю** да се предава с **û**, **я** — с **â**, **щ** — с **š**, **ъ** — с **'**, **ъ** — с **˘**: *Lûbčo, Âmbol, Knâževo, Koŀo, G˘l˘bov, Šerev*. (Таблица за транслитерацията на ISO 9 е дадена в цитирания брой на Държавен вестник от 1999 г.)

Заб. 2. Имената от типа на *Мария, София*, които завършват на **-ия**, се предават с финално **-ia** — *Maria, Sofia*.

Заб. 3. Буквата **ъ** в името *България* по традиция се предава с **u** — *Bulgaria*.

Заб. 4. Всяка част от съставните географски имена се пише на латиница с главна буква:

Стара Загора — *Stara Zagora*, *Бяла река* — *Byala Reka*.

Пунктуация

51. Пунктуацията е съвкупност от препинателни знаци и допълнителни символи и правила за тяхното разполагане в изречението и в текста. Основната функция на пунктуацията е да разчлени текста така, че той да бъде правилно разбран от читателя.

Най-общо препинателните знаци могат да бъдат разделени на краеизреченски знаци и вътрешноизреченски знаци; съществуват и допълнителни, диакритични знаци. Краеизреченски са всички знаци, които се поставят в края на самостоятелните прости изречения и в края на сложните изречения. Вътрешноизреченски са онези знаци, които се поставят в рамките на простото изречение и в рамките на сложно съчинено или сложно съставно изречение. Допълнителните знаци се поставят над дума или сричка от думата или пък в началото на изречението, между неговите части или в края на изречението преди точката. Онези знаци, които се срещат само в една от тези три посочени групи, се наричат абсолютни знаци. Например единствен абсолютен краеизреченски знак е точката, тъй като тя се среща само в края на изречението. Всички знаци, които могат да приключват текста на дадено изречение, трябва да се поставят преди точката. Абсолютни вътрешноизреченски знаци са единствено запетаята и знакът точка и запетая, тъй като те отделят само части в рамките на изречението — било то просто, или сложно. Останалите пунктуационни знаци са предимно краеизреченски, от една страна, и предимно вътрешноизреченски, от друга. Малкото тире (наричано още съединителна чертица, дефис) е преди всичко вътрешнословен знак, тъй като служи главно за оформяне на един вид сложни думи. Освен тази употреба то има функция в изречението — да свързва определяемото съществително с неговото задпоставено приложение.

По конфигурация (външен вид) препинателните знаци и допълнителните знаци биват единични, представляващи една фигура (точка, удивителна, въпросителна, запетая, точка и запетая, двоеточие, многоточие, звездичка (астериск), индекс, тире, малко тире, ударение, параграф) и двойни, които се състоят от две съставни части, поставяни на различни места в изречението: скоби · () [] { } · (полукръгли, прави ъглести или фигурни), кавички · „ “ ·, единични кавички, наричани още горни запетаи · ’ ’ ·.

Съществува както задължителна употреба на препинателните знаци, така и незадължителна, субективна употреба, т.е. възможност авторът да избере един измежду няколко знака, да използва или да не използва даден знак. Това му позволява да нюансира по различен начин мисълта си.

Препинателни знаци, употребявани в рамките на изречението

Запетая

52. Запетаята е знак, с който интонационно-синтактично се отделят относително самостоятелни части в изречението (еднородни части, вметнати думи и изрази, обособени части), както и прости изречения в състава на сложното. Понякога запетаята се използва, за да доизясни смисъла на изречението, както и да посочи, че в изречението е внесен допълнителен синтактичен нюанс. Запетаята е препинателен знак, който се среща само в рамките на изречението. Най-общо тя има две функции: *разделителна* — когато чрез нея се отделя една част на изречението от друга, и *ограждаща* — когато отделя вметнати думи или изрази, подчинени изречения, разположени между частите на главното изречение. Разделителната функция се осъществява чрез еднократна употреба на запетая за дадения случай, а ограждащата функция се осъществява чрез двойка запетаи, поставени отляво и отдясно на отделящата част.

53. По-важните случаи на употреба на запетая в българското изречение са следните:

53.1. *При обръщение* запетая се употребява, както следва:

53.1.1. В писма, молби, заявления, жалби, заявки и др. обръщението към съответното лице или институция се пише на самостоятелен ред, започва с главна буква, а след обръщението се пише запетая. Напр.:

*Уважаеми дами и господа,
Предлагам на вниманието Ви следното изложение...*

Или: *Скъпи родители,
Днес реших да ви се обадя с това писмо...*

53.1.2. Когато обръщението се намира в рамките на изречение, то се отделя от двете страни със запетаи, тъй като е употребено като вметната част. Например:

*А ти, **храбрецо**, не искаш и да знаеш!*

53.1.3. Ако обръщението е в началото на изречение, след него се пише запетая. Напр.:

***Деяне**, излез от паяжината! (Бл. Димитрова).*

53.1.4. Ако обръщението е в края на изречение, пред него се пише запетая, напр.:

*Немаме пари, **Лазаре**! (Д. Талев).*

Заб. 1. Ако обръщението се предхожда от междуметие или частица, запетаята се пише след тях, напр.:

*О, майко моя, **родино мила**... (Хр. Ботев).
Къде **бре**, **дъще**?*

Заб. 2. Ако след обръщението следва частица с емоционален характер, запетаята се пише след частицата, напр.:

*Иване бре, **помогни ми!***

53.2. **В простото изречение** по-важните случаи на употреба на запетая са следните:

53.2.1. Еднородни части, свързани безсъюзно, се отделят една от друга със запетая, напр.:

*Мъже, жени, **деца** наизлязоха на мегдана.*

*Изречението му беше **самодоволно, напранчиво.***

Заб. Ако две или повече предпоставени съгласуващи се определения към дадено съществително-определяемо се схващат повече като еднородни определения, между тях се поставя запетая. При устна реч на това място стои пауза. Напр.:

*Това беше **тесен, коларски път.***

Ако обаче тези определения се възприемат като разнородни определения, между тях не се поставя запетая в писмен текст и не се прави пауза при устна реч, напр.:

*Това беше **тесен коларски път.***

53.2.2. Повторени части в изречението се отделят една от друга със запетая, напр.:

*С **радост**, с **радост** прие той тази покана.*

***Вървели, вървели**, стигнали до една поляна.*

*Плод се е народило **много, много.***

53.2.3. Обособени части, които са в началото на изречението, се отделят със запетая от останалата му част, напр.:

***И стаили всички грижи**, благославят...*

53.2.4. Обособени части, разположени в края на изречението, се предхождат от запетая, напр.:

*Падна тиха, лятна нощ, **прохладна и свежа!** (Елин Пелин).*

53.2.5. Обособени части, намиращи се между останалите части на изречението, се отделят със запетая, напр.:

*Младежите, **насядали около масата**, оживено разговаряха.*

Заб. 1. За по-силно изтъкнати по смисъл и интонация обособени части се използва отделяне чрез знака тире, напр.:

*От двете страни едва се очертават две щампи — **едната на Рилския чудотворец, другата светогорска** (А. Каменова).*

Заб. 2. Интонационно откъснатите обособени части се отделят с точка, напр.:

*Че в Манджилари се явила... явила се една бяла лястовичка. **Досуц бяла, като сняг** (Й. Йовков).*

53.2.6. Въвеждащите думи и изрази, като *всъщност, навярно, действително, несъмнено, следователно, очевидно, например, сякаш, може би, по всяка веро-*

ятност, според мене, в действителност и др., не се отделят със запетая от основната част на изречението, напр.:

*Вероятно събранието няма да се отложи.
Според мене те са допуснали грешка.
Без съмнение радостта е стимулиращо чувство.
Значи събранието ще се състои утре.*

Заб. Ако някоя въвеждаща част се противопоставя по-силно на останалия текст на изречението, поради което се произнася и с друга интонация, тя функционира като вметната част и се отделя със запетая, напр.:

*След като те му предложиха доста по-доходна работа, той, **естествено**, не отказа.*

53.2.7. Вметнатите думи и изрази (наричани още вметнати части в изречението), понеже са странични спрямо основното съдържание на изречението, се отделят със запетая. Вметнати думи и изрази са: *разбира се, да кажем, изглежда, тъй да се нарече; напротив, обратното; от една страна... от друга страна* и др. Вметнати части са и числителните редни, употребени при изреждане: *първо..., второ..., последно...*

53.2.7.1. Ако вметнатата част заема началната позиция в изречението, след нея се поставя запетая, напр.:

Разбира се, всичките му приятели ще му се обадят за рождения ден.

53.2.7.2. Когато вметната дума или израз завършват изречението, пред тях е наложително да има запетая.

53.2.7.3. Ако вметнатата част се намира между частите на изречението, тя се огражда чрез запетая, напр.:

*Те, **тъй да се каже**, са доста близки по занятие.*

Заб. 1. В случай, че вметнатата част стои непосредствено след съчинителен съюз, между съчинителния съюз и вметнатата част обикновено не се поставя запетая, напр.:

*От една страна, те бяха приятели, **а от друга страна**, не искаха да седят на един чин.*

Заб. 2. Ако е необходимо вметнатата част да бъде по-силно отделена от текста на изречението, тя се отделя с помощта на тире, напр.:

*Всички студенти — **това трябва да се подчертае** — съвсем всички студенти получиха карти за почивка.*

53.3. **В сложното съчинено изречение** запетая се употребява в следните случаи:

53.3.1. Пред всяка от безсъюзно свързаните съставки на сложното съчинено изречение, напр.:

*Слънцето захожда, **пастирите прибират стадата**, тежките от снопите коли **скърцат по пътя**.*

53.3.2. Пред съчинителните съюзи за противопоставяне *а, ала, ама, но, обаче, както* и пред втората съставка на съюзите за съпоставяне *и — и, дали — или*,

ли — или, или — или, нито — нито, хем — хем, ту — ту, било — било, я — я и др., напр.:

Те неят, а тѣнат сърцата им в рани... (П. К. Яворов).

Не видях лицето, но познах гласа на Гюлфие (А. Дончев).

Или това място беше специално изолирано от общата гравитация, или пък бе съвсем далече от центъра (Л. Дилов).

Той изглежда отиваше в полето — я нивата да оре, я да бранува. Дали ще да е дѣждец дребен, или ще е буря страшна... (Хр. Ботев).

53.3.3. Пред съчинителните съюзи за съединяване *та, па, че*, напр.:

Робинка взе мъжко детенце, та го отнесе в планината, па му направи от повет люлка (Ал. Теодоров-Балан).

53.3.4. Като съчинителни съюзи се употребяват съставните изрази *само че, стига само да, камо ли да*. Пред водените от тях изречения се поставя запетая, напр.:

О, хитър човек е, той направя всичко, стига само да има тука! (В. Друмев).

Не можем да се изкачим на онзи баир, камо ли да го прехвърлим.

Ако изречение, водено от *стига само да* е предпоставено, след него се пише запетая или тире, напр.:

Сига само да сме достатъчно организирани, ще успеем с изпълнението на проекта.

53.3.5. При еднократно употребен съюз *и* или пък съюз *или* не се пише запетая, когато те означават съответно свързване на две прости изречения в състава на сложното (при съюза *и*), или пък избор на едно от две възможни действия (при съюза *или*), напр.:

Снегът вали на едри парцали и навън не е студено.

Те ще телефонират или ще се обадят с писмо.

Заб. 1. Ако съюзите *и* или пък *или* са повторно употребени при изреждане на съчинени изречения в рамките на сложното, пред всяка следваща употреба на съюза се пише запетая (вж. 53.3.2.).

Заб. 2. Пред еднократно употребен съюз *и* се пише запетая, когато той въвежда присъединена част, напр.:

На рамо носеше сърп, а в торбата хляб и сол, и то само колкото да закуси (К. Петканов).

Заб. 3. Пред еднократно употребен съюз *или* се пише запетая, когато въвежданата от него част представлява друго название на обекта, назоваван чрез предходното съчинително свързано изречение. Най-често такива конструкции се срещат в заглавие на произведение, напр.:

„Ладкоон, или за отношението на изкуството към действителността“ (Г. фон Лесинг).

54. В сложното съставно изречение запетаята се употребяват, както следва:

54.1. Подчинените определителни изречения, поясняващи съществително (местоимение) от главното изречение, винаги изискват запетая. Ако подчиненото

определително изречение завършва сложното смесено изречение, запетаята се пише пред него, напр.:

Влезе жената, която те търси и вчера.

Ако подчиненото определително изречение е разположено между частите на главното изречение, то се огражда от двете страни със запетая, напр.:

Тоз, който падне в бой за свобода, той не умира... (Хр. Ботев).

Съюзи, въвеждащи подчинено определително изречение, са относителните местоимения и наречия *който* (*която, което, които*), *какъвто* (*каквато, каквото, каквито*), *щो, дето* и съюзите *че* и *как*, напр.:

*Денят, за който отложихме събранието, се оказа пълен с изненади.
Мисълта, че изпитът приближава, ме държеше нащрек.*

- 54.2. Подчинените подложни изречения обикновено са предпоставени в изречението, поради което след тях се пише запетая, напр.: *Който нее, зло не мисли* (Нар. погов.). Подложното изречение се води от съюзите *който* (*която, което, които*), *щото, че, да* и въпросителните местоимения, наречия и частици *кой, какъв, къде, дали* и др.

Когато подчиненото подложно изречение следва главното, пред него не се пише запетая, напр.:

*Остана само който дойде последен.
Пита се кога и къде ще се ношува.
Правилно е редовно да ходим на лекциите.*

- Заб. 1. Ако подчиненото подложно следва главното изречение, но се въвежда от съюза *че*, пред него винаги се пише запетая, напр.:

Близко до ума е, че и тоя път дипломацията ще се опита да излъже останалата рая (Хр. Ботев).

- Заб. 2. Ако пред съюзната дума *кой, какво, какъв, дали* и др. стои наречието за приблизителност *като*, пред подчиненото подложно изречение не се поставя запетая, напр.:

Пита се като какво ще да е това „биба“.

- 54.3. Сложните съставни с подчинени сказуемноопределителни изречения към подлога се въвеждат от съюзите *който, какъвто, как, кога; че, да*.

Пред подчинено сказуемноопределително изречение, водено от съюзите *който* или *че*, се поставя запетая:

*Учителите са, които ще предават знанията на учениците.
Оригинаалното е, че всяка къща е различна.*

Ако сказуемноопределителното изречение се води от въпросителна дума или от съюза *да*, пред тях запетая не се поставя, напр.:

*Въпросът беше кой е поставил онази рибя кост на вратника.
Първата му работа ще е да разучи последствията.*

- 54.4. Подчинените сказуемноопределителни изречения към пряко и непряко допълнение в сложното съставно изречение се въвеждат от подчинителните

съюзи *че, да, как, като*. Запетая се пише пред подчинено сказуемноопределително изречение към допълнението, когато подчиненото изречение се води от съюза *че* или от съюза *като*, напр.:

*Видели я, **че** (**като**) седяла на брега.*

Ако подчиненото сказуемноопределително изречение към допълнението се води от съюзите *какъв, как, да*, пред тези изречения не се поставя запетая, напр.:

*Чуха я **да** (**как**) плаче.*

*Аз си представях мислено тая тиха и цветуща сега долина **каква** е била в онзи критичен ден* (Ив. Вазов).

Заб. Ако в главното изречение има съотносителна дума, пред подчиненото изречение се поставя запетая:

*Аз си представях мислено тая тиха и цветуща сега долина **такава, каква-то** тя е била в онзи критичен ден.*

54.5. При сложните съставни с подчинени допълнителни изречения запетая се пише пред съюзите *че, дето* и *как*, напр.:

*Те съзнаваха, **че** са сторили грешка* (Ив. Вазов).

*Те видяха, **как** той влиза и се насочва към бюрото си.*

Заб. 1. Ако думата *как* в изречението е употребена като наречие за начин, а не като подчинителен съюз, пред тази дума не се поставя запетая, напр.:

*Те питаха **как** (по какъв начин) **да** влязат в тази затворена стая.*

При останалите съюзи и въпросителни частици не се поставя запетая, напр.:

*Те се обърнаха към рафта, за **да** проверят има **ли** нови книги.*

Заб. 2. При няколко подчинени допълнителни изречения, отнасящи се към едно и също сказуемо в главното изречение, запетая се пише пред всяко от следващите подчинени изречения, напр.:

*Старата **не знаеше** какво **да** прави, **къде** **да** се дene, **какво** **да** каже, **дали** **да** започне **направо**.*

***Искам** **да** ни посетят, **да** поговорим за проекти, **да** уточним необходимите средства.*

Устойчиви цялости, функциониращи като подчинено допълнително изречение в изречението, не изискват употребата на запетая, напр.:

*Извикай **когато** намериш.*

*Повикай **който** и **да** е.*

*Прочети **каквото** и **да** било от тази книга и **ще** останеш доволен.*

Ако подчиненото допълнително изречение предхожда главното, след него се пише запетая или тире, напр.:

***Кой** е **ровил** в **чекмеджето** **ми**, **не** зная.*

Ако пред изискващите запетая съюзи *че* и *как* има уточняващи думи, запетаята отпада, напр.:

*Тя разказа **само** **че** **съм** **ходил** **да** **ги** **търся**.*

54.6. Сложните съставни с подчинени обстоятелствени изречения биват няколко вида — за време, за място, за начин и сравнение, за количество и степен, за

причина, за цел, за условие, за отстъпване, за изключване, за последица и заключение.

- 54.6.1. Съюзите и съюзните думи, които въвеждат подчинени обстоятелствени изречения за време са:

когато, докато, докогато (догдето, дордето, додето, дорде, доде, докле), откакто, откогато, откак; щом, като, щом като, след като, преди да, тогава — когато и др.

- 54.6.2. Когато подчиненото обстоятелствено изречение за време предхожда главното изречение, след подчиненото се пише запетая, напр.:

Докато река да седна, телефонът вече иззвънява.

- 54.6.3. Когато подчиненото обстоятелствено изречение за време следва главното, пред него се поставя запетая, напр.:

Пристигнах на гарата, когато влакът вече беше заминал.

Заб. Ако пред подчинителния съюз се намира уточняваща дума *едва*, чак, само и др. запетаята се пропуска, напр.:

*Пристигнах на гарата **едва** когато влакът вече беше заминал.*

- 54.6.4. Ако подчиненото обстоятелствено изречение за време е разположено между частите на главното изречение, то се отделя от двете страни със запетай, напр.:

Два дена по-късно, след като ти бе вече депозирал рецензията, Стоев те срещна в коридора и те покани.

- 54.6.5. Съюзите и съюзните думи, които въвеждат подчинено обстоятелствено изречение за място, са следните: *където, накъдето, за където, задето, докъдето, от където и откъдето.*

- 54.6.6. Ако подчиненото обстоятелствено изречение за място е разположено след главното, пред подчиненото изречение се поставя запетая, напр.:

Завиха, накъдето сочеше пътят.

- 54.6.7. Ако подчиненото обстоятелствено изречение за място предхожда главното, след него се поставя запетая, напр.:

Докъдето ти стига погледът, все равнина се простира.

- 54.6.8. Подчинено обстоятелствено изречение за място, разделящо частите на главното, изисква да бъде оградено със запетай, напр.:

Там, където се чернеят десетина дървета, там е било селото Бисерча.

- 54.6.9. Подчинените обстоятелствени изречения за начин и сравнение се въвеждат от прости и съставни съюзи като: *като, като че, като че ли, като да, като че да, без да, сякаш, сякаш че, сякаш да*, а също и относителното наречие *както*. Те също се отделят със запетай съобразно с разположението им пред, след или между частите на главното изречение. В някои случаи съставните съюзи

и относителното наречие *както* имат съотносително наречие от състава на главното изречение, напр.:

*Той се държеше така, сякаш че нищо не се беше случило.
Наоколо беше тихо, както в родния ми край.*

- 54.6.10. Подчинените обстоятелствени изречения за причина се въвеждат в изречението чрез съюзите *защото, понеже, тъй като, че, да, като, като да, негли*, и съставния съюз *поради това че*. Тези изречения спазват общото правило да бъдат отделени чрез запетаи от състава на главното изречение, напр.:

Тъй като нямаше време за губене, ние се захвем с опъването на палатката.

- 54.6.11. Подчинените обстоятелствени изречения за цел се въвеждат от съюзите *за да, да, та да, че да, щото да, та дано да*. Отделят се от главното със запетаи, напр.:

*Запали огън, та да се постолим.
Заминах, за да се срещна с него.*

Съюзът *да не би да* се използва, когато подложното лице не желае да бъде осъществена някаква цел, напр.:

Заминах, да не би да се срещна с тях.

- 54.6.12. При сложно смесено изречение, в което се съдържат подчинени изречения за последователно поставяни цели, пред всяко следващо изречение за цел се поставя запетая, напр.:

Трябва да се запали огън, та да се затопли къщата, за да не мръзнем повече.

- 54.6.13. Когато сложното смесено изречение съдържа различни изречения за цел, като всичките подчинени се отнасят до сказуемото в главното, всяко от подчинените изречения се отделя със запетая, ако липсва съединителен съюз между тях, напр.:

Трябваше да се окопае градината, да се насади лук, да се насадят марули, да се подпомогне растежът на зелето.

- 54.6.14. Подчинените обстоятелствени изречения за количество и степен се въвеждат чрез относителните наречия *колкото, колкото да, отколкото, отколкото да, доколкото* и от наречията *нежели, нежели да*. Те се отделят със запетаи от състава на главното изречение, напр.:

*Можете да се разхождате в парка, колкото искате.
Доколкото съм запознат с въпроса, те все още не са се отказали от договора.*

При отрицателна възможност, съюзните връзки се осъществяват чрез *нежели, нежели да, камо ли да*. Правописните изисквания са същите, както и при останалите подчинени изречения за количество и степен.

Аз не бих искал да разговарям с тях, камо ли (нежели) да работя с тях съвместно.

- 54.6.15. Понякога относителните наречия за количество и степен от подчиненото изречение се отнасят към съотносително наречие в главното изречение. И

тук изискването за поставяне на запетая, отделяща подчиненото изречение, остава в сила. Срв.:

Колкото глави, толкова и умове (Посл.).

Колкото искаше да се изкачи на Пирин, толкова искаше да замине и в Беломорието.

- 54.6.16. Подчинените обстоятелствени изречения за условие се въвеждат чрез съюзите *ако, ако да, да, в случай че, само да, при условие че* и др. Подчинените обстоятелствени изречения за условие се отделят от главното чрез запетая, независимо от разположението на подчиненото спрямо главното изречение, напр.:

Ако водата е кипнала, сложи чая в нея.

- 54.6.17. Подчинените обстоятелствени изречения за отстъпване се свързват с главното изречение чрез прости и съставни съюзи: *въпреки че, макар че, при все че, макар да, ако и да, даже (дори) да*, напр.:

Макар че пътищата бяха разкаляни, трябваше да се продължи.

Колкото и да викаш, напразно е.

При все че е болен, работи.

- 54.6.18. Сложното съставно с подчинено отстъпително изречение може да съдържа за изразяване на съотносително отношение съчинителен съюз: *но, обаче, ала, ама*, наречието *нак* и др. В състава на главното изречение изискването за отделяне на подчиненото от главното изречение остава в сила, напр.:

Но пак искахме да продължим изкачването, въпреки че вееше вятър.

- 54.6.19. Подчинените обстоятелствени изречения за изключване се въвеждат чрез следните съставни съюзи: *вместо да, освен да (че), освен ако, освен дето, освен като, освен когато*. Подчиненото изречение се отделя чрез запетая от главното, напр.:

Вместо да хвъркне, той иска да се откаже.

- 54.6.20. Подчинените обстоятелствени изречения за последица и заключение се въвеждат от съюзите *та, че, щото, да, така че, тъй щото*; от съставните изрази с функция на съюз: *ето защо, поради това, та затова, поради което, вследствие на което, благодарение на което* и наречието *следователно*. Тези подчинени изречения се отделят от главното чрез запетая, като запетаята се поставя пред съюза (при простите съюзи) и пред целия израз, изпълняващ съюзна роля, напр.:

През нощта ваял хубав пролетен гъжд, затова денят беше хубав, ..., като окъпан (Елин Пелин).

Особено силно е спадането на водните количества през лятото и есента, вследствие на което през тоя период намаляват производствените възможности на водните централи.

55. Безсъюзно сложно съставно изречение може да съдържа подчинено допълнително или подчинено подложно изречение, които се отделят със запетая от главното изречение. Например: (подчинено допълнително изречение)

Сега чувам, (че) *обща нива щели да правят*; (подчинено подложно изречение) *Струва ми се, (че) нищо лошо няма да се случи. Ясно е, (че) гостите няма да дойдат*. В тези случаи съюзът се подразбира, но е изпуснат.

При останалите безсъюзно свързани сложни съставни изречения се употребяват други пунктуационни знаци (двоеточие, тире) (вж. 58. и 61.).

56. *Употреба на запетая, обусловена от смисъла в изречението*, се наблюдава в следните случаи:

56.1. Частицата *да*, когато е еквивалентна на цяло утвърдително изречение, се отделя със запетая от останалия текст, напр.: *Да, идвай с нас!* Тук запетаята е наложителна, за да се избегне двусмислие — напр. когато *да* е употребена със служебно значение, срв.: *Да идвай с нас!*

Аналогично е положението и с частицата *не*, когато е употребена със значение на цяло отрицателно изречение, за разлика от частицата *не*, отричаща само част на изречението. Срв.: *Не, ходи сам!* за разлика от *Не ходи сам*.

56.2. При усложнени изречения запетаята може да покаже коя подчинена част към кое изречение принадлежи — към главното, или към подчиненото. Срв. в изречението: *Въпреки голямата умора от дългия многочасов преход през скалистите планини, те продължаваха да вървят без почивка* обстоятелственото пояснение за място *през скалистите планини* е съставка на обособената част за отстъпване. От друга страна, в изречението *Въпреки голямата умора от дългия многочасов преход, през скалистите планини те продължаваха да вървят без почивка* същото обстоятелствено пояснение е част, която е подчинена на сказуемото в главното изречение.

56.3. Словосъчетанието *и така*, употребено като въвеждаща заключение част трябва да се отделя със запетая, за разлика от случаите, когато това словосъчетание е обикновена част на изречението, функционираща като обстоятелствено пояснение. Срв.: *И така* (т.е. 'следователно'), *той произнася ясно думите, когато говори*; за разлика от *И така* (т.е. 'и без това') *той произнася ясно думите, когато говори*. В първия случай запетаята показва мястото на пауза, а произнасянето на двете изречения е с разлика в интонацията.

56.4. Ако думите и словосъчетанията *естествено*, *в действителност*, *и по-нататък*, *всъщност* и др. не се схващат като вметнати части, а като части от основния състав на изречението, те не се отделят със запетая. Например: в изречението *Той естествено* (т.е. 'по естествен път') *става симпатизант на страдащите* наречието *естествено* е обикновено обстоятелствено пояснение за начин. Обратното е в изречението: *Той, естествено* (т.е. 'разбира се'), *става симпатизант на страдащите*. Ограждането със запетая на вметнатата част показва, че тя се произнася с различен тон от основния тон на изречението, а втората запетая показва също, че на това място се прави пауза.

- 56.5. Трябва да се има предвид, че в усложнени изречения могат да се срещат запетаи, изисквани от различни правила на пунктуационната система. Например в следното сложно смесено изречение „Сила“ беше единственото списание, което излизаще по-редовно, на 15 дни, ми се струва, и беше доста интересно се съдържат запетаи, а) които ограждат подчиненото определително изречение *което излизаше по-редовно*; б) запетаи, които ограждат обособена част — *на 15 дни*; и в) запетаи, ограждащи вметната част — *ми се струва*. Между края на подчиненото изречение и обособената част и между края на обособената част и вметнатата част стои по една запетая, тъй като в българския език не е прието знакът запетая да се предава двойно.

Точка и запетая

57. Знакът точка и запетая служи за отделяне на относително самостоятелни синтактични цялости в рамките на простото и сложното изречение. Обикновено с точка и запетая се отделят по-големи цялости, отколкото цялостите, отделяни чрез запетаи.

Точка и запетая се използват в следните случаи:

- 57.1. В рамките на простото изречение, което съдържа разширени еднородни части, при които вече е използвана запетая, за отделяне на по-големи цялости, напр.:

Има всякакви студенти: отличници, тройкаджии, преследващи високи оценки за сдобиване със стипендии; но всички обичащи Алма Матер.

- 57.2. В рамките на сложното изречение между отделните по-самостоятелни части независимо дали свързванията са безсъюзни, съчинителни или подчинителни, напр.:

Настане вечер, месец изгрее, / звезди обсият свода небесен; / гора зашуми, вятър повее — / Балканът пее хайдушка песен! (Хр. Ботев).

Двоеточие

58. Двоеточието е знак, след който следват уточнения на вече казаното, независимо дали уточненията са части от изречение или цяло изречение. В рамките на изречението двоеточието се употребява както следва:
- 58.1. При изброяване, обикновено след дума или израз, означаващи обобщаване. След двоеточието с начална малка буква се изреждат названията на отделните обекти, които конкретизират значението на обобщаващата дума или израз:

*На мегдана бяха излезли всички: мъже, жени, деца.
Той искаше да си отговори на няколко въпроса: кой ще е в състояние да извърши такъв мащабен проект, какви средства ще бъдат необходими, в какъв срок сградата ще може да бъде завършена.*

Заб. Обобщаващото изречение може да бъде завършено и със знака точка. В такъв случай конкретизиращите пояснения се оформят като самостоятелни изречения.

Искам да направя пред вас следното изложение. Край нашето село доскоро имаше гора. Борова гора. Дълги години тя прочистваше въздуха в околността, от нея се носеше аромат на свежест и зеленина. Напоследък се появила хора, които доста усилено започнаха да изсичат гората. Не става дума за прочистване на гората от стари изсъхнали дървета, а за изсичане на най-хубавите екземпляри в нея. Това явление трябва да бъде прекратено.

Ако непременно е необходимо да се изтъкне административният характер на текста, тогава е по-добре знакът двоеточие да бъде запазен след обобщаващата дума.

58.2. При изброяване, без да има обобщаваща дума.

Направил Колю Фичето най-чудния мост над река Осъм в Алтън Ловеч — покрит, с 64 дъсчени дюкяна на моста. Отвън, дето водата се бие в ярките каменни стълбове, издълял от камък: лъв, орел, жена, цветя и плодове (Здр. Сребров).

58.3. При безсъюзни сложни съчинени изречения, когато втората част на изречението представлява следствие, резултат, основание, пояснение на първата му част.

А Божура си беше циганка и тоя изблик на нежност не искаше да иде току-тъй: изпросваше си някоя стъклена гривна, някоя износена дреха (Й. Йовков).

Понякога е възможно на мястото на двоеточието да бъде възстановен съответният съчинителен съюз.

Насам-натам: очите ми все в жълтиците (Здр. Сребров).

В това изречение двоеточието може да бъде заместено със съчинителния съюз **а**:

Насам-натам, а очите ми все в жълтиците.

58.4. При безсъюзни сложни съставни изречения, когато втората съставка — подчиненото изречение — представлява основаниято, причината, пояснението на главното изречение. Понякога на мястото на двоеточието може да бъде възстановен изпуснатият съюз.

И казвам ти: няма време.

В това изречение може да бъде възстановен съюзът **че**:

И казвам ти, че няма време.

В изречението *От читалището дойдоха хора: търсеха съдействие* вместо двоеточието може да бъде поставен съюзът **тъй като** или **понеже**, ср.:

От читалището дойдоха хора, тъй като търсеха съдействие.

Заб. 1. За употреба на двоеточие при пряка реч вж. Оформяне на текст с пряка, непряка и полупряка реч.

Заб. 2. За употреба на двоеточие като графичен знак вж. Непунктуационни функции на препинателните знаци.

... Многоточие

59. Многоточието е препинателен знак, който показва недоизказана или прекъснатата мисъл. В рамките на изречението многоточието се употребява, както следва:

- 59.1. В рамките на изречението, когато по емоционални или други психологически причини се налага пауза, пише се многоточие, напр.:

*Ще прелетя над Райското... над кошарите... бррррр! (Здр. Сребров).
Тъй ли? Значи, ще се превърнем в отшелници, в аскети... в лицемери, които не виждат красотата на новия свят! (Д. Димов).
Ти... ти — как можеш да ми се караи?
Но вие... може би... лъжете!... Вие сте... толкова подъл (Д. Димов).*

- 59.2. За означаване на пропуснатата част при цитиране в рамките на изречението, като пропуснатата част се огражда в скоби, напр.:

Тези въпроси са несъщински въпроси, с които говорещият цели не да получи отговор (...) отговорът на въпроса е общоизвестен. (Откъсът е от Граматика на съвременния български книжовен език, том III, Синтаксис, с. 62).

- Заб. Когато цитат има многоточие и скоби на мястото на пропуснат текст, друг препинателен знак не се пише:

Колкото и да се стараехме (...) проблемът нямаше решение.

- 59.3. Често в документална и научна литература с многоточие, оградено в квадратни скоби се посочва, че има пропуснатата част в цитирания текст, напр.:

Четиримерното пространствено-времево многообразие на общата теория на относителността е изкривено, т.е. една свободна частица се движи в това изкривено многообразие по крива линия [...] В първо приближение общата теория на относителността дава Нютоновата теория на гравитацията.

(...) Скоби

60. Скобите са знак за интонационно-синтактично отделяне на вметнати части от изречения или на цели изречения. С тях се ограждат външни за основния текст указания. Графически скобите представляват двоен знак — началната скоба е отворена надясно, а затварящата скоба е отворена наляво, така че да ограждат допълнителния текст.

Скобите се употребяват, както следва:

- 60.1. Със скоби се ограждат вметнати части, които имат характер на допълващи бележки, изказани мимоходом, като допълнителна информация, напр.:

Трябваше да отида до едни наши роднини (а те живееха чак в другия край на града) и да ги покана на гости за в неделя.

Употребата на скобите в тези случаи е точно противоположна на употребата на знака тире. Ако вметнатата част беше отделена с тирета, тя щеше да бъде подчертана като по-съществена от останалата част. С употребата на скобите се посочва, че частта, оградена в скоби, е по-маловажна, допълнителна.

- 60.2. Със скоби се отделят театрални ремарки за поведението на актьорите, което трябва да придружава устната им реч; указания за реакцията на публиката по повод на произнесени речи в журналистическите печатни текстове; указания за жанр след заглавие; указания за името на автора и произведението, поместени след цитиран пример от съответното произведение; указания за източника на информацията, препечатана във вестник и списание и др. Напр.:

К р ъ с т а н о в. Говоря съвсем сериозно!... (Поглежда часовника си). Дори бихме могли да го направим още сега! (Д. Димов).
Уважаеми дами и господа. Позволете ми най-напред да Ви честитя настъпването на Новата година! (Ръкопляскания).
„Под игото“ (Роман)
„Отечество любезно, как хубаво си ти!“ (Л. Каравелов).
София, 2 март 1999 (БТА).

- 60.3. В скоби се оградят истинските имена на лица, известни с псевдонима си, или пък прякорите на лица, ако тези прякори са добили гражданственост, напр.:

Елин Пелин (Димитър Иванов), Иван Петров (Боримечката).

Заб. Ако псевдонимът е част от фамилното име, той се отделя със съединителна чертица, напр.:

Георги Златарев-Черкин.

- 60.4. В биографии на лица, след името на лицето в скоби се поставят годината на раждането и годината на кончината, напр.: *Иван Вазов (9.VII.1850 — 22.IX.1921)*. За живи лица се посочва само годината на раждането, напр.: *Иван Георгиев (1940)*.

— Тире (дълга чертица)*

61. Тирето е знак за по-силно в сравнение със запетаята интонационно-синтактично отделяне на части на изречението. В сравнение с точката и запетаята, то има друга, различна употреба. Като знак тирето представлява по-дълга от съединителната чертица черта, отделена от двете страни с празни места, наречени шпации.

Знакът тире (дълга чертица) се пише в следните случаи:

- 61.1. В заглавия и лозунги на мястото на изпусната, но подразбираща се част, напр.: *„Пътища — кални друмища“* (Здр. Сребров). Значението на това заглавие е „Пътища, които са кални друмища“, а тирето замества изпуснатата част. *„Техниката — в помощ на човека“* (лозунг). Значението е „Техниката трябва да бъде в помощ на човека“, а тирето показва, че има изпусната част.
- 61.2. В простото и в сложното изречение тирето се използва, за да обозначи изпуснатата, елиптична част, която се подразбира:

* Трябва да се прави ясна терминологична (а също и графична) разлика между тире (дълга чертица) и малко тире (съединителна чертица, дефис).

Той **рисува** портрети. Тя — пейзажи.

В първия случай **оскъряваш** честта ѝ, във втория — възможностите ѝ. (Д. Димов)

- 61.3. С тире се въвежда обособено пояснение спрямо предходния текст, напр.:

Мълчала страшно Драгна — **юначната българка** (Здр. Сребров).

Чувате ли как пици една нощна птица — **зловещо и сърцераздирателно?** (А. Каралийчев).

Ако обособената част е разположена между частите на изречението, тя се отделя от двете страни с тирета:

Мене ме постави архонтът при моста на Етъра — **срещу Самоводене** — да събирам броднина (А. Каралийчев).

- Заб. Съставни приложения се отделят с тире от предшестващото определяемо съществително, а след тях се пише затваряща приложението запетая, напр.:

Страните — **членки на Организацията за балканско сътрудничество**, ще приемат резолюция.

- 61.4. В рамките на изречението тире се поставя между еднородни части с по-конкретно значение и обобщаваща за тяхното съдържание дума или израз, напр.:

Слънцето се поусмихна, повя южен вятър — **природата започна да се събужда**.

Тази употреба на знака тире е точно обратната спрямо употребата на двоеточието, когато след обобщаващата дума следват изреждания на еднородни части с по-конкретно значение.

- 61.5. Тире може да бъде поставяно и след обобщаваща дума, след което се разполагат конкретизиращи еднородни части — словосъчетания и изречения, напр.:

Една въдичка. **Такава** — **тънка, лъскава, от чиста стомана** (Здр. Сребров).

- 61.6. Тире се употребява за отделяне на вметнати изречения или част от изречение с цел те да бъдат логически изтъкнати, напр.:

Те — **аз мисля тъй** — нямат какво да правят тук.

- 61.7. Между части от изречение или между отделни изречения от състава на сложното изречение, когато втората част допълва първата или пък рязко се противопоставя на нея, напр.:

А житото и просото останали — **не ги и погледнал** (Здр. Сребров).

Нали е бил от малък без родители — **и все рибар...** (Здр. Сребров).

Обикновено е весел — **освен когато има грижи**.

- 61.8. Между две безсъюзно свързани прости изречения, когато второто от тях представлява резултат, следствие или основание на първото, напр.:

Много се чудих — **имат ли, нямат ли място такива разсъждения**.

Необходимо беше да се действа — **това беше безспорно**.

„ Кавички

62. Кавичките са знак, чиято основна функция е да отделя чужда реч или странично, неизвестно название спрямо контекста, в който се среща. Те са двоен знак, тъй като се поставят пред и след чуждата, страничната реч или страничната дума.

Кавички се употребяват, както следва:

- 62.1. При пряка реч и цитиране на чужда реч.

- 62.2. За отделяне на приложения, които са собствени имена или които функционират като собствени имена, към определяеми съществителни за различни обекти. Обектите могат да бъдат от следните типове:

- 62.2.1. Обекти с административно-делови характер. Названия на обекти със стопански и културен характер са названията на учреждения, организации, дружества, сдружения, отдели; названията на заводи, фабрики, фирми; търговски и транспортни обекти; булеварди, улици, жилищни комплекси; бюра; културни заведения и формирания; спортни отбори и др. Напр.:

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, храм-паметник „Александър Невски“, бул. „България“, църква „Св. Пантелеймон“, читалище „Светлина“, Българска авиокомпания „Балкан“, ЕСПУ „Елин Пелин“, Модна къща „Стил“, завод „Електроника“, мина „Елишица“, хотел „Амбасадор“, почивна станция „Вежен“, ресторант „Рила“, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, управление „Горско стопанство“, отдел „Писма на читатели“, ТЕЦ „Земляне“, АЕЦ „Козлодуй“, футболен клуб „Левски“, къща музей „Иван Вазов“, хор „Кавал“, театър „Съзвездие и смях“.

- 62.2.2. Названия на административни райони и селища, на хижи, къмпинги, изкуствени водоеми и др.:

район „Средец“, хижа „Вадата“, къмпинг „Градина“, язовир „Искър“.

- 62.2.3. Предмети от производството и бита. Названия на такива предмети са:

товаро-повдигащи машини „Балканкар“, телевизор „Сони“, лека кола „Фолксваген“, експрес „Синият Дунав“, мотопед „Пежо“, прах за пране „Тема“, тапети „Ботекс“ и др.

- 62.2.4. Сортове културни растения, породи животни, изкуствени и естествени материали и под. Названия на такива обекти са например:

ябълка сорт „Златна превъзходна“, домати сорт „Идеал“, кокошка порода „Роуд-айланд“, цимент „Портланд“ и др.

- 62.2.5. Различни храни. Названия на храни са например:

хляб „Стара Загора“, сирене „Рокфор“, дъвка „Орбит“, шоколад „Своге“ и др.

- 62.2.6. Звания, награди, ордени, конкурси, напр.:

научно звание „доцент“, научна степен „доктор“, орден „Стара Планина I степен“, награда „Оскар“, турнир „Дан Колов“ и др.

- 62.2.7. Вестници, списания, поредици, книги, телевизионни канали, радиостанции и др. Названия за такива обекти са например:

вестник „Стандарт“, списание „Родопи“, поредица „Знания за езика“, новел „Герациите“, филм „Кралят на песента“, сериал „Капитан Петко Войвода“, телевизия „Демо“, радио „Експрес“, опера „Дон Карлос“, фестивал „Мартенски музикални дни“, картина „По жътва“ и др.

Във всички случаи, ако съществителното-определяемо не е употребено в текста, кавичките, ограждащи приложението, се запазват, напр.:

Гледахме „Кралят на песента“.
„Бай Ганьо“ е най-известното произведение на Алеко Константинов.
„Нова телевизия“ е един от най-гледаните канали на българската телевизия.
Купих „Златна превъзходна“.

- Заб. Ако приложението може да се употреби като нарицателно съществително и е твърде известно, придобило е гражданственост, то може да се пише без определящото съществително, с малка буква и без кавички, напр.:

Пътят беше пуст и лагата се движеше свободно.

- 62.3. Непознати думи и изрази, както и термини, чието значение се разяснява в същото изречение, се поставят в кавички или пък се изписват с друг шрифт, напр.:

С термина „делувий“ се означават ’ронливи изветрителни продукти, които са свлечени от склоновете на възвишенията и натрупвани в техните подножия; склонов насип’.

- 62.4. В кавички се поставят също думи и изрази, употребени в ироничен (обратен смисъл), напр.: *Е, той е голям „критикар“*, казано за човек, който не обича да критикува.

- 62.5. В кавички се поставят думи и изрази, произнесени с грешка, например от деца, чужденци и др., напр.: *Мамо, носът ми се „зацелвил от вятъла“*, казано от дете, което не може да изговаря звука р.

- 62.6 Кавички не се употребяват в следните случаи:

- 62.6.1. При названия на географски и топографски обекти, независимо от степента на тяхната известност, напр.:

град Кърджали, село Ковачевица, връх Ботев, местност Оборище, гора Разделна, планината Рила, река Марица, езеро Глазие, остров Св. Анастасия, курорт Албена, квартал Лозенец.

Ако в текста не е изрично назовано приложението, собственото название също се пише без кавички, напр.:

Вчера се изкачихме на Ботев.

- 62.6.2. При теми на беседи, лекции, речи, дисертации, конкурси, концерти, названия на филми, оперни, театрални представления, шоу спектакли и др., когато са написани върху афиши, покани, обявления, но са отбелязани чрез различен шрифт. Например:

(Съдържание на афиш)

Джузепе Верди
Д О Н К А Р Л О С
 Постановка на Софийската народна опера
 11 ноември 2000, 19 ч.

Препинателни знаци, употребявани в края на изречението

63. Знаците, които бележат край на изречението, са: точка, въпросителен знак и удивителен знак, а многоточието отбелязва условно „края“ на недоизказано или прекъснато изречение:

• Точка

64. Точката е основен знак за край на изречение, завършено смислово и изразено с интонация на съобщението. Означава завършеност на едно изречение (просто или сложно) и пауза между него и следващото изречение:

След малко светна огън. Бухнаха изгиви пламъци. В тяхната слаба светлина, която се поглъщаше от околния мрак, се мярнаха хора.

- 64.1. След точка не трябва да има други знаци като кавички, индекс, скоби и т.н. (освен ако текстът е цяло самостоятелно изречение, заградено от съответните знаци):

*Не са подадени от лице, което има право на жалба или протест (вж. чл. 322).
 Петър Мутафчиев пише: „За живота на цели български покрайнини през течение на векове ние не знаем почти нищо“.*

- Заб. Ако цялото изречение е в скоби или кавички, точката се поставя пред втората (затварящата) скоба или пред затварящите кавички (вж. и 89.1.1., Заб. 1.):

Езикът на книгата не е остарял и до днес. (Сихотворенията са писани в периода 1870–1875 година.) Това също говори за несъмнената дарба на поета.

- 64.2. Поставя се само една точка, която едновременно показва края на цитираното изречение и на цялото изречение, защото двете изречения имат един тип интонация — съобщителна. Когато изречението се цитира вътре в рамките на другото, точка не се пише; достатъчни за отделянето са кавичките или друг шрифт:

Петър Мутафчиев пише: „За живота на цели български покрайнини през течение на векове ние не знаем почти нищо“, което показва колко оскъдни са сведенията и паметниците за миналите ни съдбини.

- 64.3. Ако цитираното изречение изразява друга интонация, въпросителният или удивителният знак се пишат вътре пред кавичките, след което се поставя точката. Така се маркира различната интонационна структура на изречението:

Ботев поставя на своя фейлетон мотото: „Дали се зора довърши, или се две ноци смесиха?“.
Финалът на стихотворението е изведен в отделен стих: „Ще дойдеш ти, очакван ден!“.

- 64.4. Когато изречението завършва със съкратена дума, след която се пише точка, втора точка не се поставя:

От тази емисия гражданите са закупили спестовни облигации на стойност 1,120 млн. лв.

Въпросителен знак

65. Въпросителната е знак, който стои в края на въпросителното изречение:

Искаш ли да дойдеш? Кога? Къде ще ходим?

- 65.1. При изразяване на съмнение или недоумение въпросителният или удивителният знак може да се поставят в скоби до думата или фразата, за да се подчертае изразяваното отношение:

Можеш да кажеш, че той е честен човек (?) и няма да бърка в меда.
Дълбоко се съмнявам (?) и вече ми е омръзнало да говорим за това.

- 65.2. Ако въпросът не е изразен пряко, а косвено — в края на изречението се поставя точка:

Това положение поставя въпроса, дали да се търсят други решения.

Но: Да се търсят ли други решения?

Удивителен знак

66. Удивителната е знак, който се поставя в края на изречения, които изразяват различни емоционални състояния — възклицание, молба, подбуда, настойчивост, заповед:

О, скрити вопли на печален странник,
напразно спомнил майка и родина! (Д. Дебелянов).

Не ми отказвай, моля те!

Ела!

Няма да дойда!

Никога вече! Не!

Обикновено в художествената литература се среща комбинация от двата знака — въпросителен и удивителен, за да се подчертае емоционалното отношение:

Няма да идва... да си оставям нивата неожгната?!

• • • Многоточие

67. Многоточие е препинателен знак, с който се означава прекъсване или недовършване на изречението поради недоизказване или прекъсване на мисълта:

*Звънтят, ехтят камбани...
Каква си, ма... бяла, бяла... каква си хубава...
Не може вече, сърце слабее, кураж се губи...*

68. При цитиране пропуснатата част от цитирания текст се означава с многото-
чие:

*Ботев е прозрял най-демократичните и здрави основи на българския народ, него-
вия „особен живот, особен характер, особена физиономия (...) смето, зародиша
в неговите общини без всяка централизация (...) дружества мъжки, женски и
детински“.*

Употреба на препинателни знаци в края на заглавия

69. Не се поставя препинателният знак точка.

*Статистически справочник за 1998 година
Премиерската среща в Охрид се отложи
Лек жребий за нашите*

70. Поставят се препинателните знаци въпросителна, удивителна и многото-
чие.

- 70.1. В края на заглавие, което е въпрос за търсене на информация, се поставя
въпросителен знак:

Докторе, защо?

- 70.2. Въпросителен знак не се поставя, когато заглавието не представлява въпрос,
с който се търси информация:

*Кога и къде да се търгува
(По материали от Чикагската борса)*

Стилистична употреба на препинателни знаци

71. Наред със задължителната употреба на препинателните знаци, която се определя от основния за българската пунктуационна система синтактичен принцип, съществуват и случаи, в които има възможност за избор между два или повече препинателни знака или случаи, в които употребата на даден препинателен знак е факултативна (незадължителна) — неговата употреба е в зависимост от избора на пишещия. В тези случаи се говори за стилистична употреба на препинателните знаци — изборът е свързан с лични предпочитания или се е установил във връзка с по-общо стилово разслоение в езика. Близки до стилистичната употреба са и някои употреби на препинателните знаци като знаци за графично оформяне на текста — когато тяхната

употреба отново зависи от избора на пишещия. Българската пунктуация предоставя възможности за избор между различни препинателни знаци вътре в изречението, в края на изречението и между отделни изречения в рамките на текста. Относително рядко се използват някои препинателни знаци вътре в рамката на отделна дума или форма на думата — в този случай тяхната употреба е тясно свързана с употребата им като знаци за графично оформяне на текст.

- 71.1. Най-честият избор вътре в рамките на изречението е между запетаята — знак с най-малка разграничителна сила, тирето — знак с по-голяма разграничителна сила и скобите — знак с най-голяма разграничителна сила.

Така, запазвайки външната благопристойност, те демонстрирали истинско презрение към установените норми. Срв. Така — запазвайки външната благопристойност — те демонстрирали истинско презрение към установените норми. Срв. Така (запазвайки външната благопристойност) те демонстрирали истинско презрение към установените норми.

- Заб. При части на просто изречение или при прости изречения в състава на сложното, които изискват ограждане със запетая или с тирета, е възможно да се използва като първи знак тирето, а като затварящ знак запетаята, за да се избегне многократната употреба на един и същи знак:

Часове след премиерата филмът е вече сензация, публиката се стича в кината, а критиката го обявява за най-добър филм на годината. Срв. Часове след премиерата филмът вече е сензация — публиката се стича в кината, а критиката го обявява за най-добър филм на годината.

- 71.2. Употребата на тире (дълга чертица) вместо запетая поражда поява на указателно значение и може да посочи тази част, върху която пада логическото ударение, докато изборът на скоби вместо запетая прави оградената в тях част повече или по-малко външна за значението на изречението:

Там, на сцената, го съзира маестрото и му поверява главната партия. Срв. Там — на сцената — го съзира маестрото и му поверява главната партия. Срв. Там (на сцената) го съзира маестрото и му поверява главната партия.

- 71.3. При използване на тирета и скоби за ограждане на част от простото изречение или на просто изречение в рамките на сложното е възможно преди затварящия знак да се постави въпросителна или удивителна — употребата тук е факултативна:

Този случай не е описан — и защо? — в рамките на тази теория. Срв. Този случай не е описан (и защо?) в рамките на тази теория. Те — разбира се! — приеха с благодарност. Срв. Те (разбира се!) приеха с благодарност.

- 71.4. По-рядко изборът вътре в просто или сложно изречение е между тире и двоеточие:

Хубавото на изданието е, че има обратна връзка — винаги се публикуват отговорите. Срв. Хубавото на изданието е, че има обратна връзка: винаги се публикуват отговорите. И най-далечният път започва с едно нещо — с първата стъпка. Срв. И най-далечният път започва с едно нещо: с първата стъпка.

Заб. Понякога изборът на двоеточие вместо тире дава възможност да се избегне употребата на много тирета:

В Китай например трудно бихте могли даделите хората по тяхното вероизповедание: този е конфуцианец, онзи — даоист, а другият — будист. Сrv. В Китай например трудно бихте могли даделите хората по тяхното вероизповедание — този е конфуцианец, онзи — даоист, другият — будист.

71.5. Кръглите и правите скоби имат специфична, нездължителна употреба вътре в изречението, при която не могат да бъдат заменени от друг препинателен знак. Като правило тези употреби са характерни за по-сложни текстове и се свързват с възможност за различни прочити на изречението.

71.6. В скоби може да се огради отделна дума, най-често предпоставено определение. В този случай скобите са знак, че изречението може да бъде четено с логическо ударение върху определяната дума или да бъде разбирано и без значението на думата в скоби:

В книгата Раковски се разглежда като вдъхновен идеолог за (българско) всемогъщество [= Раковски се разглежда като идеолог на всемогъществото изобщо и в частност на българското всемогъщество]. Сrv. В книгата Раковски се разглежда като вдъхновен идеолог на българското всемогъщество. Тези (революционни) писатели от нов тип знаят, че е абсурдно да поставят таланта си в служба на някаква кауза [= Тези писатели от нов тип, които могат да бъдат и революционни, знаят че е абсурдно...]. Сrv. Тези революционни писатели от нов тип знаят, че е абсурдно да поставят таланта си в служба на някаква кауза.

71.7. В рамките на отделната дума се използват скоби, чрез които се огражда нейна част — най-често ясна словообразуваща или формообразуваща единица, което дава възможност цялото изречение да получи едновременно два прочита:

Какво се случи в Плевен — фитилът „Плам(н)а“. Сrv. Какво се случи в Плевен — фитилът „Плама“ и Какво се случи в Плевен — фитилът пламна. 1989 — година на (р)еволюцията. Сrv. 1989 — година на революцията и 1989 — година на еволюцията.

Заб. Ако с думата, чиято първа част е оградена в скоби, е в началото на изречението, понякога се използват и две главни букви, за да се подчертае двойният прочит:

*(Не)Удобството на парите... и (Не)удобството на парите...
(Вся)Кой краде? и (Вся)кой краде?*

71.8. Изборът на препинателни знаци в края на изречението отразява по-общ избор между различни езикови средства за представяне на въпросителност, на емоционално или оценъчно съдържание в изказа.

71.9. В края на обикновено повествувателно изречение освен точка може да бъде употребена въпросителна или удивителна. Тези знаци придават на повествувателното изречение смисъл на въпрос, насищат го с подчертано емоционално значение или показват някакво оценъчно отношение:

*И у нас децата няма да бъдат забравени. Сrv. И у нас децата няма да бъдат забравени? Сrv. И у нас децата няма да бъдат забравени!
На сергиите имаше какво ли не. Сrv. На сергиите имаше какво ли не!*

Заб. Особено често препинателният знак — въпросителна, удивителна или многоточие — е единственият сигнал за въпросителност, емоционално или оценъчно съдържание или недоизказаност при едносъставни изречения;

Преход. Срв. Преход...

Първите седем години. Срв. Първите седем години?

Пристигна. Срв. Пристигна!

- 71.10. В края на въпросително изречение вместо въпросителна може да бъде употребена удивителна, която прибавя към въпросителността и емоционално или оценъчно отношение:

Абе, лошо ли ти е тука, бе? Срв. Абе, лошо ли ти е тука, бе!

Виждаш ли ме да вървя от къща на къща в търсене на несъществуващо съкровище!

- 71.11. По-рядко в края на въпросителни изречения може да се употребят едновременно въпросителна и удивителна или в края на възклицателно изречение — удивителна и въпросителна:

Нима не искаш да бъдеш богат? Срв. Нима не искаш да бъдеш богат?!

Ей Богу, къде позволяват така!?

Заб. Въпросителна, удивителна или комбинация от тези два знака може да бъде употребена самостоятелно, без да фиксира край на изречение в диалог:

— *Съвсем точно си спомням, че заедно взехме това решение вчера.*

— *? [= Наистина ли взехме това решение заедно?]*

- 71.12. Употреба на въпросителна или на удивителна е възможна, макар и доста рядко, след многоточие вместо употреба само на многоточие:

И той действително пристигна навреме... Срв. И той действително пристигна навреме...?

А когато успя да си купи първата собствена кола... Срв. А когато успя да си купи първата собствена кола...!

- 71.13. Някои от препинателните знаци, използвани вътре в изречението или в неговия край, имат специфична употреба в рамките на текста. В този случай се прави избор между шпацията, която сигнализира разграничаването на отделните изречения, и даден препинателен знак.

- 71.14. Употребата на тире (дълга чертица) слага ударение върху по-голямата обвързаност между конкретните (две) изречения в рамките на целия текст:

След като хората вярват в толкова много неща, които не са съществували в действителност, защо задължително трябва да вярват във всичко, което е съществувало реално? — Дали това е само избор между истината и лъжата? А може би греша? Може би тези хора все пак се замислят? — Не знам.

- 71.15. Другият знак, който е близък по значение на тирето и който може да бъде избран вместо шпацията, е многоточието — в тези случаи, когато предходното изречение не завършва с многоточие:

А може би греша? Може би тези хора все пак се замислят?... Не знам.

- 71.16. Скобите, като знак с най-голяма разграничителна сила, могат да се използват за ограждане на толкова и такива изречения в рамките на текста, които да представят втори поток информация или втори план на интерпретация — освен избрания като основен за целия текст:

И хората чинно започнаха да подават молби за свидетелство за съдимост. (Защото гражданското „съзнание“ няма нищо общо с гражданското общество!) Заговори се, че и паспортните такси щели да хвъркнат [...]

Спектакълът е организиран по класическото изискване за единство на време, място и действие. Професорът (Боян Пенев) и Преводачката (Дора Табе) гостуват на Поета (Ян Каспрович) и на Мемоаристката (Маруся Каспрович).

След завършването на тържеството иконата е предадена за временно съхранение в сейфа на банката и досега се намира там. (Музеят няма условия да съхранява и експонира...)

- 71.17. Освен въпросителна при заглавие на текст, както и при подзаглавие, могат да бъдат употребявани и други препинателни знаци. Широко разпространеното изискване за краткост на заглавието или подзаглавието прави особено удобни за пълно изразяване на търсения смисъл препинателни знаци като тире, двоеточие, скоби или удивителна, многоточие (вж. описаните вече стилистични употреби). По същия начин се оформят и наименования на конференции, симпозиуми, сбирки:

Поводът Срв. Поводът?

Делегацията на МВФ пристига утре Срв. Делегацията на МВФ пристига утре? Срв. Делегацията на МВФ пристига утре! Срв. Делегацията на МВФ пристига утре...

Министрите са оптимисти — премиерът е реалист Срв. Министрите са оптимисти — премиерът е реалист...;

(Не)Удобството на парите?

Българската културна политика: дилеми и перспективи [заглавие на съобщение за научна конференция на същата тема].

Стилистична употреба на знаци за графично оформяне на текст (малко тире, наклонена черта и др.)

72. Съвременната графична практика позволява извънредно много възможности за избор при знаците за графично оформяне на текст. В повечето случаи изборът е изцяло на пишещия. Най-често този избор се свежда до употреба на малко тире (дефис) и на наклонена черта. Знаците за графично оформяне на текста се използват със стилистични цели вътре в изречението и при свързването на отделни текстови цялости.
- 72.1. Малкото тире се използва с цел да разчлени отделни думи. В най-честия случай това са термини. Акцентът може да падне и върху отделни семантични елементи от значението на думата, ако тя не е термин, както и да подчертае основната форма на думата, когато тя е употребена с показатели за морфологични категории.

В източната култура **не-комуникативното, не-човешкото, не-семиотичното** винаги присъства доста близко, докато **не-семиотичността** е грижливо избягвана в Европа. Срв. В източната култура **некомуникативното, нечовешкото, несемиотичното** винаги присъства доста близко, докато **несемиотичността** е грижливо избягвана в Европа.

Гръцката етимология на 'антропос' (човек) означава онзи, който е обърнат и гледа нагоре, а в 'чело-век' се поставя определителят „чело“ — най-високата част на самото лице.

Пак Борхес описва това себеразтваряне, себеидентифициране на **Аз-а**, на **Аз-ове-те**. Срв. Пак Борхес описва това себеразтваряне, себеидентифициране на **Аза**, на **Азовете**.

- 72.2. Малко тире се употребява в присъединително значение, когато пишещият иска да представи определено словосъчетание като една дума.

Текстовете на Раковски — този единствен **войвода-поет-и-учен**, са наистина уникални в нашата културна история. Срв. Текстовете на Раковски — този единствен **войвода, поет и учен**, са наистина уникални в нашата културна история.

И едно от имената на тази вечна пътеводителка е **аз-не-знам**. И във всички други грешни и пагубни посоки пише едно и също: **аз-знам**. Срв. И едно от имената на тази вечна пътеводителка е **Аз не знам**. И във всички други грешни посоки пише едно и също: **Аз знам**.

- 72.3. Наклонената черта може да свързва две думи или части от думи в присъединително или противопоставящо отношение, което позволява съответно различни прочити на изречението:

Това разположение на залата определя не толкова **движението/покоя**, колкото безцелното сноване, мотаене, спиране около изложените скулптури. [= Това разположение на залата определя не толкова движението и покоя...; Това разположение на залата определя не толкова движението или покоя...]

Резултатът от разговора между критика и художника е най-вече в очертаването на основните характеристики на критика — неговата **а/мобилност, не/информираност, без/паметност**, професионални **не/предпочитания** и лични **без/вкусове**.

- 72.4. В различните стилове на съвременния български език се използват и многобройни знаци за отбелязване на отделни текстови цялости — знак звездичка (астериск) [*], знак плюс [+], знаците за по-голямо и по-малко [>, <], тире (дълга чертица) и др.

- 72.5. Комбинации между препинателни знаци и знаци за графично оформяне на текста при кореспонденцията в интернет се използват за предаване на различни значения:

:) усмивка;
:))) голяма усмивка;
;) намигане;
:(тъга;
:(((голяма тъга.

(Вж. и Приложение 14.)

Непунктуационни функции на препинателните знаци

73. По-голяма част от препинателните знаци и някои други небуквени знаци имат и чисто графична функция — използват се за графично отделяне на думи, изрази, букви, цифри. Препинателните знаци точка, въпросителна, удивителна, запетая, двоеточие, тире, дясна скоба, кавички имат и идеографска (йероглифна) функция — употребяват се като условни знаци или за означаване на смислови отношения.

Точка

74. Като знак за графично оформяне точка се пише в следните случаи:

- 74.1. Като знак за съкращаване на думи, изрази, имена:

г. (= година), *в.* (= век), *проф.* (= професор), *чл.-кор.* и *чл.-кореспондент* (= член-кореспондент), *и др.* (= и други), *В.* (= Васил), *Ив.* (= Иван), *П. К. Яворов* (= Пейо Крачолов Яворов).

Заб. При графическите съкращения на измерителните единици час, минута и секунда се пише точка, когато с тези съкращения е означен определен момент от денонощието:

Публичната защита започна в 14 ч. и 30 мин. (или: 14.30 ч.) в Заседателната зала.

- 74.2. При номериране с римска или арабска цифра, с главна или малка буква точка се пише след цифрата (буквата):

I. ...
A. ...

1. ...
a. ...

Заб. 1. При използване на йерархична номерация точка се пише след всяка арабска цифра:

1.0.
1.1.
1.1.1.
1.1.2.

1.2.
1.2.1.
1.2.1.1.

Заб. 2. При номериране с цифра и знаците за номер (№) и параграф (§) точка се пише само след цифрата:

№ 1. ...

§ 1. ...

Ако след знаците № и § има две и повече цифри, точка се пише само след последната цифра:

№ 5–10.

№ 20, 21 и 24.

Заб. 3. Знаците № и §, както и думите *точка* (= т.), *алинея* (= ал.), *лист* (= л.) и под. се пишат само веднъж пред всички цифри:

№ 9, 10.

§ 7, 16, 19.

л. 1–6 и 8.

т. 7–10.

ал. 4 и 5.

- 74.3. При означаване на дати с цифри точка се пише след цифрата за ден и за месец. Месецът се означава най-често с арабска цифра, но е възможно да бъде означен и с римска цифра:

20.04.1876 г.

или

20.IV.1876 г.

24.05. т.г.

или

24.V т.г.

15.09.–15.10.1985 г.

или

15.IX–15.X.1985 г.

Заб. В електронни апарати дати се означават и с малко тире (вм. точка):

01-01-2000

- 74.4. Като знак с идеографска функция, точка се пише след арабска цифра за означаване, че числителното име е редно, а не бройно:

1. клас (= първи клас, I клас), но: 1 клас (= един клас).

Заб. 1. При означаване на ден от месец, година, страница, параграф, точка, член, алинея и др., след арабската цифра не се пише точка (ако цифрата не е в края на изречението):

3 март 1999 г.

24 май т.г.

Вж. § 3 на с. 5–6.

В случаите на т. 1 и 2 решението се приема от Народното събрание, а в случаите на т. 3 — от Конституционния съд.

Заб. 2. За означаване на числителни редни с дясна скоба вж. 81.4.

Заб. 3. За означаване на числителни редни с арабска цифра и буква (букви) вж. 83.11.

Въпросителен знак

75. Като знак с идеографска функция въпросителната в скоби (?) се използва в научна и публицистична литература. Знакът се пише вътре в изречението или в края на изречението (най-често в цитиран текст) за изразяване на съмнение, недоумение, неразбиране, отрицателна оценка и под. Отношението на пишещия към съдържанието или формата на изказването може да бъде засилено със съчетание на два знака — въпросителна и удивителна.

Малово (днес колиби Малчовци (?); малко вероятно е да е тъждествено със софийското село Малово).

Часослов ръкописен от XVII век (?).

Роден е през 1810 (?) в Севлиево.

Роден е около 1805 в Аджалий (?), Пазарджишко.

Когато след няколко десетилетия (!!) нашето общество има първия свой многотомен тълковен речник съкровище, то ще разполага заедно с това и с над 70 речника по отделните науки.

Удивителен знак

76. Като знак с идеографска функция удивителната в скоби (!) се използва в научна и публицистична литература. Знакът се употребява след дума или израз (обикновено в цитиран текст) за изразяване на учудване, несъгласие, предупреждение, възмущение и под. Отношението на пишещия към съдържанието или формата на изказването може да бъде засилено с използване на два знака — удивителна и въпросителна.

Към тази дума именно бил добавен според него деятелният суфикс -ач (!), който бил се срещал в местни имена от типа на Стъргач.

В момента на оживените анализи пиколото на хотела донесло бележка, в която Бърн предлагал реми (!).

В резултат на това се получават и такива изкуствени изрази като „жители этого поселения“ вместо българи или пък недомислия като „он не был из жителей этой страны и также (вообще) не из числа людей“ (!?).

Многоточие

77. Многоточие, оградено със скоби (кръгли (...), квадратни [...]) или ъглести <...>, е графично средство за означаване на пропусната част в цитиран текст. Този знак се използва главно в документална и научна литература.

Затова ние сме свикнали да гледаме на това семантично явление като на особено изразно средство, което придава образност и експресивност на речта. <...> По-внимателното вглеждане в семантичната страна на речниковия материал обаче показва, че метонимията играе много по-голяма роля в речниковия състав на езика. <...>

<...> Известното досега стилистично явление метонимия е само частен случай от по-общото явление метонимия, което играе доста съществена роля в живота на езика.

Запетая

78. Като знак за графично оформяне запетая се пише:

- 78.1. За отделяне на място, ден от седмицата и под. от дата в писма, документи, предговори към книги и др.:

София, юни 1954 г.; Боровец, 15 август 1948 г.; Неделя, 21 май 2000 г.

- 78.2. Като знак с идеографска функция запетая се пише:

1. за означаване на десетични дробни:

1,5; 1,05; 2,4 %; 25,7 °C;

2. за означаване на деления на времето (часове, минути, секунди):

9,05 ч.; 9,05,30 ч.

Заб. 1. В електронни апарати като десетичен знак се използва точка вместо запетая:

4.57 лв.

Заб. 2. В електронни апарати цифрите за часове, минути и секунди се отделят с двоеточие:

13:20:06 ч.

Двоеточие

79. Като знак за графично оформяне двоеточие се пише:

79.1. В края на писмо, молба или друг документ пред подпис на лице:

С уважение:...

Получател:...

Изпраща:...

Директор:...

Подател:...

(Ив. Иванов)

Заб. В печатни произведения, филми, телевизионни предавания и под. между думите *редактор, художник, технически редактор, коректор, преводач, рецензент, автор, водещ, сценарист, оператор, режисьор, продуцент* и т.н. и името на лицето не се пише двоеточие. Обикновено двата вида данни са разграничени шрифтово или са написани на различни редове:

Редактор Б. Василев

Сценарист

Г. Мишев

Рецензенти Б. ИВАНОВ, А. ПЕТРОВ

79.2. Като знак с идеографска функция двоеточие се пише между арабски цифри:

1. за означаване на резултат от състезание (вм. предлог *на*):

Срещата завърши наравно — 3:3.

Националите ни отстъпиха с 65:87;

2. за означаване на съотношение между величини (вм. предлог *към*):

мащаб 1:2 500 000

риск 1:5 000;

3. за означаване на време в часове, минути, секунди (вм. съюз *и*) (обикновено в спортни съобщения):

10:25 ч., 15:07 мин.

Тире (дълга чертица)

80. Като знак за графично оформяне тире (—) се пише в следните случаи:

80.1. За отделяне речта на различни лица в интервюта (главно в публицистичния стил). Репликите се пишат на нов ред, започват с тире, като са разграничени и шрифтово:

— *Кои са вашите любими композитори?*

— *Всички български композитори. Убеден съм, че всеки автор, когато пише творбата си, оставя късче от сърцето си.*

80.2. При оформяне на рубрики, разположени на нов ред и неномерирани с цифри или букви (предимно в административни документи, публицистични материали, научни текстове и др.):

Анотации се поместват:

- в каталозите на издателствата;
- в рубрики за нови книги на вестници и списания;
- към отпечатана книга.

80.3. Като знак с идеографска функция тире се пише между думи или цифри в следните случаи:

80.3.1. За означаване на съединително отношение:

1. при именуване на теория, хипотеза, закон, учение, договор и под. чрез свързване на имената на създателите (авторите) им:

хипотеза на Кант—Лаплас, закон на Стефан—Болцман, спогодба Политис—Калфов;

2. при свързване на взаимнообусловени и съпоставими явления:

тезис език—действителност—език, антонимия вътрешна лингвистика—външна лингвистика, взаимодействие личност—култура, опозиция родно—чуждо;

3. при свързване на последователни величини и при изброяване:

*уч. 1980–1981 г.; 70–80-те години на XX в.; VI–V в. пр. Хр.; кн. 1–2; т. 20–21; с. 4–5;
В уроците са включени 6–8–10 и повече задачи.*

80.3.2. За означаване на противопоставително отношение, напр. при свързване на имената на участници в състезание (вм. предлог *срещу*):

Футболната среща България—Полша ще започне в 18 часа.

80.3.3. За означаване на посока, разстояние, отдалеченост между две или повече точки в пространството или във времето (вм. предлозите *от...до*):

жп линия Русе—Варна, експрес София—Пловдив—Бургас, направление запад—изток, енциклопедия А—Я, ръкописи IX–XVIII в., Иван Вазов (1850–1921).

80.3.4. За означаване на интервал (вм. предлог *до*):

ул. Свобода № 16–18, книги по 5–8 лв., дължина 2,5–3 м, с. 5–10, през 70–90-те години.

80.3.5. За означаване на приблизителност:

Останах само 15–20 минути. Донесох ти 10–12 страници. Ще ти се обадя в сряда—четвъртък.

Скоби

81. Като знак за графично оформяне скоби, най-често кръгли (), се използват в следните случаи:

81.1. За заграждане на други препинателни знаци — въпросителна, удивителна (или двата знака заедно), многоточие (вж. 75., 76., 77.).

- 81.2. За заграждане на арабски цифри и на малки букви при означаване на единични обекти (главно в научната литература):

Ясно е, че примерът (1) се различава съществено от (2) и (3) по смисъл. Изречения като (219 б) не са свойствени за български език — нормалното свързване е (219 в).

- 81.3. За заграждане на арабски цифри при означаване на алинеи към членове на закони, нормативни актове и под. (в юридическа литература):

Чл. 86. (1) Народното събрание приема закони, решения, декларации и обръщения. (2) Законите и решенията на Народното събрание са задължителни за всички държавни органи, организациите и гражданите.

- 81.4. При номериране на рубрики с арабска цифра и малка буква се пише дясна скоба. След скобата не се пише точка.

Заб. Дясната скоба след арабска цифра има и идеографска функция — означава редно, а не бройно числително име. В този случай дясната скоба е равнозначна на точка: 1) и 1. означават 'първо'. Вж. и 74.4.

Кавички

82. Като знак за графично оформяне кавички се използват в следния случай:

- 82.1. Вместо общи елементи (думи, изрази, цифри) в предходни редове на таблици, списъци и под., като може да се изпише и само едната част на кавичките:

1845	№	3247	—	21	екз.	
”	-	7399	—	36	”	
”	-	7257	—	6	”	гар.
1847	-	6082	—	10	”	”
”	-	7565	—	19	”	

- 82.2. Като знак с идеографска функция кавички се използват за означаване на оценка на пишещия към съдържанието на изказването (напр. отрицателна оценка):

*Отборът „се прослави“ на последното състезание.
Веднага стана известно „обективното“ му отношение.*

- 82.3. Употребата на кавички за ограждане на букви, буквени съкращения и цифри не се препоръчва.

Малко тире

83. Малко тире (съединителна чертица, дефис) (-) е знак с няколко функции — графична, правописна, пунктуационна, и се използва в следните случаи:

- 83.1. При изписване на двойни лични и фамилни имена и на съставни географски имена:

Ана-Мария, Константин-Кирил Философ, А. Теодоров-Балан, Х.-Е. Бичер-Стоу, Австро-Унгария, Елзас-Лотарингия.

83.2. При изписване на термини и названия, означени с букви и цифри:

Ту-154, Аполо-13, МИГ-2000 С.

83.3. При изписване с цифри на телефонни номера, банкови сметки:

тел. 983-36-35, с/ка 100-500-600-7.

Заб. Цифрите могат да се изписват и без малко тире — само с интервал между отделните групи цифри:

тел./факс 800 999.

83.4. При изписване на графически съкращения и при съкращаване на сложни думи:

г-н (= господин), г-жа (= госпожа), г-р (= доктор), у-ще (= училище), зам.-директор (= заместник директор).

83.5. При означаване на разчленено изговаряне на думи при скандиране или провикване:

По-бе-га!

83.6. При полуслято изписване на сложни думи:

министър-председател, телеграфо-пощенски, черно-бял, Иван-Вазови разкази, сто-двеста, горе-долу, бим-бам-бум.

83.7. При изписване на сложни думи, чиято първа част е числително име, означено с цифра:

5-дневен, 100-годишнина, 2-3-стаен апартамент, ¼-финален мач.

83.8. При изписване на сложни думи, чиято първа част е означена с буква:

П-образен, β-лъчи.

83.9. При изписване на формите за сравнителна и превъзходна степен на прилагателните имена и наречията, образувани с частиците *по* и *най*:

по-нов, по-весела, по-скъпо, най-нов, най-големи, по-добре.

83.10. При изписване на неопределителните местоимения и местоименните наречия, образувани с частиците *еди-*, *-годе* и *-що*:

еди-кой, еди-къде, що-годе, току-що.

83.11. При изписване на числителни редни с арабска цифра и букви от края на числителното редно, които не съвпадат със съответното числително бройно:

1-ви, 2-ри, 3-ти, 4-ти, 5-ти, 5-ата, 8-ия, 10-ият, 90-те.

Заб. След римски цифри не се изписват букви:

X Международен конгрес, I част, V глава.

83.12. При изписване на две и повече сложни думи, които имат еднаква втора основа, изпусната при първата (първите) дума (думи):

макро- и микрокосмос, централно- и източноевропейски, едно-, дву- и триетажни сгради.

83.13. При пренасяне на части от думи на нов ред:

ро-ди-на, ис-то-рия, управ-ле-ние.

Ударение

84. Ударение (`) се пише в следните случаи:

84.1. Върху отделни думи, за да се избегне двусмислие в текста:

сѐдмица — седмѝца, хѝра — хорѝ, пѝра — парѝ.

84.2. Върху частицата за сравнителна степен *по*, когато тя е пред съществителни имена, глаголни и предложни изрази (за да се разграничи от предлога *по*):

пѝ юнак, пѝ харесвам, пѝ го прозореца.

84.3. В някои специални издания, напр. речници, учебници за чужденци.

И

Надреден знак с вид на ударение

85. Надреден знак с вид на ударение се поставя над формата на личното местоимение за 3 л. ед.ч. ж.р. дат. падеж (*ѝ*) и над кратката форма на притежателното местоимение в ж.р. ед.ч. (*ѝ*):

Съобщи ли ѝ, че сестра ѝ ще пристигне утре?

Апостроф

Апостроф

86. Апострофът (') е надреден знак във вид на запетая и се употребява в следните случаи:

86.1. За отбелязване на изпусната буква (букви) в дума:

нек' (= нека), наш'те (= нашите), 'га чуеш (= кога чуеш).

86.2. При съкратено изписване на години, когато е ясно за кой век става въпрос:

Зимна олимпиада '98 (= 1998), БНТ '99 (= 1999).

Заб. Година може да се изпише съкратено и по друг начин, напр. с тире:

Експо-70.

86.3. При изписване на чужди думи и собствени имена:

шарже д'афер, Жана д'Арк, Кот д'Ивоар, Дж. дел'Агата, О'Конър.

Наклонена черта

87. Наклонена черта (/) се използва в следните случаи:

87.1. За отделяне на стихове, когато мерена реч е написана на един ред:

*Но съмна вече! И на Балкана / юнакът лежи, кръвта му тече. — / вълкът му ближе
лютата рана, / и слънцето пак пече ли — пече! (Хр. Ботев).*

87.2. При изписване на графически съкращения и на съкращения за изразяване на отношение:

с/ка (= сметка), 60 км/ч, 10 имп/мин, 80 лв./кв. м.

87.3. При изписване на обикновени дроби:

1/2, 3/4.

87.4. За отделяне на телефонен код и номер:

02/700-300.

Заб. Кодът може да бъде записан и в скоби:

(02) 70-03-00.

87.5. При означаване на формат, размер:

дограма с каси 202/30 — двукрили, формат 70/100/16.

87.6. За свързване на присъединителни, противоположни или алтернативни единици:

*преводи от/на английски, дублетът проблем/проблема, категорията определе-
ност/неопределеност, тел./факс 900-90-90, опозицията св.в./несв.в., купува/наема
магазин, сума с/без ДДС, тел. (да/не).*

Графични и пунктуационно-правописни средства за оформяне на текст

Членение на текста

88. В зависимост от темата и обема на текста, от избора на автора могат да бъдат използвани различни начини за организиране на материала и структурното му оформяне. Членението на текста и разграничаването на частите му зависят от типа текст — научен, административен, публицистичен, художествен (прозаичен, поетичен).

Текстът, особено ако е по-голям (книга, сборник), може да бъде разчленен на по-малки самостоятелни по съдържание части (дялове, раздели, подраздели, части, глави, параграфи, статии и пр.). Наред с тези постоянни части в големи текстове се срещат и факултативни части като предисловие, увод (въведение), пролог, послесловие (заключение), епилог. Освен обемно членение авторът може да използва и контекстно членение на текста. При този вид членение се разграничават: реч на автора (повествование; описание на природата, лицата, обстановка и др.; разсъждения на автора), чужда реч (диалог, цитиране), полупряка реч.

Специфично средство за членение на писмената реч е абзацът, част от текста между два нови реда. Абзацът започва на нов ред с главна буква и се отделя с отстъп отляво.

Специфични текстови знаци са типографските средства за членение на текста:

1. черта в края на раздел, глава, статия; в края на страница — за отделяне на бележка (бележки) от основния текст на същата страница;
 2. звездичка (или звездички) — *, * * * (вм. заглавие или рубрика);
 3. верига от точки или тирета — за отделяне на по-малки части от текста.
- 88.1. За означаване на части от текста се използват типографски средства и словни заглавия, цифрови и буквени означения. За отделяне на елементи в текста или за съдържателно разчленяване на текста се използват шрифтови средства.

Отделни части могат да бъдат оформени и по друг начин: с оставяне на няколко празни реда, с празен ред и номериране в средата на реда с римски или арабски цифри, с главни букви.

- 81.1.1. В началото на всяко произведение, а най-често и на отделните му части има заглавие. Заглавието започва с главна буква (или е изписано само с главни букви), пише се на отделен ред и се отделя пространствено и графично от следващия текст.

- 81.1.1.1. В края на заглавие, което е отделна дума, словосъчетание или съобщително изречение, не се пише точка (с изкл. на заглавие, завършващо със съкратена дума):

Един път от Стара планина
ТЮТЮН
ПРЕЗИДЕНТЪТ ПРИЕ ЕВРОШАМПИОНИТЕ НИ
Комбинатът е заплашен от спиране за втори път след 1992 г.

Ако заглавието се състои от два отделни израза, след първото словосъчетание (изречение) се пише точка (или друг препинателен знак):

ПРАВОПИС И ПРАВОПИСНА КУЛТУРА. ОСОБЕНОСТИ И РАЗ-
ВИТИЕ НА БЪЛГАРСКИЯ ПРАВОПИС
Успокой калниците, „Баварец“! Стоян ми е името...

- Заб. 1. В края на заглавие, което е въпросително, подбудително или желателно изречение, се пише въпросителен или удивителен знак (или и двата знака):

Защо пропаднаха тези „сделки“?
Дядо Коледа, не съсипвай спорта!
Жилищните записи — пирамида?!

- Заб. 2. За означаване на незавършеност или недоизказване в края на заглавие се пише многоточие:

Тази година — без меценати, догодина...
ПОМОЩ! ИДВА „ПЪТНА ПОМОЩ“...

- 88.1.1.2. Когато към заглавие на текст има подзаглавие, то се пише на отделен ред, започва с главна буква и завършва без точка в края, може да бъде в скоби или без скоби. Често подзаглавието и заглавието имат различно шрифтово оформление:

МАРИЯ КОНОПНИЦКА В БЪЛГАРИЯ
Един епизод
ЗА РОЛЯТА НА МЕТОНИМИЯТА В СТРУКТУРАТА
И РАЗВИТИЕТО НА ЛЕКСИКАТА
(Из лексикографския ми бележник)

- Заб. За пунктуацията на заглавия и подзаглавия в библиографско описание вж. Приложение 16.

Ако с подзаглавие започва съответна част от текста и ако подзаглавието е написано на същия ред, то започва с главна буква и завършва с точка, като се отделя шрифтово от текста на частта:

ОБРАЗОВАНИЕ И ПОТЕНЦИАЛ НА ВЪЗРОЖДЕНСКАТА ИНТЕЛИГЕНЦИЯ

Образование. Посочено беше, че основният белег, който идентифицира интелигента като социална личност, а интелигенцията като обществена група, е образованието. <...>

88.1.1.3. Когато заглавията на различни части в произведението трябва да бъдат степенувани в зависимост от съдържанието на въпросите в изложението (основни, второстепенни), могат да бъдат използвани главни и малки букви, различни шрифтове (прав/курсив, светъл/получерен, черен, без разредка/със разредка и т.н.), цифрови и буквени означения.

При степенуване на заглавията с цифри и букви (често комбинирани и с шрифтови средства) се използват римски и арабски цифри, главни и малки букви от българската азбука или допълнителни знаци — букви от други азбучни системи (латинска, гръцка), параграфи. С римски цифри или с главни букви се отбелязват заглавията на по-големите и основни части, а с арабски цифри или с малки букви — по-малките по обем и значение заглавия. Обикновено се използват следните комбинации:

A. — I. — I. — I) — a)

I. — A. — I. — I) — a)

След бележите за йерархия на заглавията се пишат следните препинателни знаци: точка — след всички цифри и букви, скоба — след арабска цифра и малка буква:

I. Уводни бележки

II. Съществителни имена

A. Слято писане

1. Сложни съществителни със съединителна морфема

a) С подчинителна връзка между двете части на основата

б) Със съчинителна връзка между двете части на основата

2. Сложни съществителни без съединителна морфема

Б. Полуразделно писане

В. Разделно писане

Вж. и примери в Приложение 16.

При многостепенна йерархия на заглавията се използват и други означения, напр. цифрова класификация с арабски цифри:

о. От автора

о.о. Увод

1.о.о. Социологически проблеми при проучването на съвременните градски езикови ситуации. (Към методиката на събирането на материала)

1.1.о. Предварителна подготовка на теренната работа

1.1.1. Единство и многообразие на научния обект

1.1.1.1. Синхронен „срез“ на съвременната структура на българския град

1.1.1.2. За социалната репрезентативност на информаторите

1.1.1.3. Сътрудници

1.1.1.4. Програми

1.1.1.5. Технически средства

1.2.о. Работа на терена

Шрифтовете, които се използват най-често за графично подчертаване (членение, диференциране и пр.) в печатан текст, се различават по наклона на буквите (прав и наклонен (курсив) шрифт), по дебелина на буквите (светъл, получерен и черен шрифт), по начина на набор — без или със интервал между буквите в думата (без разредка или със разредка), по размер (гармон, петит и др.). За подчертаване в текста могат да се използват и други начини: набор с главни букви, различни цетови контрасти и др.

Употреба на препинателни знаци в текст

89. В различни сфери (изречение — текст) и позиции (начало — среда — край на изречение или текст) на употреба в едни случаи препинателните знаци са едни и същи, а в други — не. В началото на текст и на изречение се употребяват многоточие и кавички, а в края — точка, въпросителна, удивителна, многоточие, скоби и кавички. Наблюдават се някои различия в една от позициите на употреба на препинателните знаци: докато в средата на текст могат да се употребят точка, въпросителна, удивителна, многоточие, скоби и кавички, в средата на изречение се използват многоточие, точка и запетая, двоеточие, запетая, тире, скоби и кавички, т.е. само три знака са общи за двете сфери на употреба на препинателните знаци.

Взаимодействие на препинателни знаци

- 89.1. Два или повече препинателни знака могат да се намират един до друг, всеки с определена функция и сфера на действие.
- 89.1.1. Когато има съчетаване на два еднакви препинателни знака, се допуска удвояване (или утрояване) само на знаците въпросителна и удивителна (или на двата знака, употребени заедно): ??, !! (или ???, !!!), ???!, ???! и т.н.

Заб. 1. Когато на едно място в текста трябва да се затворят две еднопосочни скоби се пише само един знак:

Една от причините е раздвоението на специалистите в оценките им за Ив. Вазов и П. П. Славейков (още повече, че през 1912 г. умира единият от двамата кандидати — П. П. Славейков, преди да е успял да завърши своята „Кървава песен“ (каквото е изискването на статута)).

Когато в такива случаи цялото изречение е в скоби и между затварящите еднопосочни скоби трябва да се постави друг препинателен знак, те не се сливат:

(Една от причините е раздвоението на специалистите в оценките им за Ив. Вазов и П. П. Славейков, още повече, че през 1912 г. умира единият от двамата кандидати — П. П. Славейков, преди да е успял да завърши своята „Кървава песен“ (каквото е изискването на статута)).

Заб. 2. Когато в цитат, представляващ изречение, има вътрешен цитат, в началото и края на изречението не се допускат двойни кавички:

„Ето защо заглавието на филма трябва да бъде „Два диоптъра далекогледство“.

Ако вътрешен цитат завършва с въпросителна, удивителна или скоба, които разделят двойните кавички, затварящите кавички се пишат:

Въпрос от допитването до читателите: „Какво е мнението ви за материалите във в. „Сеза“?“

Заб. 3. В определени стилове (като научен и др.) е възможно да бъдат използвани различни графични варианти на скоби или кавички. Тогава двата знака се запазват:

*За разлика от редуването на променливо я ([ʼa]~[e]) редуването [a]~[e] се извършва след съгласна.
Сборникът «Сто години народно читалище „Добри Войников“» е публикуван през 1958 г.*

Заб. 4. Когато изречението завършва със съкратена дума, не се пише втора точка:

Пореден процес се очаквал не по-рано от 2002 г.

89.1.2. При съчетаване на различни препинателни знаци редът на знаците може да бъде непостоянен или фиксиран.

а) Непостоянен е редът напр. при двойните знаци с въпросителна и удивителна: *?! или !?*; с различна последователност се съчетават и знаците въпросителна, удивителна (или двата знака заедно) и многоточие: *...?; ...!; ...?!; ...!;* или *?...; !...; ?!...; !?...*, напр.:

*От кога са тия канари...?
Какво има? Защо се връщате?...
Хайде, добър път и...!
Тука си гост!... А там е твоят дом.*

б) Точно определена е последователността на знаците въпросителна, удивителна (или двата знака заедно) и многоточие, оградени със скоби: *(?), (!), (?!)* или *(!?), (...)*; запетая, точка и запетая, двоеточие и тире (дълга чертица) могат да се пишат само след затварящата част на скоби и кавички:

*Поощрява се развитието на оригиналната и преводната литература — педагогическа и художествена („за прочитания книги“), — като се обръща внимание и на масовизирането ѝ — „да се доставят с една по-умерена цена“.
Статиите на Славейков „Отечество“, „Дето съм роден“, „Народност“ подготвят появата на незабравимата му стихотворна творба „Татковина“. А стихотворението му „Живите да работят“ — на статията „Трябва да работим“.
В паузата: „Лека нощ, деца!“: „Коки“ (14 епизод).*

89.1.3. При съчетаване на кавички с точка, въпросителна, удивителна (или двата знака заедно) и многоточие са възможни следните комбинации на знаците:

а) На първо място се поставят въпросителната, удивителната (или двата знака заедно), многоточието, ако заграденият с кавички текст е цяло изречение, изискващо съответен знак:

*„Виж тук какво има — спечелил си първа награда!“
Затова нека не си задаваме риторични въпроси („На какво ще научим децата си?!“), а просто да ги възпитаваме като достойни хора.*

б) На второ място се поставят въпросителната, удивителната (или двата знака заедно), многоточието, ако заграденият с кавички текст е част от

изречение. Посочените знаци се отнасят към цялото изречение, а не към отделената с кавички част, която завършва в края на изречението:

Ето го „юнака“!

в) Точката се пише винаги след затварящите кавички независимо от характера на заградения с кавички текст — цяло изречение или част от изречение:

„Учителят ли? Най-верният учител на художника е самата Природа със своите огнени светлини и трептящи сенки“.
Вероятно стотици хиляди са хората, които са се спирали пред табелките „няма места“.

89.1.3.1. Ако пред затварящи кавички за част от изречение има въпросителна или удивителна, тези знаци не се повтарят след кавичките:

Прочете ли „Крива ли е съдбата?“ (Не: Прочете ли „Крива ли е съдбата?“?)

Заб. Ако препинателните знаци пред и след затварящите кавички са различни, те се пишат:

Въпросът е, както казвахме като малки, „Ав или дав!“.
Най-оживени литературни и обществени спорове предизвика „Крива ли е съдбата?“.

89.1.3.2. Когато изречение завършва със съкратена дума и кавички, след затварящите кавички се пише точка, означаваща край на изречението:

В изказванията си подчертаха, че „той е добър, умен, способен и пр.“.

89.1.4. При съчетаване на скоби с точка, въпросителна, удивителна (или двата знака заедно) и многоточие са възможни следните комбинации на знаците:

а) Точката, въпросителната, удивителната (или двата знака заедно) и многоточието се пишат пред затварящата скоба, ако заграденият със скоби текст е самостоятелно вметнато изречение или израз:

Двамата ръководители произнесоха речи. (Пълният текст е публикуван на с. 2.)
Така е било (вземи историята на която щещ литература!) — така ще си остане вечно.

б) Точката, въпросителната, удивителната (или двата знака заедно) и многоточието се поставят след затварящата скоба, ако заграденият със скоби текст е част от изречение и с този израз завършва изречението:

Все някога ще дойде краят на „зимата на нашето недоволство“ (по заглавието на романа на Джон Стайнбек).
Копринарка, как я носиш тая пуцина (салтамарката)?

89.1.4.1. Когато вметнат израз в скоби завършва със съкратена дума, след затварящата скоба се поставя втора точка за край на изречението:

Тази трагедия трябва да бъде наречена оптимистична (срв. напр. и поетичен изглед, комична случка, педагогична постъпка и др.).

89.1.4.2. В бележки за автор и произведение, посочени в скоби след цитат, точка се пише след бележката, извън затварящата скоба:

За да се развива в себе си, групата има нужда от таланти. И тя си ги създава (Бл. Димитрова. Лавина).

Всеки продаваше мило за драго, всеки забравяше бедност и възраст, родители и роднини и всеки думаше: „На Балкана, на Балкана!“ (Хр. Ботев).

...Третю, йотата е една красота на граматиката, както е очевидно... (Ив. Вазов).

89.1.5. При комбинация на запетая и тире запетаята се пише на първо място:

След три деня чичо Митуш се помина. Случи се тъй — и за той много се говореше в чифлика, — че той умря в същия ден, който си беше определил за тръгване за село.

— Кое е това момче — рече Индже, — твоё ли е?

Място на индекса по отношение на препинателните знаци

89.2. Мястото на индекса по отношение на препинателните знаци се отличава със следните особености:

89.2.1. Индексът се пише винаги пред знаците точка, запетая, точка и запетая, двоеточие, тире:

Предупреждават ни, че в човешките отношения съществуват нетрайност и относителност²⁰².

Но славистиката вече се е занимавала доста и с нашия език (Добровски, Шафарик, Миклошич, Гебрауер и др.)¹³; така че филологическите среди на Запад са били запознати с някои черти на българската езикова система.

Тази книга представлява „най-търсеното и най-всестранното чешко помагало за изучаване на българския език“⁹, поради което е била „често препечатвана“¹⁰.

Заб. Когато индексът се пише след съкратена дума, той е след знака точка:

Първото издание е засвидетелствано в архивни документи от XVI в.⁶

89.2.2. Индексът се пише винаги след знаците въпросителна, удивителна, кавички, както и след затварящи кавички, предхождани от друг препинателен знак (скоба, въпросителна, удивителна, многоточие):

П. П. Славейков пише: „но, като модерен човек, нему е по-присърце да си се харесва сам той, — че на пазара се продават ония, които трябва да се харесват на другите“³.

Според К. Фотинов езикът е „най-потребно на човека орудие“, като същевременно е и фактор на „гражданско совокупление (собиране)“⁴⁰⁰.

„Естествено възниква въпросът, дали целият универсум не е съобщение, което влиза в още по-обща семиосфера?“³

„Над тази именно душевна сила на българина... не може да не се замисли човек!“²³

89.2.3. Индексът се пише пред или след знака скоби в зависимост от това, дали бележката се отнася за заградения в скоби текст или за цялото изречение:

Както се вижда от приложената карта (вж. карта № 1¹), най-обширен е ареалът на гласната фонема [a] с предходна мека съгласна.

В българските земи бяха открити едни от най-ранните медни рудници (Ай Бунар край Стара Загора)⁴.

Шпация

90. Шпация (празно място) при препинателните знаци.

90.1. Препинателните знаци точка, въпросителна, удивителна, многоточие, запетая, точка и запетая, двоеточие не се отделят с шпация от текста, който ги предхожда. Шпация се оставя след посочените знаци.

Aaa. Aaa.

Aaa? Aaa.

Aaa! Aaa.

Aaa... aaa (или Aaa).

aaa, aaa

aaa: aaa

aaa:aaa (или Aaa)

90.1.1. След знака точка не се оставя празно място в следните случаи:

а) при графически съкращения на словосъчетания и изрази:

ст.н.с.

и т.н.

1 л. ед.ч.

т.нар.

пр.н.е.

пр.Хр.

сл.Хр.

в т.ч.

м.р.

сег.вр.

т.г.

т.е.;

б) при съкратено изписване на сложни съществителни имена:

зам.-директор;

в) при изписване на дати с цифри:

10.10.2000 г.;

г) при йерархична номерация:

1.

1.1.

1.2.

1.2.1.

1.2.1.1.

1.3.

Заб. Посоченото правило не се отнася за съкращенията на съществителните собствени имена:

Хр. Ботев, П. П. Славейков, Ив. В. Иванов.

90.1.2. След знака запетая, употребен с идеографска функция, не се оставя празно място:

5,5; 0,4 %; 12,30 ч.

90.1.3. След знака двоеточие, употребен с идеографска функция, не се оставя празно място:

резултат 3:2 за гостите; мащаб 1:10.

90.2. Между препинателните знаци скоби и кавички и оградените с тях думи (изрази) не се оставя празно място. Шпация се оставя пред отварящи и след затварящи скоби (кавички):

Aaa (aaa) aaa.

Aaa „aaa“ aaa.

90.3. Пред и след препинателния знак тире (дълга чертица) се оставя празно място:

Ааа — ааа.

90.3.1. Като знак с идеографска функция тире се пише без шпация от двете страни:

*Закон на Бойл—Мариот, XVIII–XIX век, дерби „Левски“—ЦСКА, автобусна линия
София—Прага, 2–3 часа. (Вж. и примери в 80.3.)*

90.4. Между два (или повече) препинателни знака (с изключение на тире), изписани един след друг, не се оставя празно място:

! ? !... ... ? (...) ? “).

90.5. Пред и след знака малко тире (съединителна чертица, дефис) не се оставя шпация:

Жан-Жак Русо, Ил-18, две-три, 10-годишен. (Вж. и примери в 83.)

Заб. При изписване на две или повече сложни думи (като *западно- и източнобългарски*) след знака малко тире се оставя шпация.

90.6. Индексът се пише без шпация спрямо предходната дума или препинателен знак. След индекс се оставя празно място:

*ааа¹ ааа
ааа^{“1} ааа.*

Оформяне на рубрики

91. В някои стилове (научен, публицистичен, административен) за по-голяма яснота и прегледност на изложението се използва членение на текста на рубрики (т.нар. точки и подточки). Рубриците се означават с цифри (римски, арабски), с букви (главни, малки), с думи (*първо, второ* и т.н.) или с някои графични средства (нов ред, знаците тире, точка, звездичка и др.).

Когато рубриците са равноправни по значение и не е необходимо допълнително степенуване (освен подреждането), при изброяването се използват по-често арабски цифри и малки букви, а по-рядко думите *първо, второ* и т.н. В този случай рубриците могат да бъдат разположени на нови редове или да бъдат написани на същия ред, без да се отделят от останалия текст:

В декларацията е задължително да се посочи:

- 1. Названието на документа — пише се в средата на листа.*
- 2. Името на декларатора, адрес, длъжност.*
- 3. Какво точно се декларира.*
- 4. Дата, на която се пише декларацията — вляво под текста.*
- 5. Подпис на декларатора — вдясно под текста.*

Направете изводи: 1. Кое прави възможно съществуването на стиловете? 2. Как се постига единството на книжовния език?

Ако хвърляте зар, каква е вероятността да се падне: а) числото 4; б) нечетно число; в) число, по малко от 3; г) число, по-голямо от 6?

Рубриците могат да се пишат на нови редове и без номериране (с цифри, букви, думи) или с използване на някакъв графичен знак (тире, точка, звездичка и др.):

Всеки един от литературните родове се представя чрез разнообразни жанрове:
 лирически — ода, елегия, балада, лирическа песен, поема, сонет, сатира и др.;
 епически — роман, повест, разказ;
 драматически — трагедия, комедия, драма, фарс и др.

Законодателният подстил включва следните жанрове:

- закон в най-общ смисъл: конституция, кодекс, указ;
- правителствени разпоредби със сила на закон: постановление, решение, резолюция;
- устав (по вид и съдържание близък до закона) в най-общ смисъл: конкретен устав, правилник, наредба, инструкция.

Този начин на оформяне на рубрики се среща често в правилници, протоколи, решения, обяви, в публицистични материали.

Когато с рубрики трябва да бъдат разграничени и степенувани различни въпроси (главни и подчинени, основни и второстепенни), могат да бъдат използвани комбинации от цифри и букви, както и някои допълнителни знаци (латински и гръцки букви):

При това положение новобългарският период от историята на книжовния ни език може да се представи по следния начин:

А. Преднационален етап (началото на XVII в. — средата на XVIII в.)

Б. Национален етап (средата на XVIII в. — края на XX в.)

1. До Освобождението (1762–1878)

а) Първи прояви (1762–1824)

б) Начално изграждане (втората четвърт на XIX в.)

в) Ускорено изграждане (третата четвърт на XIX в.)

2. След Освобождението до Втората световна война

а) Доизграждане (1878 — началото на XX в.)

б) По-нататъшен развой (началото на XX в. — Втората световна война)

3. След Втората световна война

Правописни и пунктуационни особености при оформяне на рубрики. Оформянето на рубрики зависи и от съдържателните особености на текстовете, и от личните виждания на авторите. Ето някои по-основни положения, които трябва да се прилагат в писмени текстове.

Изречението, което въвежда рубриците, най-често завършва с двоеточие.

Белегът за рубрика се отделя от словната част с точка или с дясна скоба: след римска цифра и главна буква се поставя точка, след арабска цифра — точка или дясна скоба, след арабски цифри в йерархична класификация — точка, след малка буква — дясна скоба или точка, а след думите *Първо* (*първо*), *Второ* (*второ*) и т.н. — запетая, тире или точка.

След белег за рубрика, отделен с точка, словната част трябва да започва с главна буква. Ако белегът за рубрика е отделен със скоба, рубриката може да започва или с главна буква, или с малка буква.

Рубриката започва с главна буква, когато включва едно или повече изречения или когато трябва да се придаде самостоятелен характер на отделни думи или словосъчетания. Накрая на такава рубрика се поставя точка:

И тъй, три принципа са в основата на писменото означаване на меките съгласни в българския език:

I. Мека съгласна се отбелязва чрез буквата на съответстващата твърда съгласна, след която се пише специален знак за следващата гласна: я, ю. Към това трябва да се прибави, че:

- 1. Съчетанията от й и гласните а (също и ъ) и у се предават пак с буквите я и ю.*
- 2. Поради липса на буква за отбелязване на мекост пред ъ и за съчетанието йъ използва се за тази цел буквата я, която по този начин е натоварена с четири звукови стойности: а) я = 'а (мляко = [мл'ако]), б) я = 'я (ягода = [йагода], мая = [майа]), в) я = 'ъ (мълвя = [мълв'ъ]) и г) я = 'йъ (угоя = [угойъ]).*

II. Мека съгласна се бележи чрез буквата на съответната съгласна и знака (буквата) ъ. Този принцип е последователно прокаран за означаване на мека съгласна пред гласната о.

<...>

Моделът числително + име е рядък, но и в него няма единство:

а) Със слято писане: Трилистник, Тригорци, Петокладенци.

б) С разделно писане: Три кладенци, Три могили, Пет кладенци.

Рубриката започва с малка буква, когато включва несамостоятелни проблеми, които са зависими от последната дума в изречението, въвеждащо рубриките. Накрая на рубриката се поставя точка и запетая или запетая (ако рубриката не е последна):

Различията в общославянския състав на думите в български и руски език се дължат:

- 1) на употреба на нееднакви общославянски наименования на едни и същи предмети и понятия в двата езика.*
- 2) на стилистично несъответствие на еднакви или близки общославянски думи в български и руски език.*
- 3) на замяна на редица общославянски думи в български език с чуждоезични (най-вече турски и гръцки) и на запазване на същите думи в руски.*

Когато рубриките са кратки и са разположени вертикално, могат да бъдат написани и без препинателни знаци в края (с изключение на последната), тъй като разполагането им на нов ред достатъчно ги отделя:

Кандидатите трябва да подадат следните документи:

а) молба

б) диплом за завършено образование

в) автобиография.

Когато рубриките са разположени хоризонтално (а не на отделни нови редове), те се оформят правописно и пунктуационно както рубриките на нови редове. Вж. примери по-горе.

Оформяне на текст с пряка, непряка и полупряка реч

92. При оформяне на текстове с пряка реч, които се срещат предимно в художествения и публицистичния стил, се използват разнородни пунктуационни средства (тире, кавички), правописни средства (главни и малки букви) и композиционно-пространствени начини за организиране на текста (със или без абзац).

92.1. Пряка реч

92.1.1. Чужда реч, предадена от автора дословно, се нарича пряка реч. Пряката реч се отделя от авторската реч с тирета или с кавички. Общоприето е при диалог в художествени произведения да се употребяват тирета.

92.1.1.1. Пред пряка реч, представляща реплики на лица като самостоятелна, независима и синтактично несвързана с авторската реч цялост, се пише тире. Всяка реплика се пише на нов ред. Думите на автора пред пряката реч завършват с точка:

Извиках го. Призна всичко. Посочи и грабителите.

— *Защо не отиде в полицията да разкажеш това?*

— *Може да съм бил крадец, но подлец не искам да бъда.*

92.1.1.2. При пряка реч, представляща несамостоятелна, зависима и синтактично свързана с авторската реч цялост, се срещат три разновидности:

Авторската реч е пред пряката реч. В края на авторската реч, съдържаща глагол за съобщение (*казвам, питам, отговарям* и под.), се пише двоеточие. Пряката реч се пише на нов ред с главна буква, като пред всяка реплика се поставя тире:

От монтажната орбита се чува радостният възглас:

— *Има докосване.*

Авторската реч е след пряката реч. Авторската реч се пише на един и същи ред с пряката реч, започва с малка буква и завършва с точка. Пряката и авторската реч се отделят с тире. Пряката реч се пише на нов ред с главна буква и се въвежда с тире. Според характера на изречението в пряка реч накрая може да се постави необходимият краен препинателен знак (въпросителна, удивителна, многоточие, с изкл. на точка):

— *Чакай, аз ще слеза — рекох.*

— *Браво, земляк! — говори той.*

— *Видя ли какви коне? — повтори дядо Герги.*

— *Убодох се... сѐ тръни, тръни... — разсърди се Аго.*

Авторската реч се намира между частите на пряката реч. Възможни са два случая.

Пряката реч представя две или повече самостоятелни изречения. Тя започва на нов ред с главна буква и се въвежда с тире. Пряката реч пред авторската завършва с краен препинателен знак (въпросителна, удивителна, многоточие, с изкл. на точка). Авторската реч се отделя от пряката реч с тире, започва с малка буква и завършва с точка. След авторската реч се поставя тире, а пряката реч продължава с главна буква:

— *Ще я видите, чедо, ще я видите — високо заговори той. — Аз я видях, ще я видите и вие. Аз с очите си я видях, бяла такава, бяла.*

— *Стани, дядо, стани! — казваше му той. — Недей тѣй, стар си.*

Пряката реч е просто или сложно изречение. Авторската реч разделя пряката, отделя се от двете страни с тирета и започва с малка буква. Ако между

двете части на пряката реч, разкъсани от авторската, стои запетая, тя се поставя след авторската, пред второто тире. Пряката реч след авторската започва с малка буква:

— Оставете го — каза тя, като показва пренебрежително стареца, — нали вижда-
те какъв е. Пък и недвижда.

- 92.1.1.3. В художествената литература се срещат и други конструкции с авторска и пряка реч, в които комбинациите между двата вида реч са доста разнообразни. Напр. авторската реч, представяща сложно изречение, може да бъде разделена от отделни изречения на пряката реч. Първата част на авторската реч започва на нов ред, с главна буква и завършва с двоеточие, а втората част се отделя от пряката реч с тире, започва с малка буква и завършва с двоеточие. Пряката реч продължава с главна буква и се отделя от авторската реч с тире:

Когато сутрин станеше и по стар навик погледнеше небето, той не казваше
както преди:

— Ех, че време ли е, момчета! Пак ще се кѐпе в човешка пот майката земя. — ами
бавно и с въздишка рече: — Тежък ден ще бъде тоя — може и да вали. Човек не
трябва да вярва всякога на утрото.

- 92.1.2. Когато пряката реч няма характер на диалог, а с нея се предават единични реплики, неизказани мисли и пр., тя се огражда в кавички. Такава пряка реч най-често не започва на нов ред. При подреждане на синтактично свързаните пряка и авторска реч се срещат три разновидности:

- 92.1.2.1. Авторската реч предхожда пряката реч. Авторската реч започва с главна буква, а в края ѝ се поставя двоеточие. Пряката реч се пише на същия ред, започва с главна буква и се огражда с кавички. Препинателният знак накрая (въпросителна, удивителна, многоточие) се поставя пред затварящите кавички:

Снощи като чух каруцата, слушах, слушах, на тозчас си рекох: „Туй е каруцата на
Чауша, не може да бъде да е друга!“

- 92.1.2.2. Авторската реч се намира след пряката реч. Пряката реч започва с главна буква и се огражда с кавички. Авторската реч се отделя от пряката с тире или запетая, започва с малка буква и завършва с точка:

„Дано не ги пуснат!“ — говореше си той, развълнуван, обхванат от безпокойство
и радост.

„Ах, колко е хубаво тука!“, извика младото момиче.

- 92.1.2.3. Авторската реч се намира между пряката реч. Пряката реч се отделя с кавички, а вмъкнатата между нейни части авторска реч — със запетая или тирета. Авторската реч започва с малка буква и завършва със запетая, точка и запетая или точка. При авторска реч, отделена от пряката с тирета, е възможно пред второто тире да няма препинателен знак (вж. пример (2). Ако след авторската реч е поставена точка, следващата я пряка реч започва с главна буква (вж. пример (1) и (3):

- (1) *„Не игла, помисли си пак Шибил и въздъхна. Нож може да държи тъй в устата си, и от тоя нож човек на драго сърце би умрял!“*
- (2) *„И вълчета има! — викаха децата — в чувала са!“*
- (3) *„Бяла лястовичка — мислеше си той. — Има ли я!“*
- (4) *„Трябва да се хапне нещо — каза си той, не може!“*

92.1.3. В някои случаи пряка реч с характер на диалог се огражда с кавички. Репликите следват една след друга, а по-рядко се пишат на нов ред. Те се отделят графично само със знака кавички или и с тире като разделителен знак:

*„О, Танче! Здравей, как си?“ „Добре. Ти как си?“
Питам го: „Кафе на зърна ли взе?“ — „Не“.*

92.1.3.1. В публицистичния и художествения стил се среща пряка реч, която не е оформена графично с нов ред и тире или кавички, но не е предадена и като непряка реч. Авторската и пряката реч са разделени със запетая (тире) или двоеточие:

*БНТ върна фолка в събота, съобщи Ст. Иванов.
Какво толкова има в тези албуми? — питат се хората, купуват ги и явно не съжаляват.
Аз питам: Къде са делата?*

Заб. В публицистичния стил (най-често в заглавия) се употребяват самостоятелни изречения с характер на съобщения, твърдения, които са формуирани като пряка реч, но се различават по графичното си оформяне — липсват кавички:

*Абонати към „Топлофикация“: **Прави сте, но ни лъжете!***

92.2. Непряка (косвена) реч

При непряката реч чужда реч е предадена от автора само по смисъл. Чужда реч и авторска реч образуват сложно съставно изречение — думите на автора стават главно изречение, а чуждите думи — подчинено допълнително изречение, въведено от съюзите *че*, *да* или от въпросителна дума. Пунктуационното оформяне на непряката и на пряката реч се различават по използваните знаци:

*Той каза, че веднага трябва да заминеш. Срв. Той каза: „Веднага трябва да заминеш.“
Попита дали не са го търсили по телефона. Срв. Попита: „Търсиха ли ме по телефона?“*

92.3. Полупряка реч

Полупряката реч, характерна за художествения стил, е вътрешна реч на дадено лице. Тя е самостоятелна форма на чуждата реч и се различава и от пряката, и от непряката реч. Полупряката реч се оформя пунктуационно като авторска реч — тя не се отделя със специални препинателни знаци (кавички, тирета), както се оформя пряката реч. Но в края на полупряка реч се използват препинателни знаци (удивителна, въпросителна, многоточие), както при пряка реч:

*Шибил я гледаше учуден. Какъв ще е тоя дявол?
Това я откъсва от тежките мисли и я развлича. Идилія! Как хубаво може да се живее тук — в провинциалните грачета! Ето нейната атмосфера — с простотата на всичко и на всички...*

Цитирана реч

93. Цитатите, характерни за някои стилове на книжовния език, са думи на друго лице (или на автора на текста), които са предадени в същия вид, както са казани или написани. Към цитатите се отнасят и отделни думи, изрази, мисли, посочени дословно:

*Умберто Еко нарече тази забрава „хиперкодиране“.
А винаги може да се каже нещо, винаги ще успеем с думите „да представим по-добрата работа като по-лоша“ (както казва Сократ); в старите времена тези вербални фикции бяха наричани софизми.
Народният поет пише: „Не се гаси туй, що не гасне“.*

- 93.1. Ако цитатът се състои от едно или повече самостоятелни изречения и е отделен от авторската реч с двоеточие, започва с главна буква и се огражда с кавички:

*Не чух поне един човек да каже: „Аз ще стана по-добър преподавател, по-добър шофьор на автобус, по-добър пилот и т.н....“
Томас Ман цитира Лесинг: „Аз не съм учен, аз никога не съм имал намерение да бъда учен“.*

Заб. Съкращение в началото на цитат се отбелязва с многоточие:

Достоевски пише за Херцен: „...той е преди всичко поет. Поетът надделява у него навсякъде, в цялата му дейност“.

- 93.2. Ако цитатът се слива с думите на автора, оформя една обща, завършена мисъл и образува с тях синтактично единство, започва с малка или главна буква (в зависимост от синтактичните особености на цитата) и се огражда с кавички:

Същевременно авторът им отдава дължимото, приемайки тезата на мнозина от специалистите да се „придържат към мнението, че основните институти на феодалното общество в българските земи достигат своята пълна зрелост именно в епохата на византийското господство“.

Към своите читатели той [Ив. Богоров] се обръща с познатото свое „Здравейте милички!“.

Това е шотландска народна песен. Словото е на Робърт Бърнс, прекрасно преведено от Владимир Свинтила. Става дума за песента „За старата любов“ („За старата любов докрай, за миналите дни ти чаща нежност ми подай, за миналите дни!“) — песен, която се изпълнява хорово навсякъде, където и да сме.

- 93.3. Когато цитатът, състоящ се от едно или повече самостоятелни изречения, е разделен от думи на автора, аторовите думи се отделят с тирета или запетай:

*„Създал съм около 250–300 скулптурни творби — пише Ив. Лазаров в своите автобиографични бележки. — между тях има три, с които мога да се гордея“.
„Моят стремеж, пише акад. П. Динев, бе да погледна на фолклора като на словесно поетическо изкуство, дълбоко сродно в същината си с художествената литература“.*

Ако думите на автора са след цитата, те се отделят с тире или запетая:

„Той винаги е вярвал, че е преди всичко поет, а после учен“ — казва Томас Ман за Лесинг.

„Да говорим, това значи, че не сме сами“, се казва в една „Малка метафизика на думите“.

- 93.4. Цитат, набран с друг шрифт на същия ред или на нов ред, не е необходимо да се поставя в кавички. Запазват се само кавичките от пряка реч или вътрешен цитат.
- 93.5. Мото не се огражда в кавички.

Оформяне на текст на драматично произведение

94. Текстът на драматично произведение се отличава и по рубрикационно членение на текста на пиесата (действие, картина, сцена, явление, а в някои пиеси и пролог, епилог), и по елементи на писмения текст (действащи лица, реплики, ремарки), и по закономерности в съотношението на шрифтовете при оформяне на текста. За разлика от други текстове (напр. на художествено произведение) в драматично произведение се използват не само пунктуационни и правописни средства, композиционно-пространствено организиране на текста, но и типографски шрифтови средства като основен начин за членение на текста (набор без и със разредка, обикновен шрифт и курсив, петит).
- 94.1. Основният текст — репликата на действащото лице и името на действащото лице — се оформя по следния начин:
- 94.1.1. Репликата се отделя от името на лицето с точка и се набира с основния шрифт на текста на пиесата.
- 94.1.2. Името на лицето предхожда съответната реплика и се пише на нов ред с абзац, набира се с разредка.
- В е н ц е с л а в. Татко!*
С т а р и я т Д о д е в. Къде заминаваш?
В е н ц е с л а в. Ще видя.
С т а р и я т Д о д е в. Вече нямам нищо. С нищо не мога да ти помогна.
- 94.1.2.1. Изброяването на действащите лица в началото на пиесата се оформя с петит и с разредка. Ако има друг текст (напр. характеристики на лица), той се набира без разредка.
- Д о р о с т о л с к и, учител*
Л и л и, негова жена
- Заб. Когато в началото на действието (сцената, картината) се дава списъкът на присъстващите действащи лица, имената се набират с петит, но без разредка.
- П Ъ Р В А С Ц Е Н А*
Ж е н а т а, гядо Иван, после Доростолски
- 94.2. Спомагателният текст — ремарките — се оформят по следния начин:
- 94.2.1. Когато ремарката е в състава на репликата на действащото лице, тя се пише в скоби и се набира с курсив.

- 94.2.1.1. Ако ремарката е след името на действащото лице и пред репликата, започва с малка буква, а точка се пише след затварящата скоба:

П а в л и (учудено). Той да ги вземе...
Д я д о И в а н (отваря вратата и вика високо). С-с-ст!

- 94.2.1.2. Ако ремарката е в средата или в края на репликата на действащото лице, започва с главна буква, а точка се пише пред затварящата скоба:

Д а с к а л Т о д о р. Ех, Гунчо, Гунчо! (Връща се назад.)
З л а т и л (на вратата). Крадат, крадат! Оставиш нещо някъде, и ще го вземат.
(Влиза.) Вървят по стъпките ти, като хайдути. *(На Вида.)* Де е Андрея?

- 94.2.2. Когато ремарката е извън състава на репликата, се оформя обикновено с петит, без скоби, на нов ред със или без абзац:

Г о с п о ж а С т е ф а н и (силно извиква). Ау!
Д о р о с т о л с к и (дига глава). Какво стана?
Г о с п о ж а С т е ф а н и. Кой е този?
Издад шкафа излиза човек, облечен в дрипи. Усмивва се добродушно, лукаво и някак виновно.
Н е и з в е с т н и я т. Извинявам се... Аз съм от депутацията...

- 94.2.2.1. Ремарките за обстановка в началото на действието (сцената, картината) се набират с петит, на нов ред без абзац; ако са включени имена на действащи лица, те се отделят с разредка:

ВТОРА СЦЕНА
*От разни посоки идат жени и мъже, събират се на групи по към дъното, гледат нагоре към селото, по посока на средната улица, и оживено приказват. **С а в к а** и **К е р а н и ц а**, малко след тях и **Г а в р и л и ц а**, дотичват отляво и се спират.*

1. Български лични имена

В списъка на личните имена в българския език съзнателно не са включени т.нар. имена кръстоски, които са съставени от две имена, чиито форми се променят по личен избор. Това са имена като *Добриана* и *Добрияна*, *Мариана* и *Марияна*. Правописът им зависи от избора на едно от имената — в случая *Яна* или *Ана* като съставка в сложното съществително собствено име.

Лични мъжки имена, които завършват на гласна -о, пред която има мека съгласна, се изписват с -ьо (*Жельо*, *Вельо*, *Кольо*). По желание на носителя на личното име се допуска и изписване с буква -ю: *Желю*, *Велю*, *Колю*. Същото се отнася и за името *Йордан*. В по-стар правопис и при изрично изявено желание на лицето, което носи името, се допуска изписване *Юрдан*.

Мъжки лични имена

Аврам	Божин	Вълко	Генчо
Александър	Бойко	Вълъ	Геньо
Анастас	Бойчо	Венелин	Георги
Ангел	Бончо	Венко	Гинчо
Андон	Борис	Вергил	Гиньо
Андрей	Борислав	Веселин	Горан
Антон	Ботьо	Виктор	Григор
Апостол	Боян	Витан	Гроздан
Асен	Брайко	Владимир	Гроздьо
Аспарух	Бранимир	Владислав	Грудьо
Атанас	Бранислав	Владо	
	Братан	Вълко	Давид
Беньо	Братой	Вълъ	Дамян
Биньо		Върбан	Данайл
Бисер	Валентин	Вътьо	Данчо
Благовест	Валери		Делчо
Благой	Ваньо	Гаврил	Дельо
Богдан	Васил	Гандьо	Денчо
Богомил	Васко	Ганчо	Деньо
Божан	Велизар	Гатьо	Дечко
Божидар	Велин	Генади	Деян
Божил	Величко	Генко	Димитър

Димко	Йлко	Манòл	Панайòт
Димо	Йлчо	Ману̀ш	Пантелей
Димчо	Йльо	Маньо	Пейо
Динко	Искрен	Марин	Пенко
Динчо	Исперих	Марко	Пенчо
Диньо		Мартин	Пеньо
Дичо	Йòвко	Матей	Петко
Добри	Йòвчо	Методи	Петър
Добрин	Йòнко	Миладин	Перун
Добромир	Йòнчо	Милан	Пламен
Дойчин	Йордан	Милен	Пресиян
Дончо	Йòсиф	Милко	Продан
Доньо		Милòйко	Първан
Досьо	Калин	Милу̀ш	
Дòчо	Камен	Милчо	Ради
Драгàн	Кардàм	Мильо	Радой
Драгòй	Кирил	Минко	Радосвет
Драгомир	Климент	Минчо	Радостин
	Кòльо	Миньо	Раду̀л
Евгени	Константин	Митко	Радьо
Евлòги	Кòста	Митьо	Райко
Евстàти	Костадин	Михайл	Райо
Евтим	Косьо	Младен	Райчин
Емануил	Красимир	Момчил	Райчо
Емил	Крум		Ральо
Ёнчо	Кръстàн	Найден	Рангел
Ёньо	Кръстьо	Найо	Рафайл
Ефрём	Кубрат	Найчо	Рашко
	Күзман	Нако	Рашо
Жельо	Күйо	Наум	Росен
Желязко	Кънчо	Начо	Рүмен
Живко		Недко	Рүси
	Лазар	Нейчо	Рүско
Запрян	Лалчо	Нено	
Захари	Лальо	Ненко	Сава
Здравко	Ленко	Нестор	Самуил
Златан	Лозан	Никòла	Сашо
Златил	Лукан	Николай	Светлан
Златко	Лъчезар	Нягул	Светлин
Златьо	Любен		Светлозар
	Любомир	Огнян	Светльо
Ивайло	Людмил	Омуртаг	Сетомир
Иван		Орлин	Светослав
Йво	Максим		Свилен
Игнат	Малин	Павел	Секул
Илия	Маломир	Павлин	Серафим

Сергѐй	Станчо	Тошко	Цѐно
Симеон	Станьо	Тошо	Цоло
Симо	Стѐфан	Трайко	Цонко
Слав	Стойл	Трайчо	Цоньо
Славѐйко	Стоймен	Трендафил	
Слави	Стойко	Траян	Чавдар
Славко	Стойо	Трифон	
Славомир	Стойчо		Шишман
Славчо	Стойн	Филип	
Сокол	Страхил		Щѐрьо
Сотир	Съби	Хараламби	Щилян
Спас		Хино	
Спиридон	Таньо	Хрѐльо	Юлиян
Срѐбрьо	Ташко	Христо	Юри
Ставри	Тѐньо	Христофор	
Стайко	Теодор	Хубен	Явор
Стайно	Теодоси	Цанко	Яков
Стамат	Тѐрвел	Цаньо	Яне
Стамен	Тихомир	Цветан	Янко
Стамѐнко	Тодор	Цвятко	Януш
Станимир	Тома	Цветелин	Янчо
Станислав	Тончо	Цвѐтьо	Ярослав
Станко	Тоньо	Цѐко	Ясен
Станой	Тотьо	Цѐнко	

Женски лични имена

Аглика	Богдана	Вѐна	Гергана
Албѐна	Божана	Венѐра	Гина
Александра	Божидара	Венѐта	Гинка
Ана	Бойка	Вѐса	Гергина
Ангелина	Бонка	Вѐсела	Горица
Анелия	Борислава	Веселина	Гроздана
Анѐта	Боряна	Вѐска	Гроздѐна
Анка	Бранимира	Виолѐта	Гълъбина
Антица		Виргиния	
Антоанѐта	Валентина	Вихра	Дамяна
Атанаска	Валѐрия	Вълкана	Дана
	Ваня	Вяра	Даниѐла
Биляна	Василка		Дарина
Бистра	Васка	Галуна	Дафина
Блага	Вѐла	Ганка	Деляна
Благовѐста	Величка	Гѐна	Деница

Дѐнка	Йорда̀нка	Миглѐна	Ра̀дка
Десисла̀ва		Мйла	Радосвѐта
Детелѝна	Калѝна	Миладѝна	Радостѝна
Дея̀на	Камелѝя	Милѐна	Ра̀йка
Дилѝна	Ка̀менка	Мйлица	Ра̀йна
Дима̀на	Ка̀пка	Мйлка	Рйлка
Димитрѝна	Катерѝна	Милка̀на	Ро̀за
Дѝна	Катѝна	Мйна	Росѝна
Добринка	Ка̀тя	Мйнка	Росинка
До̀на	Кѝна	Миросла̀ва	Росица
До̀нка	Кирилка	Мйтка	Ру̀жа
	Ко̀йна	Михаѐла	Румя̀на
Ѐва	Константѝна	Младѐна	Русалѝна
Евдо̀кия	Костадѝна		Ру̀ска
Екатерѝна	Красѐна	Надѐжда	
Елѐна	Красими́ра	На̀дка	Савѝна
Елисавет̀а	Красѝна	На̀дя	Са̀шка
Ели́ца	Кремѐна	Най̀да	Свѐжа
Ѐлка	Кръстѝна	На̀ска	Свѐтла
Емили́я		Ната̀ша	Светла̀на
	Ла̀да	Нѐда	Свилѐна
Жѐни	Лазарѝна	Недѐля	Свобо̀да
Жи́вка	Ла̀лка	Нѐдка	Сѐвда
	Латинка	Незабра̀вка	Севдалѝна
Захарѝна	Лѐда	Нѐнка	Сийка
Здра̀вка	Лѐна	Николѝна	Си́рма
Зла̀та	Ли́дия	Но̀нка	Си́я
Злат̀ана	Ли́лия		Сла̀ва
Златѝна	Лиля̀на	Огня̀на	Славѐна
Зла̀тка	Лйлка	Ол̀га	Слави́на
Зо́рка	Лѝна		Сла̀вка
Зорни́ца	Ло̀ра	Павлѝна	Славя̀на
Зо̀я	Лу̀на	Пау̀нка	Сне́жа
	Любй́ма	Пе́нка	Снежана
Йва	Любй́мка	Перуни́ка	Снежй̀на
Ива̀нка	Лю́бка	Петка̀на	Софи́я
Игли́ка	Людми́ла	Пе́тра	Со́фка
Илинка		Петра̀на	Спа̀ска
Йлка	Ма̀гда	Петра̀нка	Сре́бра
Йна	Ма̀ра	Петру̀на	Ста̀йка
Ирина	Маргарй́та	Пе́тя	Стамѐна
Йскра	Марѝна	Първолѐта	Ста̀нка
Искрѐна	Мари́я		Стѐла
	Ма̀рта	Ра̀да	Стефа̀на
Йо̀вка	Мартѝна	Рада̀на	Сте́фка
Йо̀нка	Ма̀я	Радѝна	Стойлка

Стойка	Тихомйра	Храбра	
Стойна	Тодорка	Христина	Щиляна
Стойнка	Тотка		
Събина	Траяна	Цанка	Юлия
Събка	Трендафилка	Цвета	
Сълзйца	Тройна	Цветана	Яна
		Цветелина	Яница
Тамара	Фани	Цена	Янка
Тина	Фидана	Ценка	
Тинка		Цонка	

2. Имена на населени места в България

В приложението са включени имената на всички български градове, както и селищни названия, които съдържат някаква правоговорна особеност. Такива са напр. съставните названия, които много често съдържат и някоя регионална (диалектна) изговорна особеност: *Балкàн махалà*, *Бèли брег*, *Бèли бряг* и *Бял бряг*, *Бял òзвор*, но *Български извòр* и под. (за улеснение на читателите за такива названия е посочена областта, в която се намират). С оглед на трудностите при изписването на съставни (сложни) местни названия (разделно, слято или полуслято) в приложението е представена значителна част от тях.

Айтос	Бàлювица (обл. Монтанска)	Бèли пласт
Алèко	Бàнкя	Белица
Алфатàр	Бàнско	Бèло полè (обл. Благоевградска)
Алцèк	Басàрбово	Бèлово
Алèксàндър Стамбo-лийски	Батàк	Белоградèц
Àнгел войвòда	Бàтановци	Белоградчìк
Àнгелов дол	Бàцова махалà	Белодòл
Антòново	Бездèн	Белозèм
Априлци	Безмèр	Белокопìтово
Àрдино	Бел кàмен	Беломòрци
Арнау̀тино	Бèла	Беломъжите
Асèновград	Бèла Рàда	Белопòлци
Ахелòй	Бèлев Дол	Белопòляне
Ахтòпол	Бèлене	Белопòпци
	Бèли брод	Белослàв
Бàба Тòнка	Бèли брег (обл. Монтанска)	Белòтинци
Бàбек (обл. Пловдивска)	Бèли бряг (обл. Старо-загорска)	Белчìнски бàни
Бàбинска рекà	Бèли вир	Бельòво
Бàбяк (обл. Благоевградска)	Бèли дол	Беркòвица
Бàева ливада	Бèли òзвор (обл. Врачанска)	Благòевград
Бàкьово	Бèли Ìскър	Блàтска
Балкàн махалà	Бèли Лом	Боàзът
Балчìк	Бèли Òсьм	Бòбов дол
Бàльовци (обл. Софийска)		Бòбошево
		Бòгданов дол
		Бòгьовци

Божурище	Бяла поляна	Вълча поляна
Бозвелийско	Бяла река	Вълчандол (обл. Смо- лянска)
Бозово	Бяла Слатина	Вълче поле
Бойчеви колиби	Бяла черква	Вълчедръм
Бойчиновци	Бялградец	Вълчи дол (обл. Варнен- ска)
Болярово	Бяло поле (обл. Старо- загорска)	Вълчитрън
Болярски извор		Върбица
Боров дол	Варна	Въргов дол
Борово	Васил Друмев	Върли дол
Ботевград	Васил Левски	Вършец
Боян Ботево	Василковска махала	
Браковци	Васильово	Габров дол
Братя Даскалови	Велики Преслав	Габрово
Брацигово	Велико Търново	Гаврайлово
Брегово	Велинград	Гаврил Геново
Брезник	Вельово	Ганев дол
Брезнишки извор	Велювци	Гара Бов
Брезов дол	Ветово	Гара Бяла
Брезово	Ветрен дол	Генерал Гешево
Брест	Видин	Генерал Йнзово
Брусарци	Виноград	Генерал Кантарджиево
Бръшлен (обл. Русен- ска)	Виноградец	Генерал Киселово
Бръшлян (обл. Бургас- ка)	Висока могила	Генерал Колево
Бряговец (обл. Кърджа- лийска)	Висока поляна	Генерал Мариново
Бряговица (обл. Велико- търновска)	Вишеград (обл. Кърджа- лийска)	Генерал Тодоров
Брягово	Вишовград (обл. Вели- котърновска)	Генерал Тощево
Букова поляна	Владо Тричков	Георги Дамяново
Бургас	Водни пад	Георги Добрево
Бухово	Войводенец	Главиница
Бучин проход	Войводино (обл. Вар- ненска)	Глodgeво
Българово	Войводиново (обл. Хас- ковска)	Голем Цалим
Български извор	Войкова лъка	Голема Раковица
Българско Сливово	Войков дол	Голема Фуча
Бърдарски геран	Волуяк	Голем Българени
Бърза река	Вонеща вода	Голем Станчовци
Бял бряг	Врани кон	Големо Бабино
Бял извор (обл. Кърджа- лийска)	Враня стена	Големо Бучино
Бял кладенец	Вратца (обл. Кюстен- дилска)	Големо Малово
Бяла	Враца	Големо село
Бяла вода	Вълков дол (обл. Габ- ровска)	Голем Върбовник
Бяла паланка		Голем Девисил
		Голем Дервент
		Голем дол

Голям извор	Девисйлица (обл. Кър-	Долносёлци
Голям манастир	джалийска)	Долнослав
Голям поровец	Девня	Доспат
Голям чардак	Делова махала	Доспей
Горен юневек	Денница	Драгаш войвода
Горен чифлик	Дервйшка могила	Драгоица
Горна Арда	Джебел	Драгоман
Горна Бела речка	Дива Слатина	Драгомъж
Горна Бешовица	Димитровград	Дралфа
Горна Бйркова	Димово	Драндарите
Горна Брезница	Длгжка поляна	Дрен (обл. Пернишка)
Горна Василица	Добра поляна	Дреново (обл. Софий-
Горна Вереница	Добрева череша	ска)
Горна Врбча	Добри	Дрента (обл. Великотър-
Горна Липница	Добри дол	новска)
Горна Малина	Добри дял	Дрмша
Горна Мелна	Добринище	Дряново
Горна Оряховица	Добрич	Дрянът
Гороцевт	Доброглед	Дуванлий
Гоце Делчев	Добродан	Дулово
Градешница (обл. Лов-	Доброславци	Дунавци
вешка)	Добростан	Дупница
Градешница (обл. Вра-	Доктор	Дуранкулак
чанска)	Докьовци	Дъбница
Градът	Долен юневек	Дъбрава
Грамада	Долище	Дълбок дол
Граф Игнатиево	Долна баня	Дълбок извор
Гроздьово	Долна Бела речка	Дълги дел
Гроздьовци	Долна Бешовица	Дългопол
Гръблевци	Долна Василица	Дърманци
Грълска падина	Долна Вереница	
Гурково	Долна Врбча	Ёкзарх Антимово
Гълбово	Долна Градешница	Ёкзарх Йосиф
	Долна Гращйца	Елена
Даскал Атанасово	Долна Диканя	Еленов дол
Две могили	Долна Митрополйя	Елин Пелин
Две тополи	Долни Богров	Еловдол
Дебел дял	Долни Бошняк	Ёлхово
Дебелек	Долни Дъбник	Ёлово
Дебели лак	Долни Коритен	Ёнев рът
Дебели рът	Долни Лом	Ёнина
Дёбрьщица	Долни Луковит	Ёньовче
Девесилово (обл. Кър-	Долни чифлик	Ёрма река
джалийска)	Долно Дряново	Ётрополё
Девин	Долно Левски	Ефрейтор Бакалово
	Долно Ново село	

Жѣдна	Ичерà	Козлодүй
Желѣзна		Козмà Презвѣтер
Жѣлю войвòда	Йерусалимово	Кòзяк
Жѣравна	Йоàким Грѹево	Койнàре
		Кòлю Марѣново
Забѣрдо	Кàблешково	Кондофрѣй
Зàвет	Кавàрна	Кòнево (обл. Разградска,
Зàйчино Òреше	Казанлѣк	Шуменска, Кърджа-
Замфѣрово	Казàшка рекà	лийска)
Занòге	Кайнарджà	Кòньовец
Захàри Стояново	Калайджиево	Кòньовица
Звенимѣр	Калайджии	Кòньово (обл. Сливен-
Згориград	Калѣйца	ска)
Зелèниград	Кàлино	Кòняво (обл. Кюстен-
Зèмен (обл. Пернишка)	Калипèтрово	дилска)
Зèмлен (обл. Старо-	Калѣтиново	Копривщица
загорска)	Калòтина	Копчелѣите
Зèтьово	Калòфер	Корѣите
Зѣмзелен	Кàмен бряг	Кòста Пѣрчево
Златàрица	Кàмен врѣх	Кòстена рекà
Злати войвòда	Кàмен дял	Кòстенец
Златирѣт	Кàмено	Кòстинброд
Златитрап	Каолиново	Кòтел
Златица	Капитàн Андрѣево	Кочерѣново
Златѣя	Капитàн Димитриево	Крàйна
Златна Пàнега	Капитàн Пѣтко	Крàйни дол
Златоград	Карà Михàл	Крайпòле
Златоклàс	Карàисен	Крàлев дол
Златолист	Карàн Върбòвка	Крàнево (обл. Добрич-
Златопòле	Кардàм	ка)
Златосèл	Кàрлово	Крàново (обл. Силист-
Змѣйно	Карнобàт	ренска)
	Кàспичан	Крàсен дол
Ивàйловград	Катранджии	Кремєн (обл. Благоев-
Ивàн Вàзово	Кѣрмен	градска)
Ивàн Дѣмов	Килифàрево	Кремєна (обл. Добрич-
Ивàн Шишмàново	Кисѣйците	ка)
Ивàнивàновци	Кисьòвци	Кремєне (обл. Смолян-
Избеглии	Кѣтен	ска)
Илàков рѣт	Клàдни дял	Крèsна
Илиювци	Клисѹра	Криводòл
Илѣя Блѣсково	Клѣшка рекà	Кривонòс
Инджѣ войвòда	Кобѣлино	Крѣчим
Йскѣр	Кобѣляк	Крѹмовград
Исперѣх	Кòзи рог	Крушàре (обл. Сливен-
Ихтимàн	Кòзи дол	ска)

Крушари (обл. Добрич-ка)	Лютиброд	Нови Искър
Крушев дол	Лютидол	Нови пазар
Крушево (обл. Благоев-градска)	Лява река	
Крушово (обл. Бургас-ка)	Магарджица	Обзор
Крушолък	Мадан	Оброчище (обл. Добричка)
Кръкожабене	Майор Узунково	Обручище (обл. Старо-загорска)
Кубрат	Мала църква	Одърне
Кузово	Мали Върбовник	Околииите
Кула	Мали Дреновец	Омуртаг
Кулата	Мали извор	Опак
Куртово Конаре	Мали Искър	Опицвет
Кърджали	Малко Брягово	Оряхово
Кюстендил	Малко Търново	Отец Кирилово
	Малко Църквище	Отец Пайсиево
	Мало Конаре	Очиндол
	Малоградец	
Лакатник	Маломир	
Лева река	Маломирово	Павел баня
Левски	Малорад	Павликени
Лесидрени	Медковец	Пазарджик
Лесковдол	Мездра	Панагюрище
Лесковец	Меричлери	Панайот Водово
Летница	Мизия	Панайот Хитово
Лешко пресои	Милковци (обл. Габров-ска)	Патриарх Евтимово
Лилеково	Милковци (обл. Пер-нишка)	Пенковци (обл. Габров-ска)
Лилиак (обл. Търговищ-ка)	Момин сбор	Пенковци (обл. Пер-нишка)
Лилич (обл. Кюстендил-ска)	Момчилград	Перник
Лиси връх	Момчиловци	Пет кладенци
Ловеч	Монтана	Петко Каравелово
Ловнидол	Мочуре	Петко Славейков
Логодаж	Мусомища	Петрич
Лозница	Мъглиж	Петърч
Лом Черковна	Мърводол	Пещера
Лом		Пирдоп
Лопушна (обл. Варнен-ска)	Найден Герово	Писарево (обл. Велико-търновска)
Лопушня (обл. Софий-ска)	Неделино	Писарово (обл. Плевен-ска)
Луковит	Неофит Бозвелиево	
Лъки	Несибър	
Любен Каравелово	Никола Козлево	Плачидол
Любимец	Николаево	Плачковци
Люляк	Никопол	Плевен
	Нова Загора	Плиска
	Новград	Пловдив

Пòдврѣх	Рѣжево Конàре	Стòлт
Полкòвник Дяково		Стоян Займово
Полкòвник Желязово	Садово	Стоян Михайлòвски
Полкòвник Ивàново	Самоков	Стражица
Полкòвник Ламбриново	Самуил	Странджа
Полкòвник Мйнково	Сан Стефàно	Страхил войвòда
Полкòвник Сàвово	Сандански	Стрелча
Полкòвник Свещàрово	Сапарева бàня	Стърмен
Полкòвник Серафимово	Сатòвча	Стърна река
Полкòвник Таслаково	Сватбàре	Сувòрово
Полкòвник Чолаково	Свиленград	Сунгурларе
Пòлски Трѣмбеш	Свищòв	Сухиндол
Помòрие	Свòге	Съединение
Пòпгèргевци	Севлиево	Сяново
Пòпгригòрово	Седèфче	
Пòпово	Сейдол	Твърдица
Пòпрайковци	Септèmври	Тèрвел
Пòпрусаново	Сеслав	Терзийте
Пòпрусевци	Силистра	Тетевен
Пòрдим	Симедновград	Тòдор Иконòмово
Порùчик Кърджиево	Симитли	Тòнско дабе
Порùчик Чунчево	Сини вир	Топòловград
Поцѣрненци	Сини врѣх	Торбалѣжите
Правец	Сини рид	Трèкляно
Преслав	Синьо Камене	Три кладенци
Примòрско	Славейно	Триводици
Провàдия	Славяново	Триград
Профèsор Златàрски	Сливен	Трилистник
Профèsор Иширково	Сливница	Троян
Първомай	Смòлян	Трън
Пържиграх	Смядово	Тръстеник
	Созòпол	Трявна
Рàдинград	Солищà (обл. Смолян-	Тутракан
Рàдко Димитриево	ска)	Тънки рът
Рàднево	Солище (обл. Кърджа-	Тъпчилещово
Рàдомир	лийска)	Търгòвище
Рàзград	Сòмовит	Търнава
Разлòг	Сòпот	Търнак
Ракитово	Сòфия	Търнене (обл. Плевен-
Ракòвски	Средец	ска)
Рàни лист	Средни рът	Търничене
Рàни луг	Стамболййски	Търновлàг
Рибен дол	Стàра Загòра	Търносливка
Рйла	Стèжерово	Търняне (обл. Видин-
Рòман	Стенско	ска)
Русе	Стòил войвòда	Търън (обл. Смолянска)

Тянево	Царево брод	Чирпан
Угърчин	Царево дол	Чуйпетльово
Фелдфебел Дянково	Царево	Чуковезер
Филип Тотев	Царимир	Чупрене
	Цървена ябълка	
	Цървендол	Шабла
Хаджидимитрово	Челопек (обл. Врачан-	Шивачево
Хаджидимово	ска)	Шипка
Хан Аспарухово	Челопеч (обл. Софий-	Шипок (обл. Кърджалий-
Харманли	ска)	ска)
Хасково	Чепеларе	Шипот (обл. Видинска)
Хисар (обл. Кърджалий-	Червен брег (обл. Кюс-	Шипочане (обл. Софий-
ска)	тендилска)	ска)
Хисаря (обл. Пловдив-	Червен бряг (обл. Пле-	Шипочано (обл. Кюстен-
ска)	венска)	дилска)
Христо Даново	Черни бряг	Широк дол
Христо Милево	Черни Вит	Шумен
	Черновръх	Ябланица
Цани Гинчево	Черногор	Язач (обл. Старозагор-
Цар Калоян	Черноград	ска)
Цар Петрово	Чернодъб	Яким Груево
Цар Симеоново	Чернолик	Якоруда
Цар Шишманово	Чипровци	Ямбол

3. Имена на физикогеографски обекти в България

Аврамова седловина	Бүзлуджа	Голям Перелик
Авренско плато	Бунай	Голям Персенок
Айдемирска низина	Бургаска низина	Голо Бърдо
Айтоско поле	Бургаски залив	Голям резен
Алепу	Бургаско езеро	Горнотракийска низина
Арбанашко плато	Българка	Гоцев връх
Арда	Бъндеришки езера	Граово
Аркутино	Бързия	Гребенец
Атанасовско езеро	Бяла Места	
Атия		Деветашко плато
	Вакарелска планина	Девненска низина
Бабин нос	Валявишки езера	Демяница
Бански Суходол	Варненски залив	Дервентски възви-
Баташка планина	Василяшки езера	шения
Баташки Снежник	Вая	Джержман
Батовска река	Велбъждки проход	Добруджа
Баюви дупки	Велека	Долнобанско-Косте-
Бёбреш	Веренишко бърдо	нецко поле
Безбог	Верила	Доспат
Беласица	Веслец	Доспатска котловина
Бели Вит	Видима	Драгалевска река
Бели Йскър	Видинска низина	Драговйица
Бели Осъм	Вискяр	Дряновска река
Белоградчишки проход	Вит	Дунавска равнина
Белоградчишки скали	Витоша	Дуранкулашко езеро
Беломорие	Вихрен (връх)	Дъбраш
Белославско езеро	Вишеград (връх)	Дървенишка река
Богдан	Владайска река	Дяволска река
Боджерица	Владайска седловина	
Ботев	Влахински езера	Еледжик
Ботевградско поле	Връшка чука	Елено-Твърдишка пла-
Ботевградски проход	Върбишки проход	нина
Боянски водопад	Въча	Еленска котловина
Братан		Елховско поле
Братия	Гърлово	Емине
Брезнишка котловина	Глазие	Еминска планина
Бричибор	Голеш	Ерма

Етропòлска котловина	Кобилино бр̀анище	Манастѝрски възви-
Жера̀вица	Кожу̀х	шѐния
Жълти дял	Козлодуйска низина	Мандренско езеро
	Кòзница	Марица
	Ком	Маслен нос
Зав̀алска планина	Кòнчето	Ма̀тор планина
Завра̀чица	Кòнявска планина	Ма̀ркови кладенци
За̀падна Ст̀ара планина	Кòстенецки водопад	Мѐдни рид
За̀падни Родòпи	Кòтленска планина	Мѐста
Звездец	Кòтленски прòход	Мѐчи връх
Зе́менски прòлом	Кòтленско-Върбишки	Миджур
Златишки прòход	прòход	Милеви скали
Златишко полє	Кр̀есненска клис̀ура	Милевска планина
Златна Па̀нега	Крива река	Ми́лин ка̀мък
Златните мостòве	Куп̀ените	Мо̀мин двор
Змийски òстров	Ку̀телo	Мо̀мина клис̀ура
	Кюстендилско полє	Мочу̀рица
Ибърско б̀ило		Мурга̀ш
Ѝзточна Ст̀ара планина	Лѐбница	Мусала
Илийна река	Лѐвски (връх)	Мусал̀енски езера
Ильов връх	Лѐденото езеро	Мъгленик
Ѝзточни Родòпи	Лѐви Йскър	Мътвир (река)
Искр̀ецка река	Лесно̀вска река	
Йскър	Лиса планина	Недѐлина река
Йскърски прòлом	Лисец	Нес̀ебърски за́лив
Ихтиманска Ср̀една	Лòзенска планина	Нес̀ебърски полуòстров
гора	Лом	
Ихтиманско полє	Лонгòза	Овча̀рица (река)
	Лу̀да Ка̀мчия	Òвчо полє
Йòлковица	Лу̀да река	Огòста
	Лу̀да Яна	Огра̀жден
Кад̀ица	Лудогòрие	Огра̀женец (връх)
Казанл̀гшка котловина	Лудогòрско пла̀то	Око̀лчица (връх)
Калѝакра	Люба̀ш	Орел̀ек
Ка̀мен дел	Лю́лин	Орло̀вец (Джа̀но)
Ка̀меница		Осогòво
Ка̀мчийска планина	Магу̀рата (Рабйшка	Òсьм
Ка̀мчия	пещера̀)	
Кана̀рата	Мазала̀т	Пампо̀рово
Ка̀рловска котловина	Мака̀за	Па̀зарджишко-Плòв-
Карноба̀тско-Айтоска	Ма̀ла планина	дивско полє
планина	Ма̀лешевска планина	Панаг̀юрска котловина
Карноба̀тско полє	Ма̀лка Сьоткя	Панаг̀юрска Лу̀да Яна
Китка	Ма̀лък Йскър	Панѝчище
Клепту̀за	Ма̀лък р̀езен (връх)	Панча̀ревско езеро
Клису̀рска седловина	Мальòвица	Пари́лска седловина

Пёрнишка котловина	Руй планина	Струмёшница
Петрохан	Русенски Лом (река)	Същинска Срёдна гора
Пйрин		Сърнена гора
Пйринска Бйстрица	Сазлийка	Сюютлийка
Пиянец	Сакар	
Плана	Самоковско полё	Тауклиман
Плòвдивско полё	Самуиловски височини	Твърдишка планина
Побитите камъни	Санданска Бйстрица	Твърдишки прòход
Подгòрие	Санданско-Пётричко	Твърдишко полё
Поморийски полу- òстров	полё	Тёмното ёзеро
Поморийско ёзеро	Света Анастасия (ост- ров)	Тимок
Понòр планина	Свети Иван (остров)	Тйча
Пòпино-Гарванска низина	Светиийски възви- шёния	Тодòрини кукли (връх)
Попòва капа	Свещник (връх)	Топòлница
Попòво ёзеро	Свищòвско-Бёленска	Топòловски прòход
Прёдбалкан	низина	Трапёзица
Превала	Сйните камъни	Трёвненска планина
Предёла	Скакавици (Голяма и	Триградска река
Преслòн	Малка Скакавица)	Триградско ждрелò
Провадийска река	Скакля	Троянски прòход
Пръскалото	Скопарник	Трънска котловина
	Славянка	Тузлата
	Сланник	Тумба (връх)
Рабйшка могила	Сливенска котловина	Тунджа
Рабйшка пещера	Сливенска планина	Тъжа (река)
(Магурата)	Смòлянски езера	Тъмръш
Рабйшкото ёзеро	Смрадливото ёзеро	Ўрвич
Радомир (връх)	Созòполски полуòстров	Ўрдини езера
Разлòжка котловина	Софийско полё	
Резньòвете (върхове)	Срёбърна	Факийска река
Голям и Малък рёзен)	Средёцка река	Франгенско платò
Рёзовска река	Срёдна гора	
Ржана	Срёдна Стара планина	Хаджийска река
Рибаришки прòход	Средногòрие	Харманлийска река
Рйла	Стара планина	Хасекията
Рйлска река	Стара река	Хасковска река
Рйло-Родòпски масив	Старозагòрско полё	Хвойненска котловина
Рйтлите	Стйдовска планина	Хисарлъка
Рйшки прòход	Стомоплò	
Родòпи	Стража	Царевец
Рòжен	Стралджанско платò	Царичина (рид)
Рòзова долина	Странджа	Цйбрица
Ропотамò	Стрёлчанска Луда Яна	Цйганско градище
Росйца (река)	Струма	(връх)
Руен		

Чепелàрска рекà	Чèрно морè	Широколъшки Снèж-
Чèпино	Чеч	ник
Чèпинска котловинà	Чудните мостòве (Ер	Шуменско плàто
Чèпинска рекà	Кюприя)	Шумнàтица
Чèпън		
Чèрна поляна (връх)	Шàбленско èзеро	Юндола
Чернàтица	Шйпка	
Чèрни връх	Шйпченски прòход	Ястребец (връх)
Чèрни Йскър	Ширенèйка (Ширинèй)	Яденица
Чèрни Лом	(река)	Ямболско полè
Чèрни Òсьм		Янтра

4. Названия на държавите в света, техните столици и парични единици

Австралия	Канбѐра	австралийски долар	AUD
Австрия	Виѐна	ѐвро (до 31.12.2001 г. ав- стрийски шилинг — ATS)	EUR
Азѐрбајджан	Баку	манат	AZM
Албания	Тирана	лек	ALL
Алжир	Алжир	алжирски динар	DZD
Ангòла	Луанда	нова кванза	AON
Андòра	Андòра ла Веля	ѐвро	EUR
Антигуа и Барбуда	Сент Джон	източнокарибски долар	XCD
Аржентина	Буѐнос Айрес	аржентинско пѐсо	ARS
Армения	Ереван	драм	ARD
Афганистан	Кабул	афган	AFA
Бангладеш	Дака	така	BSD
Барбейдос	Бриджтаун	барбейдоски долар	BBD
Бахами	Насау	бахамски долар	BSD
Бахрейн	Манама	бахрейнски долар	BHD
Беларус	Минск	беларуска рубли	BYB
Белгия	Брюксел	ѐвро (до 31.12.2001 г. бел- гийски франк — BEF)	EUR
Белийз (бивш Бри- тански Хондурас)	Белмопан	белийзки долар	BZD
Бенин (бивш Дахомей)	Котону	франк	CFA
Бирма	(вж. Мианмар)		XOF
Боливия	Ла Пас/Сукре	боливиано	BOB
Босна и Херцеговина	Сараево	босненски динар	BAD
Ботсуана	Габороне	пула	BWP
Бразилия	Бразилия	бразилски реал	BRL
Бруней	Бандар Серй Бегаван	брунейски долар	BND
Буркина Фасо	Уагадугу	CFA-франк	XOF
Бурунди	Буджумбура	бурундийски франк	BIF
Бутан	Тхимпху	нгултрум	BTN
България	София	лев	BGL
Вануату	Порт Вила	вату	VUV
Ватикан	Ватикан	ватиканска лира	
Великобритания	Лондон	британска лира/паунд	GBP
Венесуела	Каракас	боливар	VEB
Виетнам	Ханой	донг	VND

Габон	Либервил	CFA-франк	XOF
Гамбия	Банджъл	даласи	GMB
Гана	Акра	седи	GHC
Гаяна	Джорджтаун	гайански долар	GYD
Гватемала	Гватемала	кецал	GTQ
Гвиней	Конакри	гвинейски франк	GNF
Гвиней Бисау	Бисау	песо на Гвиней Бисау	GWP
Германия	Берлин	евро (до 31.12.2001 г. германска марка — DEM)	EUR
Гренада	Сейнт Джордж	източнокарийбски долар	XCD
Грузия	Тбилиси	лари	GEL
Гърция	Атина	евро (до 31.12.2001 г. гръцка драхма — GRD)	EUR
Дания	Копенхаген	евро (до 31.12.2001 г. датска крона — DKK)	EUR
Джибути	Джибути	джибутски франк	DYF/GWP
Доминика	Розо	източнокарийбски долар	XCD
Доминиканска република	Санто Доминго	доминиканско песо	DOP
Египет	Кайро	египетска лира	EGP
Ел Салвадор	Сан Салвадор	сальвадорски колон	SVC
Еквадор	Кито	сукре	ECS
Екваториална Гвиней	Малабо	CFA-франк	XOF
Еритрея	Асмара	в обрщ. щатски долар	USD
Естония	Талин	естонска крона	EEK
Етиопия	Адис Абэба	бир	ETB
Зайр	вж. Конго, (Демократична република Конго)		
Замбия	Лусака	куача	ZMK
Западна Сахара	Ал Аюн	западносахарска песета	
Западни Самоа	Апия	тала	WST
Зимбабве	Хараре	зимбабвийски долар	ZWD
Израел	Тел Авив	шекел	ILS
Индия	Делхи	индийска рупия	INR
Индонезия	Джакарта	индонезийска рупия	IDR
Ирак	Багдад	иракски динар	IQD
Иран	Техеран	ирански риал	IRR
Ирландия	Дъблин	евро (до 31.12.2001 г. ирландска лира — IEP)	EUR
Исландия	Рейкявик	исландска крона	ISK
Испания	Мадрид	евро (до 31.12.2001 г. испанска песета — ESP)	EUR
Италия	Рим	евро (до 31.12.2001 г. италианска лира — ITL)	EUR
Йемен	Сана	йеменски риал	YER
Йордания	Аман	йордански динар	JOD
Кабо Верде	Прая	ескудо на Кабо Верде	CVE
Казахстан	Астана	тенге	KZT

Кайманови острови	Джорджтаун	долар на Каймановите острови	KYD
Камбоджа	Пном Пен	риел	KHR
Камерун	Яунде	CFA-франк	XOF
Канада	Отава	канадски долар	CAD
Катар	Доха	катарски риал	QAR
Кения	Найроби	кенийски шилинг	KES
Кипър	Никозия	кипърска лира	CYP
Киргизстан	Бишкек	киргизски сом	KGS
Кирибати	Тарауа/Байрики	австралийски долар	AUD
Китай	Пекин	юан	CNY
Колумбия	Богота	колумбийско песо	COP
Комори	Морони	коморски франк	KMF
Конго, Демократична република Конго	Киншаса	заире	ZNR
Конго, Република Конго	Бразавил	CFA-франк	XOF
Корея, КНДР	Пхенян	севернокорейски вон	KRW
Корея, Република Корея	Сеул	корейски вон	KRW
Коста Рика	Сан Хосе	костарикански колон	CRC
Кот д'Ивоар	Ямускуро	CFA-франк	XOF
Куба	Хавана	кубинско песо	CUP
Кувейт	Кувейт	кувейтски динар	KGS
Лаос	Виентян	кип	LAK
Латвия	Рига	лат	LVL
Лесото	Масеру	лоти, мн.: малоти	LSL
Либерия	Монровия	либерийски долар	LRD
Либия	Триполи	либийски динар	LYD
Ливан	Бейрут	ливанска лира	LBP
Литва	Вилнюс	литас, мн.: литаси	LTL
Лихтенщайн	Вадуц	в обрац.: швейц. франк	
Люксембург	Люксембург	евро (до 31.12.2001 г. люксембургски франк — LUF)	EUR
Мавритания	Нуакшот	оугия	MRO
Мавриций	Порт Луис	маврицийска рупия	MUR
Мадагаскар	Антананариво	мадагаскарски франк	MGF
Македония	Скопие	денар	MKD
Малави	Лилонгве	куача	MWK
Малайзия	Куала Лумпур	рингит	MYR
Малдиви	Мале	руфия	MVR
Мали	Бамako	CFA-франк	XOF
Малта	Ла Валета	малтийска лира	MTL
Мароко	Рабат	марокански дирхам	MAD
Мексико	Мексико	ново песо	MXN
Мианмар	Янгун	киат	MMK
Мозамбик	Мапуту	метикал, мн.: метикаис	MZM

Молдова	Кишинев	лев	MDL
Монако	Монако	евро (до 31.12.2001 г. френски франк — FRF)	EUR
Монголия	Улан Батор	тунгрик	MNT
Намбия	Уиндхук	намбийски долар	MAD
Непал	Катманду	непалска рупия	NPR
Нигер	Ниамей	CFA-франк	
Нигерия	Лагос	найра	NGN
Нидерландия	Амстердам	евро (до 31.12.2001 г. нидерландски гулден — NLG)	EUR
Никарагуа	Манагуа	кордоба	NIC
Нова Зеландия	Уелингтън	новозеландски долар	NZD
Норвегия	Осло	норвежка крона	NOK
Обединени арабски емирства (ОАЕ)	Абу Дави	дирхам на ОАЕ	AED
Оман	Маскат	омански риал	OMR
Пакистан	Исламабад	пакистанска рупия	PKR
Панама	Панама	балбоа	PAB
Папуа-Нова Гвиней	Порт Морсби	кина	PGK
Парагвай	Асунсион	гуарани	PYG
Перу	Лима	сол	PES
Полша	Варшава	злота	PLZ
Португалия	Лисабон	евро (до 31.12.2001 г. португалско ескудо — PTE)	EUR
Руанда	Кигали	руандийски франк	RWF
Румъния	Букурещ	лeya	ROL
Русия	Москва	руска рубла	RUR
Сан Марино	Сан Марино	евро (до 31.12.2001 г. италианска лира — ITL)	EUR
Сао Томе и Принсипи	Сао Томе	добра	STD
Саудитска Арабия	Рияд	саудитски риал	SAR
Сейнт Винсент и Гренадини	Кингстаун	източнокарийски долар	XOF
Сейнт Кристофър и Невис	Бастер	източнокарийски долар	XOF
Сейнт Лусия	Кастрийс	източнокарийски долар	XOF
Сейшели	Виктория	сейшелска рупия	SCR
Сенегал	Дакар	CFA-франк	XOF
Сиера Леоне	Фрийтаун	леоне	SLL
Сингапур	Сингапур	сингапурски долар	SGD
Сирия	Дамаск	сирийска лира	SYR
Словакия	Братислава	словашка крона	SKK
Словения	Любляна	толар	SIT
Соломонови острови	Хониара	долар на Соломоновите острови	SBD
Сомалия	Могадишу	сомалийски шилинг	SOS
Свазиленд	Мбабана	лилангени; мн.: емалангени	SZL

Судан	Хартум	суданска лира	SDP
Суринам	Парамарибо	гилдер	SRG
САЩ	Вашингтон	щатски долар	USD
Таджикистан	Душанбе	руска рубла	RUR
Тайланд	Банкок	бат	THB
Танзания	Дар ес Салам	танзанийски шилинг	TZS
Того	Ломе	CFA-франк	XOF
Тонга	Нукуалофа	паянга	TOP
Тринидад и Тобаго	Порт ъв Спейн	долар на Тринидад и Тобаго	TTD
Тунис	Тунис	тунизийски динар	TND
Туркменистан	Ашхабад	манат	TMM
Турция	Анкара	турска лира	TRL
Уганда	Кампала	угандийски шилинг	UGX
Узбекистан	Ташкент	сум	UZS
Украйна	Киев	хривна	
Унгария	Будапеща	фóринт	HUF
Уругвай	Монтевидео	уругвайско песо	UYU
Фиджи	Сүва	фиджийски долар	FJD
Филипини	Манила	филипинско песо	PHP
Финландия	Хелсинки	евро (до 31.12.2001 г. фин- ландска марка — FIN)	EUR
Франция	Париж	евро (до 31.12.2001 г. френски франк — FRF)	EUR
Хайти	Пòрт-о-Пренс	гүрде	HTG
Хондурас	Тегусигалпа	лемпйра	HNL
Хърватско	Загреб	күна	HRK
Централноафрикан- ска репүблика	Банги	CFA-франк	XOF
Чад	Нджамена	CFA-франк	XOF
Чехия	Прага	чешка крона	CSK
Чили	Сантяго	чилийско песо	CLP
Швейцария	Берн	швейцарски франк	CHF
Швеция	Стокхолм	шведска крона	SEK
Шри Ланка	Колombo	шриланкийска рупия	LKR
Югославия	Белград	югославски динар	YUN
жна Африка	Претория	ранд	ZAP
Ямайка	Кингстън	ямайски долар	JMD
Япония	Токио	йена	JPY

5. Небългарски географски имена, названия на градове и забележителности

Географски обекти

Абисинско плато (Ети- опска планинска земя)	Аралско море	Бискайски залив
Адънски залив	Аралат	Близкият изток
Адриатическо море	Ардени	Боденско езеро
Азия	Аркадия	Боливийско плато
Аквитания	Арктика	Борнео (Калимантан)
Аконкагуа	Арно	Босфор
Алеутски острови	Астурия	Ботанически залив
Алечки ледник	Атакам	Брахмапутра
Алпи	Атакамска падина	Бретан
Алтай	Атлантически океан	Британски острови
Аляска	Атлас	Бургундия
Амазонка	Атлан	Бяло море (Егейско море)
Америка	Африка	Вардар
Американски (Канадс- ки) арктичен архипелаг	Бабелмандебски проток	Везувий
Амударя	Бавария	Виктория
Амундсеново море	Байкал	Вирджински острови
Амур	Балатон	Висла
Анадола	Балеарски острови	Вогези
Ангар	Бали	Войводина
Андалусия	Балкански полуостров	Волга
Анди	Балтийско море	Волта
Антарктида	Банат	Вълтава
Антарктика	Баренцово море	Вътрешно Японско море
Антилски острови	Баския (Страна на бас- ките, Еускади)	Галапагос
Апалачи	Бафинова земя	Галиполи
Апенини	Бахамски острови	Галисия
Апенински полуостров	Бенгалски залив	Ганг
Арабска пустиня	Берингов проток	Гарона
Арабски полуостров	Бермудски острови	Гвиана
	Бесарабия	

Гвинейски залив	Занзибар	Кордилери
Генуезки залив	Западна Сахара	Корейски полуостров
Гибралтарски проток	Западносибирска рав-	Коринт
Гиза	нина	Корсика
Гоби	Златни врата	Корфу (Керкира)
Големият бариерен риф	Зондска падина	Крим
Голямо мече езеро	Зондски острови	Крит
Горчивото езеро	Иберийски полуостров	Курилски острови
Гренландия	(Пиренейски полуост-	Куросиво (Курошио)
Гринвич (Гринич)	ров)	Къзълкълм
Гуадалахара	Йглен нос (Агуляш)	Лаго ди Комо
Гуадалупа	Източноевропейска рав-	Лаго Маджоре
Гълфстрийм	нина (Руска равнина)	Ладожко езеро
Далечният изток	Източнокитайско море	Ламанш
Далматински острови	(Дунхай)	Ла Пас
Дарданели	Инд	Лапландия
Двина	Индийски океан	Ла Плата
Динарски планини	Индо-Гангска низина	Латинска Америка
Днепър	Индокитай	Лена
Днестр	Индостан	Лесбос (Митилини)
Добра надежда	Ирландия	Лимпото
Дойранско езеро	Итака	Лоара
Дон	Йелоустоун	Ломбардия
Драва	Йонийско море	Лонг Айланд
Дрина	Йордан	Лотарингия
Дунав	Кабо Бранку	Магеланов проток
Евбея	Кабо Верде	Мадагаскар
Еверест	Казбек	Мадейра
Европа	Калабрия	Мазурски езера
Егейско море (Бяло	Калахари	Майорка
море)	Калимантан (Борнео)	Макао (Аомин)
Елба	Кама	Макензи
Елбрус	Канарски острови	Маккинли
Енисей	Капри	Мала Азия
Епир	Каракълм	Малайски архипелаг
Етиопска планинска зе-	Карибско море	Малвински острови
мля (Абисинско плато)	Карпати	(Фолкландски ост-
Етна	Каспийско море	рови)
Ефрат	Кастилия	Малдивски острови
Железни врата	Каталония (Каталуня)	Мар дел Плата
Женевско езеро	Кашмир	Марианска падина
Жиронда	Килиманджаро	Мариански острови
Жълта река (Хуанхъ)	Кламат	Маркизки острови
Жълто море (Хуанхай)	Клондайк	Марна
Закавказие	Конго	Мартиника
Замбези	Коморски острови	Маршалови острови

Меконг	Персийски залив	Североатлантически
Мексикански залив	Перуанско течение	хребет
Меланезия	(Хумболтово течение)	Северосибирска низина
Месопотамия	Печора	Сейшелски острови
Мисисипи	Пинд	Сена
Мисюри	Пиренеи	Сен Бернар
Мичъл	Пиренейски полуостров	Сибир
Мичиган	(Иберийски полуостров)	Сиера Невада
Молукски острови	По	Силезия
Монблан	Полинезия	Синайски полуостров
Мохаве	Понтийски планини	Сирийска пустиня
Мраморно море	Потомак	Скалистите планини
Мъртво море	Преспанско езеро	Средиземно море
Намиб (пустиня)	Принцови острови	Средна Азия
Нева	Пърл Харбър	Среднодунавска низина
Неман	Рейн	(Унгарска низина)
Ниагара	Ривиера	Судети
Ниагарски водопад	Рио Гранде	Суецки канал
Нигер	Рио де Жанейро	Суматра
Нил	Рио Негро	Тайти
Нова Гвиней	Родос	Тамански полуостров
Нова земя	Рона	Танганика
Нова Каледония	Руска област	Тар
Нубийска пустиня	Рускаравнина (Източно-	Тарифа
Об	европейска равнина)	Тасмания
Овидео	Саар	Тасос
Огнена земя	Сава	Татри
Одер	Савоя	Темза
Окинава	Саксония	Тибет
Олимп	Саксонска Швейцария	Тибър
Омански залив	Саламин	Тигър
Онержко езеро	Самоа	Тирол
Онтарио	Сандвичеви острови	Тиса
Ориноко	(Хавайски острови)	Титикака
Охотско море	Сан Пауло	Тихи океан
Охридско езеро	Санта Круз	Токай
Паго-Паго	Санторин	Тонга острови
Па дьо Калé	Сардиния	Тоскана
Палестина	Сахалин	Трансилвания
Палма де Майорка	Сахара	Трафалгар
Памир	Света Елена	Тумба
Панамски канал	Северен Ледовит океан	Тюрингия
Патагония	Северна Америка	Тяншан (Тиеншан)
Пелопонес	Северно море	Уинипек
Пенджаб		Урал
Перим		Фиджи

Фински залив	Хоншу (Хондо)	Шварцвалд
Фолкландски острови	Хуанхъ	Шетландски острови
(Малвински острови)	Хъдсън	Шотландия
Фуджи (Фуджийама)	Цейлон	Южнокитайско морè
Хавайски острови	Чад	Юкатан
Хайти	Чапала	Юкон
Халкидически	Чатам	Юнгфрау
полуостров	Червено морè	Ютланд
Хималаи	Чукотски полуостров	Ява
Хиндукъш	Шампан	Яндзъ
Хокайдо	Шар	Японско морè

Градове*

Абърдийн	Висбаден	Калифорния
Александрия	Газа	Калкута
Амстердам	Генуа	Кафа
Анталия	Глазгоу	Кеймбридж
Антверпен	Гранада	Кейптаун
Арл	Гренобъл	Кобе
Асизи	Гьотинген	Кордова (Кордоба)
Асуан	Далас	Ковънтри
Баден-Баден	Детройт	Краков
Базел	Дортмунд	Курск
Балтимор	Дрезден	Кьолн
Барселона	Дюселдорф	Ла Валета
Басра	Екс ан Прованс	Лайпциг
Белфаст	Ерусалим (Йерусалим)	Лвов
Бенгази	Ерфурт	Ливърпул
Бергамо	Есен	Лидице
Бирмингам	Женева	Лиège
Битоля	Закопане	Лион
Бомбай	Измир	Лос Анджелис
Бон	Инсбрук	Люцерн
Бостън	Иркутск	Маастрихт
Брест	Истанбул (Цариград)	Майми
Буковина	Итака	Майсен
Ванкувър	Йена	Малмьо
Велес	Кавасаки	Манчестър
Венеция	Казабланка	Марсилия
Вердън	Казан	Медина
Верона	Калè	Мека

* За названията на държавите в света и техните столици вж. Приложение 4.

Мелбърн	Пирея	Страсбург
Мемфис	Пиаченца	Суздал
Милано	Плимът	Съчуан
Монте Карло	Подгорица	Тенерифе
Монтьор	Полтава	Токай
Мостар	Потсдам	Толедо
Мохаве	Прилеп	Торино
Мюнхен	Принстън	Торонто
Нагасаки	Псков	Триест
Нара	Пшемисъл	Уиндзор
Неапол	Равена	Уинипек
Ница	Регенсбург	Упсала
Ниш	Ростов	Феникс
Нови Сад	Росток	Ферара
Нотингам	Ротердам	Филадельфия
Ньой	Руан	Флоренция
Ню Йорк	Рязан	Фонтенблô
Нюкасъл	Саарбрюкен	Франкфурт на Майн
Ню Орлианс	Сайгън	Франкфурт на Одер
Нюрнберг	Саламанка	Хайделберг
Одеса	Самарканд	Хайфа
Одрин	Санкт Петербург	Хамбург
Оксфорд	Сао Паулу	Хановер
Орлеан	Сан Ремо	Хирошима
Осака	Сантяго де Куба	Холивуд
Освиенцим	Сан Франциско	Хюстън
Охрид	Сапоро	Цюрих
Падуа	Сарагоса	Ченстохова
Палермо	Саутхамптън	Чикаго
Парма	Севастопол	Шнахай
Пасадена	Севилья	Шефилд
Перуджа	Сен Мориц	Шчечин
Печ	Сидней (Сидни)	Щутгард
Пиемонт	Сиатъл	Ялта
Пйза	Сицилия	Ярославъл
Пилзен	Соренто	

Забележителности

Айфелова кула	Белия дом	Булонски лес
Болшой театър	Биг Бен	Бъкингамски дворец
Бастилия	Бранденбургската врата	Вавел
Белведере	Британски музей	Вавилон

Великата китайска стена	Луксѐр	Пра̀до
Версѝй	Манхѝтън	Пра̀тер
Гѝза	Метропо̀литън	Рѝйхстаг
Гранд Опера̀	Монма̀ртър	Сакрѐ Кьор
Гѹгенхайм	Мулѐн Руж	Сан Сусѝ
Дефа̀нс	Опера̀ Комѝк	Света̀ гора̀
Дѝсниленд	Пантѐона	Сорбо̀на
Ермита̀ж	Парѝжката Света̀ Бого-	Ста̀ре място
Ескорѝал	ро̀дица (Но̀тър Дам дьо	Тадж Махѝл
Карна̀к	Парѝ)	Та̀уър
Картагѐн	Партен̀она	Трафа̀лгар Скуѐър
Ко̀вънт Гардън	Пентаг̀она	Триумфа̀лната арка
Колизѐум	Перга̀мски музей	Уфици (галерия)
Крѐмъл	Пѐтродворе́ц	Хайд парк
Ку̀рфюрстердам (Ку̀дам)	Плас дьо л'Ето̀ал	Ща̀атсопер
Лу̀вър	Помпѐй	

6. Имена на празници в България

Списък на някои традиционни и държавни български празници

Андреевден	Ден на труда
Архангеловден, също и: Рангеловден,	Ден на търговския работник
Архангел Михаил, Св. Рангел	Ден на християнското семейство и
Архангел Михаил, вж. Архангеловден	християнската младеж
Баба Марта	Димитровден
Бабинден	Ёньовден
Благовец, също и: Благовещение	Ивановден
Бъдни вечер	Игнажден
Василовден и Васильовден	Йордановден, също и: Водници
Великден	Коледа
Видовден	Лазаровден, също и: Лазар, Лазарица,
Водници, вж. Йордановден	Лазарница, Лазарова събота
Връбница, също и: Цветница, Вая	Малка Богородица
Гергьовден	Никълден
Голяма Богородица	Нова година (но: нова година изо-
Ден на българската просвета	бщо)
и култура и на славянската	Петковден
писменост	Петровден
Ден на майката, вж. Благовещение	Преображение
Ден на лозаря	Свети Врач
Ден на народните будители	Сирни петък
Ден на Независимостта	Съединение на България, също и:
Ден на Освобождението на	Ден на Съединението
България, също и: Освобождение	Трифон Зарезан
на България	Цветница

Списък на някои православни празници

Благовещение, също и: Светò Благо- вещение	великденски, мѣсни заговезни изобщо)
Богоявление	Задѹшница: Архангелова задѹшница,
Велики пѣтък	Черешова задѹшница, Тòдорова
Врѣбница, също и: Вход Господен в Йѣрусалим	задѹшница, Тòмина задѹшница, Ди- митровска задѹшница, Петковска
Въведение Богорòдично	задѹшница (но: задѹшници изо- бщо)
Въздвижение на Светия живо- творящ кръст Господен, също и: Въздвижение към чѣстния кръст, Въздвижение на чѣстния кръст Господен; Въздвижение на кръста Господен, Въздвижение на Светия кръст Господен*	Месопѹстна недѣля Пасха, също и: Възкресение Хрис- тòво
Възнесение Христòво, вж. Пасха	Петдесѣтница
Възнесение Господне	Преображение Господне
Ден на майката: Благовещение	Рождество на Пресветà Богорòдица, също и: Рождество Богорòдично
Ден на светї великомъченик Димї- трий Сòлунски Миротòчец*	Рождество Христòво
Ден на светї(я) прорòк Илїя	Светà Трòдица
Ден на светї Йоàн (Ивàн) Рїлски	Светї Андрѣй
Чудотвòрец*	Светї Антòн
Ден на светї Йоàн Кукузѣл	Светї (великомъченик) Геòрги Побе- донòсец
Ден на светїте равноапòстоли (св.св.) Кїрил и Метòдий	Светї Дух
Ден на светї Клиймент Охридски	Светї Николай Мирликийски Чудо- твòрец
Ден на светїте апòстоли (св.св.) Пѣтър и Пàвел	Светї първомъченик и архидякон Стѣфан
Ден на светї Николай Мирликийски Чудотвòрец*	Светї Седмочїсленици
Заговезни: Великденски заговезни, Мѣсни Заговезни, Сїрни заго- везни, Кòледни заговезни, Петрòви заговезни (но: кòледни,	Светї четиридесет мъченици Сретение Господне Тòмина недѣля
	Успѣние Богорòдично: също и: Успѣ- ние на Пресветà(та) Богорòдица
	Цвѣтница, вж. Врѣбница

Списък на някои от основните празници на мюсюлманската общност

Арифѐ	Мирадж, вж. Реджѐн Байрам
Ашурà, <i>също и</i> : Ашурѐ ('в памет на мъченически загиналите Али, Хасан и Хюсеин')	Невруз (байрам), ('мюсюлманската Нова година, рожден ден на Али, съвпада с честването на първа пролет')
Байрам (но: <i>байрам</i> изобщо)	Нощ на прòшката ('взаимно опрощаване на обидите през годината')
Боджук (кореспондира с Рождество Христово)	Нощ на съдбата ('получаване на Откровението от Мохамед')
Доксан (кореспондира с Йордановден)	Паскелѐ (гюн), <i>също и</i> : Паскалà, Пàскеле, Паскальò (кореспондира с Великден)
Кàдер геджесѝ и Кàдър геджесѝ	Рамазан Байрам*, <i>също и</i> : Шекѐр Байрам (първи ден), Асъл Байрам (първи ден)
Кàсѝм, <i>също и</i> : Кàсум (кореспондира с Димитровден)	Реджѐп Байрам*, <i>също и</i> : Мирадж ('свързан с преданието, според което пророкът Мохамед възседнал фантастичното същество Лурак, отишъл до Йерусалим и оттам до седемте небеса при престола на Аллах, с когото разговарял')
Коч байрам, вж. Курбан байрам	Хѐдърлѐз, <i>също и</i> : Едерлѐз, Хѐдрелѐз, Хадърлѐз, Адерлѐз (кореспондира с Гергьовден)
Курбан Байрам*, <i>също и</i> : Коч Байрам ('принасяне на жертва в името на Аллах за изкупуване и опрощаване на всичките грехове през изтеклата година')	Шекѐр Байрам*, <i>също и</i> : Асъл Байрам (първи ден на Рамазан Байрам)
Кърклàр ('култ към 40-те вечно живи пазители на света')	
Кьофя̀р (пролетен празник)	
Кючюк Байрам*, вж. Рамазан Байрам	
Мàрта Докус, <i>също и</i> : Март докузѝ, вж. Невруз	
Мевлѝд ('по случай рождения ден на Мохамед'), <i>също и</i> : Мевлю̀д (но: <i>мевлѝди</i> 'помени' изобщо)	

Списък на някои по-специфични празници на ромската общност

Арифѐ (един ден преди Курбан Байрам)	Ѐдерлѐзи, <i>също и</i> : Ѐдерлѐзе Х̀едерлѐзи, Х̀едерлѐзе, Х̀едерлѐз (кореспондира с Гергьовден)
Бàнго Васи́ли, <i>също и</i> : Бàнго Васи́л, Васи́лица (кореспондира с Василевден)	Мàе(то), <i>също и</i> : Мàя

Сипськ на празници на татарската общност

Кѣдърлез (кореспондира с Гергъовден) Тепрѣш ('татарски Софинден')

Наврѣз ('първа пролет', в миналото
'Нова Година')

Списък на празниците на каракачанската общност в България

Ай Андѡни, <i>сѣщо и</i> : Ай Андѡн (Антоновден)	Андригѣ (Андреевден)
Ай Вашйлс, <i>сѣщо и</i> : Ай Васйл (Васильовден)	Апокриѣс, <i>сѣщо и</i> : Апокриѣ (Сирни заговезни)
Ай Димѣтрис (Св. Димитър)	Вангелзмѡс (Благовещение)
Ай Дунѣля Сотирѣля (Преображение Господне)	Вѣя, <i>сѣщо и</i> : Вайѡн (Цветница)
Ай Ексархос, <i>сѣщо и</i> : Хархѡнгелос, Хархѡнгеловден (Архангеловден)	Гунѣни Клишѣя (кореспондира с Петдесетница)
Ай Лазѡрос (Лазаровден)	Ламбриѣ, <i>сѣщо и</i> : Пѡска (Великден)
Ай Ляс (Илинден)	Мѡрти (Баба Марта)
Ай Танѡси, <i>сѣщо и</i> : Ай Танѡс (Атанасовден)	Пандѡлеймон, <i>сѣщо и</i> : Панталѣй (Св. Пантелеймон)
Ѧйос Ашпридонос (Св. Спиридон)	Панаѣгла, <i>сѣщо и</i> : Микрѣ Паная (Малка Богородица)
Ай Сѡрандос, <i>сѣщо и</i> : Ай Сѡранда, Ай Сѡрандо (Св. четиридесет мъченици)	Ставрѡс, <i>сѣщо и</i> : Ставрѡ (Кръстовден)
*Ай Тѡдорос, <i>сѣщо и</i> : Ай Тѡдоро (Тодоровден)	Та Христѡгена, <i>сѣщо и</i> : Христѡс, Хръстѡс (Рождество Христово, Коледа)
Ай Ян, <i>сѣщо и</i> : Ай Янс, Калѡйни (Еньовден)	Трани Паная, <i>сѣщо и</i> : Паная (Голяма Богородица)
Анѡлипиши (Спасовден)	Ту Хръсту (Бѣдни Вечер)
	Фѡта (Богоявление)

Списък на някои армънски празници

Андѡн, <i>сѣщо и</i> : Андѡни (Антоновден)	Бѣдник (Бѣдни вечер)
Андрѣу, <i>сѣщо и</i> : Андрѣйлу, Андрелѣша (Андреевден)	Вангелѣзмо, <i>сѣщо и</i> : Вангелѣзмо (Благовец, Благовещение)
Аѣу Сарѡнду, <i>сѣщо и</i> : Ю Сарѡнду (Свети четиридесет мъченици)	Вѡю, <i>сѣщо и</i> : Вѡюлу, Върбика (Върбница)

Дзйуъ ди Спас, <i>също и</i> : Налйпси, Налйпсе (Спасовден)	Стъ Марйе нйкъ (Малка Богородица)
И Йѳрги, <i>също и</i> : Ю Йѳрги, И Йѳрии, Та Йѳрие, Св. Гѳргъо (Гергъовден)	Сум Васййлу, <i>също и</i> : Сун Васъю, Сун Въсъй (Васильовден)
И Никѳла (Св. Никола, Никулден)	Тафѳти (Йордановден, Богоявление)
Кърчун, <i>също и</i> : Кърчун, Кръчун (Коледа)	Тайни, <i>също и</i> : Св. Еньо, Йѳене, Яне, Тайния, Гълятйли (Еньовден)
Колйда, <i>също и</i> : Колйнди (Коледа)	Фѳти, <i>също и</i> : Фѳтили (Йордановден, Богоявление)
Мае Марца, <i>също и</i> : Марцу, Марца, Марця (Баба Марта)	Христѳлу с фятъ, <i>също и</i> : С фяци Христѳлу (Рождество Христово)
Пѳщи, <i>също и</i> : Пѳщили, Пѳщеле (Великден)	Ю Димйтри, <i>също и</i> : И Димйтри, Сун Мѳдру (Димитровден)
Патяъзъ (Йордановден, Богоявление)	Ю Михайл, <i>също и</i> : Архѳнгел Михайл (Архангеловден)
Сотйра (Преображение Господне)	Ю Триѳда (Св. Дух, Св. Троица)
Ставрѳ, <i>също и</i> : Ставрѳлу (Кръстовден)	
Стъ Марйе Маре (Голяма Богородица)	

Списък на някои католически празници

От източен обред:

Ден на мирѳ
Ден на мйсиите, Ден на Мйсията*
Светѳ Евхаристйя
Ден на Светѳата броенийца
Блажѳн мъчѳник Евгѳний, епйскоп
Български
Безсквърно зачѳтие на Светѳа Богорѳдица

От западен обред:

Блажѳна Дѳва Марйя на броенийцата
Блажѳний (Бл.) Евгѳний Босйлков и мъчѳници български
Всйчки светчй
Възпоменѳние на покѳйните

Ден на Светѳѳто сѳмѳйство
Дѳва Марйя Богорѳдица
Дѳва Марйя на ѳнгелите
Име Марйино
Недѳля на Добрий пастйр, Недѳля на добрий Пастйр*
Непорѳчно сърце на блажѳна Дѳва Марйя
Пепеляна сряда
Пресвяѳо сърце Исѳсово
Прескрѳбна Бѳжия Мѳйка
Пълното опрѳщѳние
Светй ѳнгели Пазитѳли*, Светй ѳнгели пазитѳли
Светѳѳто сѳмѳйство
Тяло и кръв Христѳѳви
Христѳѳ цар

Списък на някои протестантски празници

Ден на Библията

Ден на Реформацията

Списък на празнуваните от Адвентната църква дни

Събота (всеки съботен ден), *също и:*

Седмия (-ят) Творчески ден; Съботен (Съботния, -ят) ден — Седмият Творчески ден (стил. гл. буква)

Списък на празниците на еврейската общност

Ден на падналите във войните

Ёрев Кипур, вж. Йом Кипур

Ёрев Ханукà, вж. Ханукà

Ёрев Песах, вж. Песах

Ёрев Рош Ашанà, вж. Рош Ашанà

Ёрев Сукòт, вж. Сукòт

Йом Аацмаут ('ден на независимостта')

Йом Ашòа ('ден на холокоста, ден на катастрофата')

Кипур, вж. Йом Кипур

Песах ('помен за излизането на евреите от Египет, Изхода от Египет')

Пурим ('празник на децата, празник на жребия, свързан с избавлението от заговора на Аман')

Рош Ашанà ('начало на годината, нова година')

Рош хòдеш Ав ('начало на месец ав')

Симхàт Торà ('празник на Тора, радостта от Тора')

Сукòт (букв. 'шатри, празник на шатрите', помен за 40-годишното пътуване, празник на жътвата, прибирането на реколтата)

Тишà бе Ав ('Задущница')

Ту би Шевàт ('нова година на плодните дръвчета')

Ханукà ('Освещаване, празник на светлините')

Шавуòт ('Петдесетница, свързана с предаването на законите в Синай')

Списък на празници на арменската общност

Авàк Урпàт, Авàк урпàт (Велики петък, стил. гл. буква)

Аведумън Сурп Àсдвадзадзний (Благовещение)

Аствàдзадзин (Успение Богородично)

Вартанàнц ('в памет на пълководеца В. Мамигонян')

Вàртевар и Вартавàр (Преображение Господне)	Провъзгласяване на Независима република Армения през 1991 г.
Верапохұмън Сурп Àсдвадзадзний (Успение Богородично)	Пұнпарегентàn и Пұнпаригентàn (Неделя сиропустна, Сирни заговезни)
Гахàнт (Нова година)	Сартарабади бадерàзъма (Сартарабадската битка 1918 г.)
Ден на геноцида от 1915 г.	Сурп Бохòс йев Бедрòс (Св. Петър и Павел)
Дон дзънантън Сурп Àсдвадзадзний (Рождество Богородично)	Сурп Кевòрк (Св. Георги Победоносец)
Дзахгазàрт (Врѣбница — Цветница)	Сурп Сахàг Бартев
Дзънұнт (Коледа)	Сурп Татеòс (Св. Тадей)
Дярънътарàч (Сретение Господне)	Сурп Хач (Кръстовден)
Задйг (Възнесение Христово, Великден)	Хàмпарума Крйсдоси (Възнесение Христово)
Йеревмàн Сурп (Сърпо) Хàчин (Кръстовден)	Хàчверац (Въздвижение на честния кръст)
Крикòр Асдвадзапанйн (Григорий Богослов)	Хишадаг мерелòц (Задушница)
Крикòр Лусаворичй йелàн хор Вирабєн	Хованнès Мъгърдич (Св. Йоан Кръстител)
Кюд кодвò Àсдвадзадзний (Намиране пояса на св. Богородица)	Хòкекалусд (Петдесетница)
Кюд Хач, вж. Сурп Хач	Хрèшдагабедац Каприел йев Микаел
Мерелòц (Задушница)	(Архангеловден)
Нор дарй (Нова година)	Хътмàн кишєр (Бъдни вечер)
Провъзгласяване на Първата арменска независима република на 28 май 1918 г.	

Списък на празнуваните от Бялото братство дни

Ден на Ёсенното равнодєнствие
Ден на Прòлетното равнодєнствие
Нòва годйна на Божєствения свят

7. Геологически ери, периоди и епохи

Приложението включва популярните названия от геохронологията, като се ограничава до названията на ери, периоди и епохи. Названията на вековете (етажите) спадат към тясно специалната терминология и не са включени. Наред с широко известните термини като *креда*, *юра*, *неозой* са включени и някои по-малко известни — като напр. *силур*, поради желанието представянето на геохронологичките единици да обхване всички названия до определено равнище.

Приложението е оформено в три колони. В лявата колона по азбучен ред са посочени еднословните названия съществителни имена и са представени различните им форми. В дясната колона са посочени прилагателните имена, които се образуват от названието, посочено в лявата колона. При думите от тези две колони са посочени само тези форми, които реално се срещат в практиката.

В средната колона са посочени различните синономни названия на геохронологичката единица от лявата колона.

Основна използвана литература: *Вергилова, М.* Исторична геология (учебник за студентите от Минно-геоложкия институт). С., 1990; Енциклопедия България, С.: Труд, 1999

Еднословни термини	Синонимни названия	Производни думи
архѝй, архѝят, архѝя	архѝйска ѐра	архѝйски, архѝйският, архѝйския; архѝйска; архѝйски
дево̀н, дево̀нѝт, дево̀на	дево̀нски перио̀д	дево̀нски, дево̀нският, дево̀нския; дево̀нска; дево̀нски
дока̀мбрий, дока̀мбрийят, дока̀мбрия	дока̀мбрийски ео̀н <i>Други синоними:</i> криптозо̀й; криптозо̀йски ео̀н	дока̀мбрийски, дока̀мбрийският, дока̀мбрийския; дока̀мбрийска; дока̀мбрийски

еоплейстоцѐн, еоплейстоцѐнѣт, еоплейстоцѐна	еоплейстоцѐнска епòха	еоплейстоцѐнски, еоплейстоцѐнският, еоплейстоцѐнския; еоплейстоцѐнска; еоплейстоцѐнски
еоцѐн, еоцѐнѣт, еоцѐна	еоцѐнска епòха	еоцѐнски, еоцѐнският, еоцѐнския; еоцѐнска; еоцѐнски
ка̀мбрий, ка̀мбрият, ка̀мбрия	ка̀мбрийски период	ка̀мбрийски, ка̀мбрийският, ка̀мбрийския; ка̀мбрийска; ка̀мбрийски
карбòн, карбòнѣт, карбòна	карбòнски период	карбòнски, карбòнският, карбòнския; карбòнска; карбòнски
квàтернер, квàтернерѣт, квàтрнера	квàтернерски период <i>Други синоними:</i> четвѣртичен пе- риод; плейстоцѐн, плейстоцѐнски период	квàтернерски, квàтернерският, квàтернерския; квàтернерска; квàтернерски
крѐда, крѐдата	крѐден период	крѐден, крѐдният, крѐдния; крѐдна; крѐдни
криптозòй, криптозòят, криптозòя	криптозòйски еòн <i>Други синоними:</i> дока̀мбрий, дока̀мбрийски еòн	криптозòйски, криптозòйският, криптозòйския; криптозòйска; криптозòйски
мезозòй, мезозòят, мезозòя	мезозòйска èра	мезозòйски, мезозòйският, мезозòйския; мезозòйска; мезозòйски
миоцѐн, миоцѐнѣт, миоцѐна	миоцѐнска епòха	миоцѐнски, миоцѐнският, миоцѐнския; миоцѐнска; миоцѐнски

неоген, неогенът, неогена	неогенски период	неогенски, неогенският, неогенския; неогенска; неогенски
неозой, неозоят, неозоя	неозойска ера	неозойски, неозойският, неозойския; неозойска; неозойски
олигоцен, олигоценът, олигодена	олигоденска епоха	олигоденски, олигоденският, олигоденския; олигоденска; олигоденски
ордовик, ордовикът, ордовика	ордовикски период	ордовикски, ордовикският, ордовикския; ордовикска; ордовикски
палеоген, палеогенът, палеогена	палеогенски период	палеогенски, палеогенският, палеогенския; палеогенска; палеогенски
палеозой, палеозоят, палеозоя	палеозойска ера	палеозойски, палеозойският, палеозойския; палеозойска; палеозойски
палеоцен, палеоценът, палеоцена	палеоценска епоха	палеоценски, палеоценският, палеоценския; палеоценска; палеоценски
перм, пермът, перма	пермски период	пермски, пермският, пермския; пермска; пермски
плейстоцен, плейстоценът, плейстоцена	плейстоценски период <i>Други синоними: кватернер, кватернерски период, четвъртичен период</i>	плейстоценски, плейстоценският, плейстоценския; плейстоценска; плейстоценски

плиоцен, плиоценът, плиоцена	плиоценска епоха	плиоценски, плиоценският, плиоценския; плиоценска; плиоценски
протерозой, протерозоят, протерозоя	протерозойска ера	протерозойски, протерозойският, протерозойския; протерозойска; протерозойски
силур, силурът, силура	силурски период	силурски, силурският, силурския; силурска; силурски;
терциер, терциерът, терциера	терциерен период	терциерен, терциерният, терциерния; терциерна; терциерни
триас, триасът, триаса	триаски период	триаски, триаският, триаския; триаска; триаски
фанерозой, фанерозоят, фанерозоя	фанерозойски еон	фанерозойски, фанерозойският, фанерозойския; фанерозойска; фанерозойски
холоцен, холоценът, холоцена	холоценска епоха	холоценски, холоценският, холоценския; холоценска; холоценски
	четвъртичен период <i>Други синоними:</i> кватернер, кватернерски период; плейстоцен, плейстоценски период	четвъртичен, четвъртичният, четвъртичния; четвъртична; четвъртични
юра, юрата	юрски период	юрски, юрският, юрския; юрска; юрски

8. Най-често употребявани съкращения

През последните десетина години в областта на съкращенията, употребявани в съвременния български книжовен език, настъпи много рязка промяна. Голяма част от лексикалните съкращения, използвани до края на 80-те години, престанаха да се употребяват. Едновременно с това се появиха много нови, които не са представени в речниците и справочниците.

В предлагания речник са включени лексикални съкращения, които се използват в книжовната реч през последния период. Характерно за лексикалните съкращения е, че образуват най-често инициални (звукови, буквени и звуково-буквени) и групови съкращения. Включени са и чужди лексикални съкращения, които се употребяват често в българската книжовна реч.

При графическите съкращения съществена промяна през последния период не е настъпила. Информация за повечето от тях може да се черпи от справочници от рода на „Речник на съкращенията в българския език“ (Авт.: Т. Крумова и М. Чоролеева. С.: Наука и изкуство, 1983). В списъка са включени само графически съкращения, които са нововъзникнали или са променили съдържанието си през периода.

За честотата на употреба на съкращенията основен източник на информация са средствата за масова информация, както и текстовете, съставени според изискванията на административно-деловия стил, където те преобладават.

АБК	(а-бе-ка) Асоциация на българските книгоиздатели
АБЧ	(а-бе-че) Агенция за българите в чужбина
АД	(а-де) Акционерно дружество
АЕЦ	(аец) Атомна електроцентрала
АМР	(а-ме-ре) Агенция за международно развитие
АМРС	(а-ме-ре-се) Агенция за международно развитие и сътрудничество
АНЮЗ	(анюз) Тихоокеански пакт за безопасност (ANUS)
АП	(а-пе) Агенция за приватизация
АП	(а-пе) Асоушийтид прес (AP)
АПА	(апа) Австрийска телеграфна агенция (APA)
АПЕК	(апек) Азиатско-тихоокеански форум за икономическо сътрудничество (APEC)
АРФ	(а-ер-еф) Азиатски регионален форум
АСЕАН	(асеан) Асоциация на държавите от Югоизточна Азия (ASEAN)

АТА	(ата) Асоциация на туристическите агенции
АТИС	(атис) Азиатско-тихоокеанско икономическо сътрудничество
АЧИ	(ачи) Агенция за чуждестранни инвестиции
БАКА	(бака) Българска аерокосмическа агенция
БАМП	(ба-ем-пе) българска асоциация за медицинско право
БАМП	(бамп) Българска асоциация на музикалните продуценти
БАН	(бан) Българска академия на науките
БАТ	(бат) Българска асоциация за театър
БАТ	(бат) Британско-американска тютюнева компания (БАТ)
БАТА	(бата) Българска асоциация на туристическите агенции
БББ	(бе-бе-бе) Български бизнесблок
БВП	(бе-ве-пе) брутен вътрешен продукт
БДС	(бе-де-се) Български държавен стандарт
БЕАРФ	(беарф) Български евроатлантически разузнавателен форум
БЕЛ	(бел) Българска евролевица
БЗНС	(бе-зе-не-се) Български земеделски народен съюз
БЗПБ	(бе-зе-пе-бе) Българска земеделска и промишлена банка
БИС	(бис) Британски институт за стандартизация
БКК	(бе-ка-ка) Банкова консолидационна компания
БЛС	(бе-ле-се) Български лекарски съюз
БНБ	(бе-не-бе) Българска народна банка
БНП	(бе-не-пе) брутен национален продукт
БНР	(бе-не-ре) Българско национално радио
БНТ	(бе-не-те) Българска национална телевизия
БОК	(бок) Български олимпийски комитет
БСА	(бе-се-а) Български съюз по аеробика
БСДП	(бе-се-де-пе) Българска социалдемократическа партия
БСК	(бе-се-ка) Българска стопанска камара
БСП	(бе-се-пе) Българска социалистическа партия
БСР	(бе-се-ре) Бюро за специално разследване
БТА	(бе-те-а) Българска телеграфна агенция
БТИБ	(бе-те-и-бе) Българска търговска и индустриална банка
БТК	(бе-те-ка) Българска телекомуникационна компания
БТПП	(бе-те-пе-пе) Българска търговско-промишлена палата
БТР	(бе-те-ер) бронетранспортър
Бузема	Българско училище за земеделски машини
Булбанк	Българска външнотърговска банка
Булгартабак	Български тютюни
Булстат	Българска статистика
БФБ	(бе-фе-бе) Българска фондова борса
БФБА	(бе-фе-бе-а) Българска федерация по бокс за аматьори
БЧК	(бе-че-ка) Български червен кръст

ВАК	(вак) Висша атестационна комисия
ВАС	(вас) Висш адвокатски съвет
ВАС	(вас) Висш административен съд
ВАС	(вас) Висш апелационен съд
ВАЦ	(вац) Вестдойче алгемайне цайтунг (WAZ)
ВВС	(ве-ве-се) Военно-въздушни сили
ВЕЦ	(вец) Водна електроцентрала
ВиК	(ве-и-ка) Водоснабдяване и канализация
ВИПОНД	(випонд) Висш институт за подготовка на офицери и научна дейност
ВКАС	(ве-ке-ас) Върховен касационен и административен съд
ВКБООН	(ве-ке-бе-о-о-не) Върховен комисариат за бежанците на ООН
ВКС	(ве-ке-се) Върховен касационен съд
ВМЗ	(ве-ме-зе) Вазовски машиностроителни заводи
ВМРО	(ве-ме-ре-о) Вътрешна македонска революционна организация
ВМС	(ве-ме-се) Военно-морски сили
ВНИИ	(ве-не-и-и) Военен научноизследователски институт
ВПК	(ве-пе-ка) Военнопромишлен комплекс
ВСС	(ве-се-се) Висш съдебен съвет
ВСС	(ве-се-се) Висш съвет по статистика
ВТУ	(ве-те-у) Великотърновски университет
ГАТТ	(гат) Общо споразумение по митническите тарифи и търговията (GATT)
ГД	(ге-де) Гражданско движение
ГКПП	(ге-ка-пе-пе) Граничен контролно-пропускателен пункт
ГО	(ге-о) Гражданско обединение
ГЩ	(ге-ще) Генерален щаб
ДАК	(дак) Държавна административна комисия
дби	доктор на биологическите науки
ДДС	(де-де-се) Данък добавена стойност
ДДФ	(де-де-фе) Дунавски драгажен флот
ДЗИ	(де-зе-и) Държавен застрахователен институт
ди	доктор на изкуствознанието
дин	доктор на историческите науки
ДКД	(де-ка-де) Държавна комисия по далекосъобщения
ДЛ	(де-ел) Демократична левица
ДМА	(де-ме-а) Държавна музикална академия
ДМА	(де-ме-а) Дълготрайни материални активи
дми	доктор на медицинските науки
ДНП	(де-не-пе) Дирекция на националната полиция
ДП	(де-пе) Демократическа партия
ДПА	(де-пе-а) Германска телеграфна агенция (DPA)

ДПС	(де-пе-се) Движение за права и свободи
д-р	доктор
ДСК	(де-се-ка) „Банка ДСК“
ДУБ	(дуб) Държавна университетска болница
дфн	доктор на филологическите науки
дфн	доктор на философските науки
ДФРР	(де-фе-ре-ре) Държавен фонд за реконструкция и развитие
дхн	доктор на химическите науки
ДЦК	(де-це-ка) Държавни ценни книжа
ЕБВР	(е-бе-ве-ре) Европейска банка за възстановяване и развитие
ЕВС	(е-ве-се) Европейски валутен съюз
ЕВФ	(е-ве-фе) Европейски валутен фонд
ЕКТТ	(е-ке-те-те) Европейска конвенция за трансгранична телевизия
ЕИБ	(е-и-бе) Европейска инвестиционна банка
ЕИО	(е-и-о) Европейска икономическа общност
ЕКЮ	(екю) Европейска парична единица (ECU)
ЕО	(е-о) Европейска общност
ЕООД	(е-о-о-де) Еднолично дружество с ограничена отговорност
ЕОФ	(е-о-фе) Енергиен осигурителен фонд
ЕПИК	(епик) Европейска приватизационна и инвестиционна компания
ЕС	(е-се) Европейски съюз
ЕТ	(е-те) едноличен търговец
ЕФТА	(ефта) Европейска зона за свободна търговия (EFTA)
ЕЦБ	(е-це-бе) Европейска централна банка
ЗАТДС	(за-те-де-се) Закон за административно териториално деление на страната
ЗВДОП	(зе-ве-до-пе) Закон за възлагане на държавни и общински поръчки
ЗВО	(зе-ве-о) Закон за висшето образование
ЗДДС	(за-де-де-се) Закон за данък добавена стойност
ЗДЖ	(зе-де-же) Закон за държавния служител
ЗЕС	(зес) Западноевропейски съюз
ЗМДТ	(зе-ме-де-те) Закон за местни данъци и такси
ЗНА	(зе-не-а) Закон за нормативните актове
ЗОДФЛ	(зо-де-фе-ле) Закон за облагаемия доход на физически лица
ЗОВС	(зо-ве-се) Закон за отбраната и въоръжените сили
ЗППДОП	(зе-пе-пе-де-о-пе) Закон за преобразуване и приватизация на държавни и общински предприятия
ЗУНК	(зунк) Закон за уреждане на несъбираемите кредити
ЗЦКФБИД	(зе-це-ка-фе-бид) Закон за ценните книжа, фондовите борси и инвестиционните дружества
ИБ	(и-бе) изпълнително бюро

ИВС	(и-ве-се) Икономически и валутен съюз
ИК	(и-ка) Избирателна комисия
ИКАО	(икао) Международна организация на гражданската авиация (ICAO)
ИЛЧГ	(и-ле-че-ге) Институт за лечение на чужди граждани
ИНТЕЛСАТ	(интелсат) Международен консорциум за сателитни телекомуникации
ИНТЕРНЕТ	(интернет) Международна компютърна мрежа (INTERNET)
ИНТЕР-ПОЛ	(интерпол) Международна организация на криминалната полиция (INTERPOL)
ИТАРТАСС	(итартасс) Руска телеграфна агенция
ИПИ	(ипи) Институт за пазарна икономика
ИПК	(и-пе-ка) Издателско-полиграфически комплекс
ИПК	(и-пи-кей) Международна петролна компания (IPC)
ИРА	(ира) Ирландска републиканска армия
ИТО	(ито) Международна търговска организация (ITO)
КД	(ка-де) Комисия за далекосъобщения
КЕС	(кес) Комисия на Европейски съюз
КЗК	(ка-зе-ка) Комисия за защита на конкуренцията
КИАЕМЦ	(киаемиц) Комитет за използване на атомната енергия за мирни цели
КИП	(кип) Комисия по икономическата политика
КНДР	(ка-не-де-ре) Корейска народнодемократична република
КНСБ	(ка-не-се-бе) Конфедерация на независимите синдикати в България
КНР	(ка-не-ре) Китайска народна република
КПП	(ка-пе-пе) Контролно-пропускателен пункт
КССЕ	(ка-се-се-е) Конференция за сигурност и сътрудничество в Европа
КТ	(ка-те) Кодекс на труда
КТ	(ка-те) Конфедерация на труда
КТД	(ка-те-де) Колективен трудов договор
КМФВС	(ка-ме-фе-ве-се) Комитет за младежта, физическото възпитание и спорта
КПД	(ка-пе-де) Комитет по пощи и далекосъобщения
КФОР	(кей-фор) Омиротворителни сили в Косово (KFOR)
КЦИИТ	(кциит) Координационен център по информатика и изчислителна техника
КЦКФБ	(ка-це-ка-фе-бе) Комисия по ценните книжа и фондовите борси
ЛАФТА	(лафта) Латиноамериканска асоциация за свободна търговия (LAFTA)
ЛВК	(ле-ве-ка) Лозаро-винарски комплекс

ЛТУ	(ле-те-у) Лесотехнически университет
МА	(ме-а) Медицинска академия
МААЕ	(маае) Международна агенция за атомната енергия
МАВТ	(ма-ве-те) Международна асоциация за въздушен транспорт
МБФ	(ме-бе-фе) Международна боксова федерация
МБЦ	(ме-бе-це) Международен бизнес център
МВР	(ме-ве-ре) Министерство на вътрешните работи
МВнР	(ме-ве-не-ре) Министерство на външните работи
МВФ	(ме-ве-фе) Международен валутен фонд
МЖМФ	(ме-же-ме-фе) Международна женска медийна фондация
МЗГАР	(ме-зе-ге-ар) Министерство на земеделието, горите и аграрната реформа
МИБ	(миб) Международна инвестиционна банка
МК	(ме-ке) Министерство на културата
МЗ	(ме-зе) Министерство на здравеопазването
МО	(ме-о) Министерство на образованието
МО	(ме-о) Министерство на отбраната
МОЖ	(мож) Международна организация на журналистите
МОК	(мок) Международен олимпийски комитет
МОН	(мон) Министерство на образованието и науката
МОСВ	(мо-се-ве) Министерство на околната среда и водите
МОТ	(мот) Международна организация на труда
МП	(ме-пе) Министерство на правосъдието
МПЕИ	(ме-пе-и) Министерство на правосъдието и европейската интеграция
МРРБ	(ме-ре-ре-бе) Министерство на регионалното развитие и благоустройството
МС	(ме-се) Министерски съвет
МСИ	(ме-се-и) Международен съюз на икономистите
МСС	(ме-се-се) Международен студентски съюз
МТП	(ме-те-пе) Международна търговска палата
МНК	(ме-не-ка) Международен нефтен консорциум
МТСГ	(ме-те-се-ге) Министерство на труда и социалните грижи
МФ	(ме-фе) Министерство на финансите
МФВТ	(ме-фе-ве-те) Международна федерация по вдигане на тежести
МФДЖ	(ме-фе-де-же) Международна федерация на демократичните жени
МФК	(ме-фе-ка) Международна финансова корпорация
МФРС	(ме-фе-ре-се) Международен фонд за развитие на селското стопанство
МФСИ	(ме-фе-се-и) Международна фондация за свобода на информацията

НАСА	(наса) Национално управление по въздухоплаване и изследване на космическото пространство
НАТО	(нато) Североатлантически пакт (NATO)
НАТФИЗ	(натфиз) Национална академия за театрално и филмово изкуство
НАФТА	(нафта) Северноамериканска зона за свободна търговия (NAFTA)
НБА	(ен-би-ей) Национална баскетболна асоциация (NBA)
НБКМ	(не-бе-ка-ем) Народна библиотека „Св.св. Кирил и Методий“
НБР	(не-бе-ре) Национално бюро за разследване
НБУ	(не-бе-у) Нов български университет
НДК	(ен-де-ка) Национален дворец на културата
НЕК	(нек) Национална електрическа компания
НЗОК	(не-зе-о-ка) Национална здравноосигурителна каса
НЗОФ	(не-зе-о-ка) Национален здравноосигурителен фонд
НИМ	(ним) Национален исторически музей
НИС	(нис) Национален изпълнителен съвет
НЛО	(ен-ел-о) неидентифициран летящ обект
НОИ	(нои) Национален осигурителен институт
НПК	(не-пе-ка) Наказателно-процесуален кодекс
НС	(не-се) Народно събрание
НСБОП	(не-се-боп) Национална служба за борба с организираната престъпност
НСИ	(не-се-и) Национален статистически институт
НСлС	(не-се-ел-се) Национална следствена служба
НСПАВ	(не-се-пе-а-бе) Национална служба пожарна и аварийна безопасност
НСО	(не-се-о) Национална служба за отбрана
НСРТ	(не-се-ре-те) Национален съвет за радио и телевизия
НСС	(не-се-се) Национална служба за сигурност
НФЦ	(не-фе-це) Национален филмов център
НХЛ	(ен-ейч-ел) Национална хокейна лига
НЦЗПБ	(не-це-зе-пе-бе) Национален център по заразни и паразитни болести
НЦИОМ	(ен-циом) Национален център за изследване на общественото мнение
НЦК	(не-це-ка) Национален център за книгата
НЦМТ	(не-це-ме-те) Национален център за музика и танц
НЦТ	(не-це-те) Национален център за театър
ОАД	(о-а-де) Организация на американските държави
ОАЕ	(оае) Обединени арабски емирства
ОАЕ	(оае) Организация за африканско единство

ОАПЕК	(оапек) Организация на арабските страни износителки на петрол (ОАРЕС)
ОББ	(о-бе-бе) Обединена българска банка
ОБТ	(о-бе-те) Обединен блок на труда
ОДС	(о-де-се) Обединени демократични сили
ОЕИ	(оеи) Организация за европейска интеграция
ОЕИС	(оеис) Организация за европейско икономическо сътрудничество
ОЕСР	(о-е-се-ре) Организация за европейско сътрудничество и развитие
ОНД	(о-ен-де) Обединение на независими държави
ООД	(о-о-де) Дружество с ограничена отговорност
ООН	(о-о-не) Организация на обединените нации
ООП	(о-о-пе) Организация за освобождение на Палестина
ОПЕК	(опек) Организация на страните износителки на петрол (ОРЕС)
ОС	(о-се) Общински съвет
ОССЕ	(о-се-се-е) Организация за сигурност и сътрудничество в Европа
ОЧИС	(очис) Организация за черноморско икономическо сътрудничество
ПГ	(пе-ге) парламентарна група
ПЕН	(пен) Международна асоциация на поетите, драматурзите, редакторите, есеистите и романистите (PEN)
ПРООН	(пе-ре-о-о-не) Програма на ООН за развитие
ПФЛ	(пе-фе-ел) Професионална футболна лига
РДВР	(ре-де-ве-ре) Районна дирекция на вътрешните работи
РЗБОП	(ре-зе-боп) Регионално звено за борба с организираната престъпност
РИОСВ	(рио-се-ве) Районна инспекция на околната среда
РМД	(ре-ме-де) Работническо-мениджърско дружество
РПУ	(ре-пе-у) Районно полицейско управление
САБ	(саб) Съюз на артистите в България
САБ	(саб) Съюз на архитектите в България
САЗСТ	(са-зе-се-те) Северноамериканска зона за свободна търговия
САЛТ	(салт) Ограничаване на стратегическите въоръжения (SALT)
САЩ	(сащ) Съединени американски щати
СБ	(се-бе) Световна банка
СБА	(се-бе-а) Световна боксова асоциация
СБА	(се-бе-а) Съюз на българските автомобилисти
СБЖ	(се-бе-же) Съюз на българските журналисти
СБК	(се-бе-ке) Съюз на българските композитори
СБУ	(се-бе-у) Съюз на българските учители

СБФД	(се-бе-фе-де) Съюз на българските филмови дейци
СБХ	(се-бе-ха) Съюз на българските художници
СБП	(се-бе-пе) Съюз на българските писатели
св.	свети
св.св.	светите
СВАБ	(се-ве-а-бе) Съюз на вносителите на автомобили в България
СЕ	(се-е) Съветът на Европа
СДВР	(се-де-ве-ре) Столична дирекция на вътрешните работи
СДС	(се-де-се) Съюз на демократичните сили
СЕАТО	(сеато) Съюз на страните от Югоизточна Азия (SEATO)
СЗО	(се-зе-о) Световна здравна организация при ООН
СЛРБ	(се-ле-ре-бе) Съюз на ловците и риболовците в България
СМУ	(се-ме-у) Средно музикално училище
СНБП	(се-не-бе-пе) Съюз на независимите български писатели
СО	(се-о) Стопанско обединение
СОАП	(соап) Столична общинска агенция за приватизация
СОИС	(соис) Световна организация за интелектуална собственост
СОС	(се-о-се) Столичен общински съвет
СОУ	(со-у) средно образователно училище
СРЮ	(се-ре-ю) Съюзна република Югославия
СПБ	(се-пе-бе) Съюз на преводачите в България
СПИН	(спин) Синдром на придобитата имунна недостатъчност
ССИГ	(се-се-и-ге) Съюз за стопанска инициатива на гражданите
ССОН	(се-се-о-не) Съвет за сигурност при ООН
СТО	(се-те-о) Световна търговска организация
СУ	(се-у) Софийски университет
СФД	(се-фе-де) Съюз на филмовите дейци
СФОР	(ес-фор) Омиротворителни сили в Сараево (SFOR)
ТЕЦ	(тец) топлоелектроцентра
ТУ	(те-у) Технически университет
УЕФА	(уефа) Съюз на европейските футболни асоциации
УНИЦЕФ	(уницеф) Международен фонд при ООН за подпомагане на децата (UNICEF)
УНСС	(у-не-се-се) Университет за национално и световно стопанство
УС	(у-се) управителен съвет
ФАО	(фао) Производителна и селскостопанска организация при ООН (FAO)
ФБР	(фе-бе-ре) Федерално бюро за разследване
ФИФА	(фифа) Международна федерация на футболните асоциации (FIFA)
ФПБ	(фе-бе-пе) Федерация на потребителите в България
ФРГ	(фе-ер-ге) Федерална република Германия

ХА	(хе-а) Художествена академия
ХЕИ	(хе-и) Хигиенно-епидемиологична инспекция
ХЗ	(хе-зе) Химически завод
Химко	Химически комбинат
ЦРУ	(це-ре-у) Централно разузнавателно управление
ЦС	(це-се) Централен съвет
ЦЕИ	(це-и) Център за европейски изследвания
ЦЕФТА	(цефта) Централноевропейска договореност за свободна търговия (CEFTA)
ЦИД	(цид) Център за изследване на демокрацията
ЦКПМ	(ка-це-пе-ме) Център по качество, производителност и мениджмънт
ЦЛИ	(це-ли) Център за либерални изследвания
ЦИК	(цик) Централна избирателна комисия
ЦИНТИ	(цинти) Централен институт за научна и техническа информация
ЦСМП	(це-се-ме-пе) Център за спешна медицинска помощ
ЦСОРИП	(це-се-о-рип) Централен специализиран отдел за разследване на икономическите престъпления
ШЗО	(ше-зе-о) Школа за запасни офицери
ЮАР	(юар) Южноафриканска република
ЮНЕСКО	(юнеско) Организация при ООН по въпросите на образованието, науката и културата (UNESCO)
ЮНПРОФОР	(юн-профор) Международни омиротворителни сили (UNPROFOR)
ЮПИ	(юпи) Юнайтид прес (UPI)

9. Съкращения на основни метрични единици

Метричните единици от лични собствени (напр.: *волт*, *ампер*, *нютон*) се пишат с главна буква като означения и с малка буква, когато се изписват изцяло. Изключение от това правило, както и от правилото за образуване на кратни (вж. по-долу), са метричните единици за количество информация (напр.: 1 KB = 1024 B).

A	ампер (сила на тока)
B	байт (количество информация)
bit	бит (количество информация)
C	кулон* (електрически заряд)
cal	калория (количество топлина)
cd	кандела* (сила на светлината)
Ci	кюри (активност на изотоп)
ct	карат (маса — само за скъпоценни камъни и бисери)
dB	децибел (логаритмична величина за ниво на звуково налягане)
F	фарад* (електрически капацитет)
g	грам (маса)
h	час (време)
H	хенри* (взаимна индуктивност)
ha	хектар (площ)
hp	конска сила (мощност)
Hz	херц* (честота)
J	джаул* (работа, енергия)
kg/m ³	(кг/м ³); килограм в кубически метър (плътност)
l или L	(л); литър* (обем)
lm	лumen* (светлинен поток)
lx	люкс* (осветеност)
l.y.	светлинна година (дължина — в астрономията)
m	(м); метър* (дължина)
m ²	(м ²); квадратен метър* (площ)
m ³	(м ³); кубически метър* (обем, вместимост)
m/s	(м/с, м/сек.); метър в секунда* (скорост)
m/s ²	(м/с ² , м/сек ²); метър в секунда на квадрат* (ускорение)

min	минута (време)
mol	мол* (количество вещество)
N	нютон* (сила)
Pa	паскал* (налягане)
R	рентген (експозиционна доза на рентгеновото излъчване)
rad	рад (погълната доза на излъчване)
s	(с, сек.); секунда* (време)
t	(т); тон (маса)
T	тесла* (магнитна индукция)
V	волт* (електрическо съпротивление)
W	ват* (мощност)
%	процент (относителна безразмерна величина)
‰	промил (относителна безразмерна величина)
°C	градус на Целзий* (температура в градуси на Целзий)
°K	градус на Келвин* (температура в градуси на Келвин)
°F	градус на Фаренхайт* (температура в градуси на Фаренхайт)
Å	ангстрьом (дължина = 10^{-10} m)
Ω	ом* (електрическо съпротивление)

Кратните на метричните единици се образуват, като към думата за основната единица се добавя съставна част, която съответства на размерността, напр. *мегахери, килограм, милиметър, гигабайт*.

T	тера	10^{12}	da	деци	10^{-1}
G	гига	10^9	c	санти	10^{-2}
M	мега	10^6	m	мили	10^{-3}
k	кило	10^3	μ	микро	10^{-6}
h	hekто	10^2	n	нано	10^{-9}
d	дека	10^1	p	пико	10^{-12}

* С астериск са означени някои единици от международната метрична система SI (Système International, възприета и в България. (Приложението е изготвено със съдействието на Е. Динолова (физик) и инж. Р. Райчинов.)

10. Съкращения от латински език

a.d. или A.D.	anno domini	в година господня, т.е. в еди-коя си година от Рождество Христово
a. Chr. n.	ante Christum natum	преди Рождество Христово
c.l.	citato loco	на посоченото място
d.d.	de dato	от датата
Dr. Ph(il).	Doctor Philosophiae	доктор по някоя от хуманитарните науки
e.c.	exempli causa	например
h.a.	huius anni	тази година
h.m.	huius mensis	този месец
ib. или ibid.	ibidem	пак там, на същото място
i.e.	id est	сиреч, тоест
INRI	Iessus Nazarenus Res Iudaeorum	Иисус от Назарет, Цар на юдеите
l.c.	liber citatus	посочената книга
l.c.	loco citato	на посоченото място
m.a.	magister artium	магистър по хуманитаристика
NB	Nota bene	забележи добре, обърни внимание
O.C.	opus citatum	посоченото съчинение
Op. cit.	opus citatum	посоченото съчинение
p.	pagina	страница
p.a.	per annum, pro anno	за година, в продължение на една година
p.s.	post scriptum	послепис
p.p.s.	post postscriptum	след послеписа
pass.	passim	разпръснато, на много места, тук-там
pinx.	pinxit	нарисува
q.v.	Quod vide	виж това
s.a.	sine anno	без година
s.c.	scilicet	разбира се
s.t.	sine tempore	без време, т.е. без да е определено времето на изданието
u.i.	ud infra	както по-долу
u.s.	ud supra	както по-горе
v.	vide	виж
v.	verte	обърни
v.c.	verbi causa	например
v.v.	vice versa	в обратен ред, обратно

11. Гръцка и латинска азбука

Гръцка азбука

Главна буква	Малка буква	Наименование на буквата	
		Еразмово	Византийско
Α	α	àлфа	àлфа
Β	β (β)	бèта	бèта
Γ	γ	гàма	гàма
Δ	δ	дèлта	дèлта
Ε	ε	èпсилон	èпсилон
Ζ	ζ	дзèта	зìта
Η	η	èта	ìта
Θ	θ (θ)	тèта	тìта
Ι	ι	йòта	йòта
Κ	κ (κ)	кàпа	кàпа
Λ	λ	лàм(б)да	лàнда
Μ	μ	мю	ми
Ν	ν	ню	ни
Ξ	ξ	кси	кси
Ο	ο	òмикрон	òмикрон
Π	π	пи	пи
Ρ	ρ	ро	ро
Σ	σ (ς)	сìгма	сìгма
Τ	τ	тàу	таф
Υ	υ	йпсилон	йпсилон
Φ	φ (φ)	фи	фи
Χ	χ	хи	хи
Ψ	ψ	пси	пси
Ω	ω	омèга	омèга

Латинска азбука

Буква	Наименование	Буква	Наименование
A a	а	N n	ен
B b	бе	O o	о
C c	це	P p	пе
D d	де	Q q	ку
E e	е	R r	ер
F f	еф	S s	ес
G g	ге	T t	те
H h	ха	U u	у
I i	и	V v	ве
K k	ка	X x	икс
L l	ел	Y y	йпсилон/йгрек
M m	ем	Z z	зѐта

12. Съответствия между римски и арабски цифри

I	1	XVI	16	LX	60	DCC	700
II	2	XVII	17	LXV	65	DCCC	800
III	3	XVIII	18	LXX	70	CM	900
IV	4	XIX	19	LXXX	80	M	1000
V	5	XX	20	XC	90	MC	1100
VI	6	XXI	21	XCI	92	MCD	1400
VII	7	XXV	25	XCV	95	MDC	1600
VIII	8	XXIX	29	XCVIII	98	MDCLXVI	1666
IX	9	XXX	30	IC	99	MDCCCLXXXVIII	1888
X	10	XXXI	31	C	100	MDCCCXCIX	1899
XI	11	XXXIV	34	CC	200	MCM	1900
XII	12	XXXIX	39	CCC	300	MCMLXXVI	1976
XIII	13	XL	40	CD	400	MCMLXXXIV	1984
XIV	14	L	50	D	500	MM	2000
XV	15	LV	55	DC	600		

13. Графични знаци, които се използват при писане и редактиране на различни видове текст (без препинателните знаци)

Широко използвани графични знаци

&	съдружие	®	запазена марка
§	параграф	\$	щатски долар
№	номер	£	британска лира
©	авторско право	€	евро

Знаци, използвани предимно в математиката и статистиката

+	плюс	∅	празно множество
-	минус	∩	сечение
±	плюс-минус	∪	обединение
× или ·	умножено по	⇒	следва
÷ или :	делено на	√	корен квадратен
=	е равно на	<i>e</i>	нèперово число ($\approx 2,72$)
≠	не е равно на/различно от	π	числото пи ($\approx 3,14$)
≈	приблизително равно на	<i>r</i>	радиус на окръжност
≡	идентично с	<i>d</i>	диаметър на окръжност
<	по-малко от	∫	интеграл
≤	по-малко или равно на	⋈	ъгъл
>	по-голямо от	△	триъгълник
≥	по-голямо или равно на	⊥	перпендикулярно на
%	процент		успоредно на
‰	промил	°	градус
∞	безкрайност	'	минута
∈	елемент от/принадлежи на	"	секунда
∉	не е елемент от/не принадлежи на	Σ	сума

14. Комбинации от препинателни знаци и знаци за графично оформяне на текст при общуване по интернет („Емотикони“)

Приложението съдържа само тези знаци, които са съставени от комбинации на препинателни знаци, знаци за графично оформяне на текст и главни букви.

:) или 8) или :-)	усмивка]:(ядосвам се
:))) или 8)))	широка усмивка]:(((или :[много се ядосвам
:-D	смях	[:]	слушам музика
=(разочарование	:~(плача
=(((голямо разочарование	:~(((плача на глас
>:0	гняв	8-(уморен съм
:(или 8(тъжно ми е	8-(((много съм уморен
:(((или 8(((много ми е тъжно	;)	намигане
:O	учудване или усмивка	:-x	целувка
?:	недоверие	:-ox	голяма целувка
;-) или ;0)	ирония, иронична усмивка	:}	страх ме е
		:~)	смея се до сълзи
		:P	плезене
		{}	целувам те

15. Образци за оформяне на документи

До
Директора
на Лабораторията за
ядрени изследвания
Тук

МОЛБА

от Иван Петров Иванов
ст.н.с. в Отдела за нови изследвания

Уважаеми господин Директор,

Моля да ми бъде разрешено да ползвам от 29 август 2002 г. 10 (десет) дни от годишния се платен отпуск за 2002 година.

Надявам се, че молбата ми ще бъде удовлетворена.

София,
1 август 2002 г.

Суважение:

До
Директора
на Института за
пазарни стратегии
София

ЗАЯВЛЕНИЕ

от Стефка Иванова Петрова
жк „Младост“, блок 28а, вход Б, ап. 24
София 1113

Уважаема госпожо Директор,

С настоящото заявявам, че за времето от 01.01.1998 до 31.12.2001 г. съм била на работа в подчинения Ви институт и през целия период съм била осигурена. Тези факти да се имат предвид при попълването на трудовата ми книжка.

София,
1 август 2002 г.

Суважение:

Адресиране на пощенски плик

Подател:
Стефка Петрова
бул. Васил Левски 24
София 1000

Получател:
Иван Иванов
ул. Г. С. Раковски № 124
София 1000

Институт за пазарни стратегии
София

УДОСТОВЕРЕНИЕ

Институтът за пазарни стратегии удостоверява, че Стефка Иванова Петрова е работила в него от 01.01.1998 г. до 31.12.2001 г.

Настоящото да ѝ послужи пред Фонд „Социално осигуряване“.

София,
1 август 2002 г.

.....

АВТОБИОГРАФИЯ

Име: Стефан Петров Стефанов
 Адрес: София 1142, ул. „Ю. Венелин“, № 28
 Тел./Факс: (02) 987 35 26
 Дата на раждане: 2 юни 1966 година
 Националност: българин
 Семейно положение: неженен

1980–1984 Гимназия с изучаване на немски език, София
 1984–1988 СУ „Св. Климент Охридски“, специалност
 „Немска филология“
 Втора специалност „Руски език“
 1988–1990 Отбиване на редовна военна служба
 1990–1993 Редовна аспирантура — работа по дисертация в областта на историята на немската литература
 април 1993 Курс по компютърна грамотност
 1994 Получаване на научната и образователна степен „доктор“
 1995–1996 Специализация в Централния европейски институт, Будапеща
 1996–2002 Работа в Музея за световна литература, отдел „Европейски литератури“

Езици: немски — отлично
 руски — отлично
 английски — добре

София,
 1 ноември 2002 г.

Подпис:

16. Образци на библиографско описание и цитиране. Съкращения при библиографско описание. Оформяне на съдържание

Библиографско описание*

1. Описание на книги

Библиографското описание съдържа специфична информация за книгата. То се съставя по определен модел и трябва да включва следните данни: име на автора, заглавие (и подзаглавие) на книгата, издание, място на издаване, име на издателството, година на издаване, обем на книгата (в страници). Библиотечните каталози и библиографските справочници съдържат още някои библиографски данни: формат на книгата, илюстративен материал, тираж, цена, подвързия.

При библиографско описание на книга се употребяват следните препинателни знаци:

- Фамилното име се отделя от собственото и бащиното с друг шрифт (разредка) и със запетая. Ако авторите са двама или повече, имената им се отделят със запетая; пред името на последния автор може да се пише запетая или съюз и (в книги с латиница et).
- Името на автора, заглавието, издателските данни и обемът се отделят с точка.
- Отделните елементи в издателските данни се отделят с двоеточие (между мястото на издаване и името на издателството) и със запетая (между името на издателството и годината на издаване).
- Заглавието на книгата се дава на съвременен правопис. То не може да се съкращава, с изкл. на дълги заглавия от старобългарската и въз-

* При изработване на библиографското описание и библиографското цитиране са използвани: Основни правила за библиографско описание и библиографско цитиране под линия. С.: БАН. Издателство с печатница, 1984. 27 с.; Български държавни стандарти. Библиотечно дело (По състояние към 1.7.1990 г.). С.: Стандартизация, 1990.

рожденската литература. Изпуснатите думи или части от заглавието се отбелязват с многоточие

- Мястото на издаване се изписва, с изкл. на някои градове (напр. София = С., на лат. S.).
- Името на издателството се дава съкратено, без думата „издателство“.
- Годината на издаване се дава винаги с арабски цифри, без думата „година“ или г.
- Броят на страниците се означава със съкращението с., на лат. p.

Петканова, Донка. Старобългарска литература. IX–XVIII век. С.: Св. Климент Охридски, 1992, 504 с.

Б у р о в, Ст. Форми и значение на съществителното име. (С оглед предимно на категорията число). В. Търново: Пик, 1996. 198 с. (Библиотека „Филология. Езикознание“, 6).

110 години Велики Преслав. Сборник. Т. 2. Ред. кол: Т. Тотев — отг. ред., Н. Драгова, М. Тихова, Ц. Цанев. Шумен: К. Преславски, 1995. 369 с.

Български тълковен речник. Авт.: Л. Андрейчин, Л. Георгиев, Ст. Илчев, Н. Костов, Ив. Леков, Ст. Стойков, Цв. Тодоров. 4. изд. Доп. и прераб. от Д. Попов. С.: Наука и изкуство, 1994. 1093 с.

2. Описание на статии от периодични издания, сборници, избрани съчинения, на части от книги, на рецензии

Библиографското описание трябва да включва следните данни: име на автора, заглавие (и подзаглавие) на статията, сведения за изданието (списание, вестник, сборник), в което е отпечатана статията — название, година, книжка на списание, брой и дата на вестник, страница (или страници *от...до*).

Името на автора и заглавието се оформят както при описание на книга. След заглавието, завършващо с точка се пише тире. Ако статията е от периодично издание, се посочва наименованието на изданието, година на издаване (с арабски цифри, без г., год., година), книжка на списанието или брой на вестника (означават се със знака №, на лат. No, и съответната арабска цифра), дата (за вестник), страници, на които е поместена статията — при посочване на една страница: с. 5, р. 5; при посочване на повече страници: 5–10 (не се пише с. или р.). Ако статията е поместена в сборник, избрани съчинения и под., пред сведенията за сборника се пише Във: (за книги на кирилица) или In: (за книги на латиница). Заглавието, подзаглавието, изданието, томът (частта) и мястото на издаване на сборника се отделят с точка, а следващите елементи (година на издаване, страници) — със запетая.

Нейков, Петър. Екзархът и дългът. — Веч. новини, № 11535, 3 май 1990, с. 4.

Русинов, Р. Синонимите министър-председател и премиер. — Бълг. ез., 1995, № 1–2, 172–173.

Коева, М. Типология на архитектурното развитие през Възраждането. — Във: Българската нация през Възраждането. (Сборник от изследвания). Т. 2, С., 1989, 303–325.

Витгенщайн, Л. Логико-философски трактат. — Във: Избрани съчинения, С., 1988, 49–133

Панова, Ел. Философската метаморфоза на Лудвиг Витгенщайн. — Във: Витгенщайн, Л. Избрани съчинения. С., 1988, 9–47

Първев, Хр. Книга за професор Светомир Иванчев. — Език и литература, 1993, № 5–6, 152–153.

Рец. за: Светомирен дух. Книга за проф. Иванчев. Съст. *Я. Бъчваров, В. Тодоров*. С.: Св. Климент Охридски, Хемус ООД, 1993, 190 с.

Ковачев, Н. Честотно-тълковен речник на личните имена у българите. С., 1987, 216 с.

Рец.: *Т. Шишмански*. — Бълг. ез., 1995, № 1–2, 186–188.

В най-новите библиографски описания между заглавието (подзаглавието) на статии от периодични издания, сборници, избрани съчинения и под. и сведенията за изданието (вестник, списание, сборник и под.) се пишат две наклонени черти:

Н е й к о в, Петър. Екзархът и дългът. // Веч. новини, № 11535, 3 май 1990, с. 4.

Библиографско цитиране

При цитиране чрез индекси под черта или в края на книгата (статията) важат правилата за библиографско описание на книги и статии. Името на първия автор се пише инверсирано. Собственото и бащиното име обикновено се съкращават. В текста имената на чужди автори се транскрибират на български език. Издателството не се пише. Общият брой на страниците на книгата (статията) могат да се изпуснат.

Номерацията на бележките под черта може да бъде непрекъсната за цялата статия или глава (на книга) или за всяка страница да започва от едно (1). Когато бележките са в края на статията (главата), номерацията е непрекъсната.

В текста:

За назоваване на именната част на съставно именно казуемо в ГСБКЕ² бе приет терминът *предикатив*.

Под черта:

²Грамматика на съвременния български книжовен език. Т. 3. Синтаксис. С., 1983, с. 134.

В текста:

Фотинов има непрекъснати разходи за набавянето на книги, което е документирано от неговата кореспонденция²⁸⁴.

В края на главата на книгата:

²⁸⁴НА БАН, ф. 13 К. Писмо на Георги п. Константинову до К. Фотинов. Пловдив, 13.X.1826.

Когато дадено произведение се посочва под черта без библиографско цитиране, заглавието на произведението се пише с кавички:

⁸Този въпрос В. Паскалева разглежда в статията си „Средна Европа и културно-националното развитие на българите през Възраждането“. — Исторически преглед, 1981, № 3–4.

При повторно цитиране на едно и също произведение се пише името на автора и Цит. съч., на лат. *Op. cit.* Ако едно и също произведение се цитира няколко пъти подред, при повторното цитиране се пише Пак там, на лат. *Ibidem*.

При повторно цитиране на две или повече произведения от един и същи автор не се дава пълно библиографско описание — отбелязват се само авторът, заглавието (може да се посочи и със съкращение, отбелязано с многоточие) и страниците.

Когато цитирането в текста не е от оригинала, а чрез друго произведение, се пише Цит. по: (Цитати по:):

⁶⁰Цит по: *Костадинов, Д.* Дженариус Алоизиус Макгахан освободителя. — Славянски вестник, № 3–4, март—апр. 1993, с. 8.

¹⁷Този и следващите цитати са по: Паисий Хилендарски. История Славянобългарска. Под ред. на П. Динев (С., 1972).

Обяснителен текст преди библиографско описание се оформя по следния начин:

³⁵По същия въпрос вж.: *Конев, Ил.* Българското възраждане и Просвещението. Т. 2. Въпроси на българската филологическа култура. С., 1991, с. 358 сл.

³⁹Пътеписът му и бележки за него вж. във: Английски пътеписи за Балканите. Края на XVI в. — 30-те години на XIX в. Увод, състав. и комент. М. Н. Тодорова, С., 1987, 566–581

⁵²Полезни сведения по въпроса вж. у Неврокопски митрополит П и - м е н. За библията. В началото бе словото. С., 1988, 174–212.

С цел да се избегне дублирането при цитиране на литературата индексите в текста могат да препращат към списък „Литература“ в края на статията (главата, книгата):

В текста:

След това се излага мнение за свежо написаната студия „На гости у банатските българи“ [42], която с богатото си съдържание е повлияна най-общо от идеите на В. Ягич [43], а с картинното описание дава много ясна представа за бита и културата на тези български изселници [44].

В края на раздела:

[42] Архив, XIX, 309–310.

[43] Романски, 1933, VII.

[44] Архив, XIX, 309; Романски, 1940, 117, 131.

В края на книгата:

Архив: Archiv für slavische Philologie, Bd. I–XLII, Berlin, 1876–1929.

Романски, 1933: Романски, Ст. Предговор. — Във: Сборник в чест на проф. Л. Милетич за седемдесетгодишнината от рождението му (1863–1933). С., 1933.

Романски, 1940: Романски, Ст. Любомир Милетич. Човек, учен, учител и общественик. — Летопис на БАН за 1936/37. хх. С., 1940.

При цитиране *без индекс* в текста може да се даде пълно библиографско описание на произведението:

Както показва в своята интересна студия френският българист Р. Бернар (вж. Някои бележки върху аориста на -ох и върху глаголната система на съвременния български книжовен език. — Във: Б е р н а р, Р. Българистични изследвания. С., 1982, 123–172), този тип глаголи са изолирани в системата на българското спрежение.

По-често (особено в научни издания) в текста се посочват само фамилното име на автора (с обикновен шрифт, с курсив или с разредка), годината на издаване на труда и съответната страница (страници). Между името на автора и годината не се пише препинателен знак, а между годината и страницата се пише двоеточие. Бележката в текста е заградена със скоби и препраща към списък „Литература“ в края на статията (главата, книгата).

В текста:

Акцент върху взаимовръзката между музика и текст поставя и Боян Пенев (Габе 1983: 376).

В края на статията:

Габе 1983; Шишманов, Ив. Д., д-р К. Кръстев. Б. Пенев в спомените на съвременниците си. С., 1983, 364–377.

Съкращения на български думи и словосъчетания в библиографско описание*

Думи и слово- съчетания	Съкращения	вестник	в. (само пред заглавие на вестник)
август	авг.		
автор	авт.	випуск	вип.
автореферат	автореф.	встъпителен	встъп.
азбучен	азб.	въведение	въвед.
алинея	ал.	глава	гл.
анонимен	анон	година	г.
анотация	анот.	годишник	год. (само в забележка и год. спецификация)
април	апр.		
архив	арх.		
без място и година	б.м.г.	годишнина	год.
без цена	б.ц.	двумесечен	двумес.
безплатен	безпл.	двуседмичен	двуседм.
бележка	бел.	действие	д. (само в под- заглавия, след числителни при описание на пиеси)
библиография	библиогр.		
библиотека	библ.		
биография	биогр.		
братя	бр. (само при фирми и издателства)	декември	дек.
		депозитан	деп.
		диаграма	диагр.
брой	бр.	диапозитив	диапоз.
брошура	брош.	дисертация	дис.
бюлетин	бюл.	добавка	доб.
век	в. (само при означение на векове след цифри)	доклад	докл.
		документ	док.
		допечатване	допеч.
		допълнение	доп.

* Списъкът е изработен въз основа на БДС 9736-82. Съкращения на български думи и словосъчетания в библиографското описание на печатните произведения.

дубликат	дубл.	надзаглавен	надзагл.
дял	д. (<i>само след числително име</i>)	надслов	надсл.
ежегоден	ежегод.	надтекстно заглавие	надт. загл.
ежедневен	ежедн.	напечатан	напеч.
ежемесечен	ежемес.	нарисувал	нарис.
език	ез.	непагиниран	непаг.
екземпляр	екз.	непроменен	непром.
забележка	заб.	нова серия	н.с.
заглавие	загл.	ноември	ноем.
издание	изд.	обнародван	обнар.
издание на автора	изд. авт.	образци	обр.
издателство	изд.	обяснено	обясн.
изменен	изм.	одобрено	одобр.
илюстратор	ил.	озаглавен	озагл.
илюстрация	ил.	октомври	окт.
инвентарен	инв.	описание	опис.
индекс	инд.	оригинал	ориг.
информационен	информ.	основно преработен	осн. прераб.
карта	к.	отговорен редактор	отг. ред.
картина	карт.	отдел	отд.
картографски	картогр.	отделен лист	отд. л.
класификация	класиф.	отделен отпечатък	отд. отпеч.
книга	кн.	офсетово издание	офс. изд.
книгоиздателство	книгоизд.	пагинция	паг.
книжарница	книж.	периодичен	период.
колекция	кол.	перфокарта	перфок.
колона	кол. (<i>само в количествена характеристика</i>)	перфолента	перфол.
копие	коп.	печатница	печ.
корица	кор.	под общата редакция	под общ. ред.
ксерокопие	кесрокоп.	под ръководството	под ръков.
лист	л.	подбор	подб.
литография	литогр.	подвързан	подв.
месец	м.	подготвен	подг.
месечен	мес.	подзаглавие	подзагл.
микрокарта	мк	подобрен	подобр.
микрофилм	мф	поправен	попр.
микрофиш	мфиш	попълнен	попълн.
микрофотокопие	мфотокоп.	портрет	портр.

послесловие	послесл.	следващ	сл. (само за следваща
пояснение	поясн.		книжка или
превод	прев.		брой)
преводач	прев.	списание	сп. (само пред
прегледал	прегл.		заглавие на
предговор	предг.		списание)
предзаглавие	предзагл.	справочник	справ.
предисловие	предисл.	стереотипно изда-	стер. изд.
препечатан	препеч.	ние	
препринт	препр.	столетие	ст. (само след
преработил	прераб.		цифра)
приложение	прил.	страница	с. (само в
притурка	прит.		количествена
псевдоним	псевд.		характеристи-
публикация	публ.	схема	ка)
раздел	разд.		сх. (само в
разширен	разшир.		количествена
регистър	рег.		характеристи-
редактор	ред.		ка)
редакционен	ред. к-т	съавтор	съавт.
комитет		събран	събр.
редакционна	ред. кол.	съдържание	съдърж.
колегия		съкратен	съкр.
редакция	ред.	съставител	състав.
резюме	рез.	съчинение	съч.
репринт	репр.	таблица	табл.
репродукция	репрод.	тираж	тир.
реферат	реф.	том	т. (само при
рецензия	рец.		цифри)
рисунок	рис.	указател	указ.
ротапринт	ротапр.	факсимиле	факс.
ръкопис	ръкоп.	февруари	февр.
сбирка	сб.	фигури	фиг.
сборник	сб.	фиктивно	фикт. загл.
свезка	св.	заглавие	
свитък	свит.	филмография	филмогр.
седмичен	седм.	фондация	фонд.
септември	септ.	фонограма	фоногр.
серия	сер.	фотография	фотогр.
сесия	сес.	фотокопие	фотокоп.
сигнатура	сигн.		
скица	ск.		

художник	худож. (само при фамилно име)	циклостилно изда- ние част	цикл. изд. ч. (само при означение на том)
цветен	цв.		
цена	ц. (само в количествена характеристи- ка)	чертеж юбилеен януари	черт. юбил. ян.
циклопечат	циклопеч.		

Оформяне на съдържание

1. Съдържание на книга

В съдържанието на книга (монография) се отбелязват заглавията на различните раздели в книгата (дялове, части, глави и под.) и страницата, на която започват. Между заглавието и цифрата за начална страница най-често се пишат точки. Съдържанието може да бъде кратко или по-подробно в зависимост от особеностите на текста и от предпочитанията на автора на книгата за членение на текста. Както няма задължителни правила за членение на текста и отделяне на раздели и подраздели, така също няма задължителни образци за оформяне на съдържанието на книга. Тук ще бъдат посочени някои примери.

Когато разчленяването на текста е по-общо, в съдържанието се посочват само съответните дялове (части, глави) или само заглавията им, със или без номериране.

Интелектуалното начало и развитието на филологическото движение (Уводни разяснения)	5
За европейското светоусещане на новобългарската култура	13
<...>	
„Откриването“ на българите и тяхната култура в свободния европейски свят (Вместо заключение)	393

1. Уводни думи	5
2. Предпоставки за възникването на Котленското книжовно средище през XVII век. (Културно-исторически преглед)	9
3. Котленски книжовници от XVIII век. (Обща характеристика на котленските ръкописни паметници)	39
<...>	

I. Национален език. Разновидности на националния език	5
II. Функционални стилове. Обща характеристика	16
III. Научен стил	33
<...>	

Съдържанието може да включва и съответната глава, и заглавието ѝ. Когато думата „глава“ и заглавието са написани на един ред, те се отделят с точка.

Няколко предварителни думи	7
ПЪРВА ГЛАВА	
Документална база, методология и методика на изследването	11

Уводни думи	7
Глава I. Писмен език, книжовен език. Произход и функции	23
Глава II. Книжовният език през Средновековието	51

Когато разчленяването на текста е по-детайлно, освен дялове (части, глави) в съдържанието се посочват и по-малките раздели и глави. Степенуването на основните и второстепенните заглавия в книгата се означава в съдържанието по различен начин: графически, с номерация или смесено (и с графически средства, и с номериране).

При графическо оформяне на съдържанието степенуването на заглавията е пространствено (с отстъпи вдясно).

Увод	5
Първа глава. На границата между две епохи	17
Общи и характерни белези на Просвещението	
в Европа и на Балканите	17
<...>	
Втора глава. Биографията на Константин Фотинов	
в светлината на нови данни	78
Учение и формиране на Фотинов до 1825 г.	78
Семейна и родна среда	78
Учение в Пловдив и Смирна	85
<...>	

При оформяне на заглавията в съдържанието с номериране се използват различни номерации: цифрова (с римски и/или арабски цифри), йерархична цифрова (с арабски цифри), цифрова и знак за параграф (§), цифрова и буквена.

УВОДНИ ВЪПРОСИ	3
1. Периодизация на старобългарската литература	3
2. Обхват и характер на старобългарската литература	14
<...>	

БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА ОТ IX ДО КРАЯ НА XII В.

I. Писмена култура в България преди Кирил и Методий	77
II. Славянските учители Кирил и Методий	89
1. Извори за проучване на делото им	89
2. Живот и обществена дейност	99
3. Двете старобългарски азбуки	112
<...>	

УВОД. СЕМАСИОЛОГИЯТА КАТО НАУКА ЗА

ЛИНГВИСТИЧНАТА СЕМАНТИКА	7
0.1. Предмет на семасиологията и мястото ѝ в лингвистиката	7
0.2. Същност на семантиката	10
0.3. Видове семантика	12
<...>	

1. СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА И СИСТЕМА НА ДУМАТА	24
1.1. Същност на лексикалното значение и неговите модели	24
1.1.1. Лексикалното значение като даденост на езика	24
<...>	
1.4. Семантична парадигма	73
1.4.1. Синонимия	73
1.4.2. Други парадигматични редове	82

10. ПИСМЕНО ОТБЕЛЯЗВАНЕ НА ЗВУКОВЕТЕ. ГРАФИКА

§ 143. Писмо, графика, правопис	220
§ 144. Българската азбука	221
<...>	
§ 147. Промени в българската азбука и графика	226
<...>	

Предговор	5
УВОД	
Българският език сред другите славянски езици (§1–2)	7

Възникване и развой на старобългарския книжовен език през IX в. (§3–4)	9
Създаване и развой на новобългарския книжовен език (§5)	12
Българското писмо (§6–8)	16

Увод	3
------------	---

ГЛАВА ПЪРВА

Основни словообразователни начини за обогатяване на речника в младежкия сленг	27
--	----

А. Източници на заимстване. Транспозиционни принципи.

I. Семантична трансформация	32
1. Кножовни (вкл. разговорни) лексеми от активния речников запас	32
2. Лексеми с книжен или архаичен оттенък	43
3. Диалектни думи	44
<...>	

II. Заимстване на лексикални единици без промяна на значението	58
---	----

ПРЕДГОВОР

I. КОНЦЕПЦИИ ЗА ХАРАКТЕРА И СЪЩНОСТТА НА ФРАЗЕОЛОГИЧНАТА ЕДИНИЦА	9
---	---

II. ГРАНИЦИ И ОБЕМ НА ФРАЗЕОЛОГИЧНИЯ ФОНД НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК	20
---	----

1. Устойчиви словесни комплекси и фразеологизми	20
А. Устойчиви съчетания и фразеологизми	20
а) Съчетания с описателно изразено действие	20
<...>	
в) Фразеологични съчетания	22
Б. Устойчиви фрази и фразеологизми	30
<...>	

Съдържанието на книга може да бъде оформено и с едновременно използване на графически средства и на номериране. Вж. примерите по-горе.

2. Съдържание на сборник със статии и на периодично издание (списание)

В съдържанието се отбелязват имената на авторите, заглавията на статиите и страницата, на която започва всяка статия, както и различните тематични раздели, рубрики и под. Съдържанието има самостоятелно графическо оформление, което може да бъде различно от оформянето на заглавията в текста на книгата. Името на автора обикновено се пише пред заглавието на статията,

на същия ред. След името се поставя или точка, или запетая, или тире. Името на автора може да бъде написано и след заглавието на статията. В този случай името се огражда със скоби или се отделя от заглавието с тире. Името на автора и заглавието на статията могат да бъдат разграничени графически (напр. с различни шрифтове, с написване на различни редове и др.).

Тематичните раздели в сборници и рубриките в периодични издания се пишат на отделен ред, без препинателен знак в края и най-често са отделени и графически от другия текст. Разделите (рубриките) и имената на авторите на статиите могат да бъдат номерирани, съотв. с римски и арабски цифри. Между името на автора и заглавието на статията, от една страна, и цифрата за начална страница на статията, от друга, се пишат точки. Срещат се и други графически означения (тире, наклонена черта, писане на отделен ред и др.).

ПРЕДГОВОР	5
<i>Марин Дринов</i> , За новобългарското азбуке	9
<i>Александър Теодоров-Балан</i> , Из недрата на новобългарския правопис	19
<...>	

СТАТИИ

<i>Вл. Георгиев</i> — Езикът на „Български народни песни“ от братя Миладинови	385
<...>	

ВЪПРОСИ И ОТГОВОРИ

<i>Л. Андрейчин</i> — За членуването на някои заглавия	544
<i>Ст. Илчев</i> — Дълги пушки бойлии	545
<...>	

ТВОРЕЦ И ОБЩЕСТВО

<i>Дочо Леков</i> . Слушателят през Българското възраждане	53
<...>	

Предговор	5
Днешно състояние на фонетичните и фонологичните проуч- вания на българския литературен език (Стойко Стойков)	7
Фонетиката като наука и нейното значение за езиковата култура (Любомир Андрейчин)	13
<...>	

Из историята на българския език

Тайнописи в средновековните славянски
ръкописи — Татяна Славова · 11

<...>

Езикът и обществото

За езика на богослужението в българските православни храмове —
Христо Първев · 22

<...>

Л. Андрейчин

ВСТЪПИТЕЛНИ ДУМИ 5

Л. Андрейчин

КЪМ ПО-ГОЛЯМА ИЗИСКАНОСТ НА КНИЖОВНИЯ ИЗГОВОР ... 9

М. Лилов

БЪЛГАРСКИЯТ ГОВОР НА СЦЕНАТА 15

С Т А Т И И

1. *Дора Иванова-Мирчева*. Печатните книги от XVI век и българският
книжовен език от донационалната епоха 3

2. *Дафина Генова*. За семантичното равнище на изречението и
неговото представяне 12

<...>

17. Списък на думи с разделно писане*

а пък	бизнес туризъм	джаз певец
АГ отделение	бизнес услуги	джаз концерт
Ай Би Ем	бизнес хотел	диаметрално противо-
Ай Ти Ти	бизнес център	положен
ако и да	бинго зала	диско епоха
ами че	блок маса	диско музика
Баба Вида	блок схема	ДНК фактор
Баба Марта	боб чорба	Долна Митрополия
Баба Меца	бокс офис	Дон Жуан
Баба Тонка	бънджи скокове	Дон Кихот
бавно прелитащ	Велики Преслав	допинг комисия
Бай Ганьо	Велико Търново	допинг контрол
Бачо Киро	влак автовоз	допинг лаборатория
без да	водещ предаване	допинг проба
безследно изчезнал	въпреки че	допинг скандал
Бели извор	гей клуб	допинг тест
Бели Осъм	гей общество	дроб сарма
Би Би Си	гей списание	държава собственик
бизнес абонат	гольф игрище	Дядо Коледа
бизнес вечеря	гольф клуб	Дядо Мраз
бизнес виза	гольф мач	ЕКГ данни
бизнес дама	гольф носач	Екзарх Антимово
бизнес елит	Голям Мечи връх	екип кандидат
бизнес класа	Голям Перелик	Ем Ти Ви
бизнес култура	Горна баня	жп линия
бизнес наръчник	Горни Богров	за да
бизнес начинание	Горско Ново село	завеждащ отделение
бизнес образование	град държава	Зайо Байо
бизнес операция	град паметник	заместник генерален
бизнес отношения	град спалня	директор
бизнес партньор	Граф Игнатиево	заместник главен прего-
бизнес план	грис халва	варящ
бизнес проект	двайсет и пет	заместник министър-
бизнес пътуване	двайсет и пет метров	председател
бизнес сделка	деветдесет и девета	заместник началник-уп-
бизнес секретарка	денс клуб	равление
бизнес среда	дерби среща	зверски убит
бизнес среща	дерби мач	Златна Панега
бизнес стратегия	джаз музикант	Златни пясъци

* Вж. и правилата в раздела „Слято, полуслято и разделно писане“.

и да	Момин проход	поп мюзикъл
Иван Асен	най прилягам	поп певец
Иван Шишман	най харесвам	поп сцена
изключително надарен	най юнак	поп фестивал
изложба панаир	национално отговорен	Поп Харитон
интелектуално наситен	не говорейки	преди да
интернет адрес	не желаейки	прясно боядисан
интернет доставчик	не можейки	пънк група
интернет карта	не можел	рали крос
интернет страница	невинно оклеветен	рали маратон
кавър версия	Нова година	рали отбор
Капитан Андреево	Нова Загора	рали спорт
като да	Нови пазар	рали състезател
като че	Ново Горско Косово	рали шампион
кафе пауза	О Ем Ви	рап панталони
кеш мениджмънт	орман кебап	рахат локум
командващ флота	освен да	ревю базар
концерт рецитал	освен дето	ревю балет
космонавт изследовател	освен като	ретро автомобил
Крали Марко	освен че	ретро мода
крекинг бензин	особено опасен	ретро салон
крекинг газ	от време на време	рок музикант
крекинг дестилация	от горе до долу	рок певица
крекинг процес	от край до край	само че
крем карамел	от къде на къде	Сапарева баня
крем пита	от тук на там	свободно падащ
крем супа	Отец Паисиево	СДС лидер
Крива чука	Отец Паисий	седемдесет и пет годи-
Кума Лиса	офис техника	шен
Кумчо Вълчо	офис център	седемдесет и шести
кънки бягане	Панайот Хитово	Си Ен Ен
кънки спорт	Пет могили	Сини вир
кънтри музика	писател реалист	ски автомати
кънтри парче	по към мене	ски акробатика
кънтри певец	поло клуб	ски алпийски дисцип-
кънтри песен	по на открито	лини
кънтри рок	по прилягам	ски бегач
кърлинг клуб	по харесвам	ски бягане
Луда Камчия	по човек	ски вакса
майстор зидар	по юнак	ски влек
май че	поп звезда	ски гардероб
макар че	поп изпълнител	ски дисциплина
Мало село	поп класика	ски купа
мач реванш	поп концерт	ски курорт
МВР център	поп култура	ски лифт
младши лейтенант	поп музика	ски маратон

ски ориентиране	тахан халва	фитнес система
ски отбор	ТБЦ бактерия	фитнес тест
ски писта	тв лиценз	фитнес уред
ски плац	тенис асоциация	фитнес център
ски първенство	тенис база	флопи диск
ски свободен стил	тенис верига	Хаджи Димитър
ски северни дисциплини	тенис зала	хард диск
ски скокове	тенис клуб	хиляда и триста
ски слалом	тенис корт	храм паметник
ски спорт	тенис мач	художник модернист
ски спускане	тенис ракета	Цар Петрово
ски състезание	тенис ранглиста	чейндж бюро
ски училище	тенис среща	Червен бряг
ски федерация	тенис турнир	Черни Осъм
ски шанца	тенис федерация	Черно море
след като	тенис фланелка	четирийсет и първият
Слънчев бряг	тенис център	Чичо Стоян
соло изпълнение	техно движение	шарже д'афер
Средна Гора	техно жанр	шах клуб
средно напреднал	техно музика	шах майстор
Стара Загора	техно парад	Шести септември
Стара планина	техно сфера	Широка лъка
Старо село	техно трио	широко известен
старша сестра	Тодор Икономово	широко скроен
старши научен сътрудник	Трети март	шиш кебап
старши треньор	Три кладенци	шкембе чорба
стига да	Трийсет и пет годишнина	щом като
сто двайсет и пет	тъй като	DJ парти
стомна кебап	УКВ програма	GSM оператор
Стрелченска Луда Яна	факс апарат	HIV вирус
стриптиз бар	факс услуги	MTV поколение
студент първокурсник	фирма производител	NATO генерал
съчинение разсъждение	фитнес апаратура	PR агенция
сякаш че	фитнес зала	RAM памет
тас кебап	фитнес клуб	US президент
	фитнес салон	VIP гости

Употреба на IPA при фонематично транскрибиране на български думи

Гласни

i	pik	ник
ɛ	pɛk	пек
a	pak	пак
ʏ	pʏk	пък
ɔ	pɔt	пот
u	puk	пук

'bʏɫɡɐrski
ɛ'zik

Полугласни

j	jak, zmej	як, змей
---	-----------	----------

Съгласни

p	pɛk, pir, pak, 'pʏstʏr, 'pɔʃta, pul
b	bɛs, bik, bal, bʏrs, bɔlt, buk
t	tɛʃ, ti're, tam, tʏp, tɔr, 'tuxla
d	dɛn, dif, dar, dʏp, dɔm, dux
k	kɛf, kit, kal, kʏs, kɔs, 'kufar
g	ɡɛrp, ɡips, ɡas, 'ɡʏska, ɡɔl, 'ɡuʃa
ts	tɕɛ'na, 'tɕifra, tsar, 'zrɛtɕʏt, 'tɕɔkʏl, 'tɕup'ʏ
ʤ	ʤift, ʤɔn
tʃ	tʃɛr, tʃin, tʃam, 'matʃʏt, 'tʃɔfka, 'tʃup'ʏ
dʒ	dʒɛz've, dʒip, 'dʒanka, dʒɔp, ma'dʒɔn
f	fɛs, fi'ra, fakt, fʏs'tɔk, fɔn, fu'tʃʏ
v	vɛk, vik, var, vʏf, vɔl, vul'kan
s	'sɛlɔ, sif, sam, sʏs, sɔk, su'sam
z	'zɛlɛ, 'zima, zar, zʏp, zɔr, 'zurla
ʃ	ʃɛf, ʃʃ, ʃal, braʃʏn'tɕɛ, ka'ʃɔn, ʃu'ʃulka
ʒ	'ʒɛɡa, ʒif, ʒal, ʒɔlt, 'bɛʒɔf, 'ʒupɛl
x	xɛm, 'xiʒa, xal, xʏs, xɔt, 'xubaf
m	mɛʃ, mik, max, mʏx, mɔr, 'mufta
n	nɛ'be, nis, nar, 'pʏnʏt, nɔs, 'nula
l	lɛk, lik, lak, lʏk, lɔs, luk
r	rɛ'ka, 'riba, rak, rʏ'ka, rɔf, 'ruslɔ

пек, пир, пак, пѣстѣр, поща, пул
без, бик, бал, бѣрз, болт, бук
теч, тире, там, тѣп, тор, тухла
ген, див, дар, дѣб, дом, дух
кеф, кит, кал, кѣс, коз, куфар
герб, гипс, гас, гѣска, гол, гуша
цена, цифра, цар, жреѣт, цокѣл, цупя
дзифт, дзѣн
чер, чин, чам, маѣт, човка, чупя
джезве, джип, джанка, джоб, маджун
фес, фира, факт, фѣстѣк, фон, фуча
век, вик, вар, вѣв, вол, вулкан
село, сив, сам, сѣс, сок, сусам
зеле, зима, зар, зѣб, зор, зурла
шеф, шиш, шал, брашѣнце, кашон, шушулка
жега, жив, жал, жѣлт, бежов, жупел
хем, хижа, хал, хѣс, ход, хубав
меч, миг, мах, мѣх, мор, муфта
небе, низ, нар, пѣнѣт, нос, нула
лек, лик, лак, лѣк, лос, лук
река, риба, рак, рѣка, ров, русло

Палатални корелати на съгласните

pʲ	'pʲasʲk, tʲɐr'pʲɤ, sa'pʲɔr, pʲu're	нясък, тѣрпя, сапѣор, тюре
bʲ	bʲal, 'sku'bʲɤ, bʲust	бял, скубя, бюст
tʲ	tʲax, 'pʲɤtʲɤ, mon'tʲɔr, tʲu'tʲun	тях, пѣтят, монтьор, тютюн
dʲ	dʲal, 'pʲɤdʲɤ, ʃɛ'dʲɔvʲɤr, 'dʲuna	дял, пѣдя, шедѣовѣр, дюна
ç	car, 'cɔraf, cup	кяр, кѣорав, кюп
ʝ	ʝa'ur, ʝɔl, ʝu'vetʃ	гяур, гѣол, гювеч
tsʲ	tsʲal, ɔku'tsʲɤ	цял, окуця (несв. виг)
(dʒʲ)	(dʒʲapam)	(гзяпам) (гуал.)
ʃ	ka'ʃaf, razgra'ʃɤ, ʃɔ'ʃɔr, par'ʃum	кафѣя, разграфѣя, шофѣор, парфѣюм
vʲ	'vʲatʲɤr, 'rɔvʲɤ, kɔ'vʲɔr, rɛ'vʲu	вятѣр, ровѣя, ковѣор, ревя
sʲ	'sʲanka, ga'sʲɤ, 'sʲɔmga, 'sʲuŋgɛr	сянка, гасѣя, сѣомга, сѣюгѣр
zʲ	zʲan, grɔ'zʲɤ, pɔ'zʲɔr, rɛzʲu'mɛ	зян, грѣзя, позѣор, резюме
(ç)	('çustɤn)	(Хюстѣн)
mʲ	ta'mʲan, di'mʲɤ, 'mʲuzikʲɤl	тамян, думѣя, мюзикѣл
ɲ	ɲam, zvʲɤ'ɲɤ, mi'ɲɔr, ɲux	ням, звѣня, миньор, нюх
ʎ	'ʎatɔ, 'paʎɤ, ʎɔs, ʎut	лято, паля, льос, лют
rʲ	grʲax, gɔ'rʲɤ, pɔ'rʲɔzɛn, trʲum	грѣях, горѣя, порьозѣн, трюм

Пример:

/ved'nɤʃ'pravdata i'krivdata vlɛzli v ɛd'na'krʲɤʃma tam'jali i'pili'kɔlkɔtɔ mɔg'li kɔtɔ'trʲɔgnali da si iz'lizat krʲɤʃmarʲɤt gi pɔ'pɪtal ɛ dɔb're kɔtɔ'jadɔxtɛ i'pixtɛ kɔʃ ʃtɛ pla'ti'krivdata se ɔ'bʲɤrnala sʲɤr'ditɔ kʲɤm krʲɤʃmarʲɤ i mu'kazala'strɔgɔ nali ti pla'tix ili'iskaf da ti se'plafɔ pɔ dva'pʲɤti ʃɔ'vekʲɤt se'smajal ɔt'tɔʝa'ɔdgɔvɔr i'rekʲɤl pɔmis'li'mɔʎa ti se da'nʲamaf'grɛʃka nɛ stɛ mi'davali'nikakvi pa'ri nɛ as ti pla'tix 'viknala'krivdata brɛ nɛ si pla'tix ti nɛ si mi pla'tila za'ʃtɔ ta'ka gɔ'vɔrɪʃ pla'tix ti ɛʝ ʃɔ'vetʃɛ pla'tix ti za'vikala vi'sɔkɔ'krivdata ʃɔ'vekʲɤt kɔtɔ vi'dʲal kak'va ɛ'rabɔtata ɔ'bʲɤrnal se kʲɤm'pravdata kɔ'ʝatɔ'mirno i'tixɔ stɔ'ʝala nastra'na i'rekʲɤl'pravdɔ'pravdɔ ami ti za'ʃtɔ mʲɤl'ʃɪʃ ʃɛ kak'vɔ da'pravʲa kɔtɔ i as'zaɛdnɔ s'krivdata'jadɔx i pix ɔdgɔ'vɔrila'pravdata/

(/ɛ'lin pɛ'lin/)

Някои тънкости при набирането на препинателни знаци

Въпреки че текстообработващите програми улесняват, ускоряват и подобряват работата на набиращия, все още не сме доживели до времето, когато един поглед ще е достатъчен, за да форматираме текста така, както ни се иска. Заедно с това сме свидетели на отчайващи практики по въпросите на набора на пунктуационни знаци поне от страна на масовия потребител, а понякога дори по-лошо — и от страна на книгоиздатели. Именно това налага и включването на настоящото допълнение.

Както пише уважаваният от мен Атанас Топалов: „Обикновено се получава така, че когато нещо ни се струва просто, ние всъщност не сме успели да вникнем достатъчно дълбоко във вътрешните му проблеми — детайлите и вариантите, тъй като те са били отхвърлени...“ Така е и с пунктуационния набор. По-долу са изложени най-фрапиращите грешки, които се допускат при такъв набор:

1. Кавички.

Кавичките, освен че са съставени от два елемента — отварящ и затварящ (както може да прочетете в раздела Пунктуация), се характеризират и с *положение* и *насоченост*. В български език се употребяват няколко вида кавички: двойни с форма на запетаи, двойни френски, и единични с форма на запетаи. Най-разпространени са първите посочени. Те могат да бъдат описани така: отварящите кавички се поставят на основната линия, сиреч долу, и са насочени навън, т.е. „опашките“ на запетаите сочат извън думата, оградена в кавички; затварящите кавички се поставят на височината на главните букви, т.е. горе, и сочат също навън. Това изглежда така:

» — отваряща кавичка и “ — затваряща кавичка.

Използването на кавички от типа “ ” (английски), ” ” (шведски), „ ” (италиански) показва крещящо невежество и неуважение към към традицията. Няма извинение и за употребата на знак за инч вместо кавички " ", въпреки че това явление е широко разпространено в англо-говорещия свят.

Другият вид двойни кавички, които се употребяват у нас, са т.нар. «френски кавички». Те, както се вижда, приличат (но само толкова!) на два поставени един до друг знака по-малко или по-голямо, съответно за отваряне и затваряне.

Що се отнася до единичните кавички, в български език се употребява един-единствен тип единични кавички: горе и навън—горе и навътре, т.е. ’’. По необяснима за мен причина в оригинала (печатната версия) на настоящото помагало авторът или издателят беше предпочел кавичките ‘’, но след кратка справка с Червения тритомник (*Грамматика на съвременния български книжовен език*, БАН, ’83) установих, че там са използвани кавичките ’’, с което въпросът се смята за приключен.

2. Тирета.

В повечето професионални шрифтове съществува огромно разнообразие от тирета: обикновени, тирета между главни букви, тирета между горни/долни индекси и пр., но предмет на тази точка са трите основни тирета, които присъстват задължително във всеки шрифт: *дефис*, *n-тире* (средно тире) и *m-тире* (голямо тире или, просто, тире). Те изглеждат така:

- дефис
- n-тире
- m-тире

Името на двете последни тирета идва от ширината им — тази на n-тирето е близка до ширината на латинската малка буква **n**, а тази на m-тирето — до ширината на **m**.

Случаите на употреба на дефиса и m-тирето са очертани достатъчно ясно в раздела Пунктуация, а n-тирето се използва главно между цифри и именно в такъв контекст може да го видите в тази книга.

Необходимо е да се отбележи още, че тъй като в български в повечето случаи от двете страни на голямото тире се оставя празно място, за да не остава такова тире в началото на ред (с изключение на случая, когато въвежда пряка реч), от лявата му страна шпацията трябва да е „лепкава“, т.е. non-breaking.

Набиране

Под операционна система Windows знаците, за които стана дума по-горе се набират като натиснете клавиш Alt и от обособената за цифри част на клавиатурата наберете определено четирицифрено число:

- » Alt + 0132 за двойна отваряща обикновена кавичка
- « Alt + 0147 за двойна затваряща обикновена кавичка
- « Alt + 0171 за двойна отваряща френска кавичка
- » Alt + 0187 за двойна затваряща френска кавичка
- ’ Alt + 0146 за отваряща/затваряща единична кавичка
- Alt + 0150 за n-тире
- Alt + 0151 за m-тире

Лепкав интервал (шпация) се набира с Alt + 0160.